

50881 50910

50910

50881

MAGYAR ÍRÁS

IRODALOM · MŰVÉSZET · KRITIKA

KAZINCZY KIADÁS

III. ÉVFOLYAM

1934. ÁPRILIS

4. SZÁM

MAGYAR ÍRÁS

Irodalmi, művészeti, kritikai társadalmi folyóirat és figyelő.

Mégjelenik július és augusztus kivételével minden hónapban.

Kiadja a szlovenszkói Kazinczy könyv- és lapkiadó szövetkezet, Tornalja.

Előfizetési ára egy évre 80.— Ké, 18.— P., 400.— lel, 144.— dinár.

Egyes szám ára 8.— Ké, 2.— P. 40 lel, 15 dinár.

A Kazinczy Könyvbarát Társaság tagjai tagdíj fejében kapják a lapot.

A kedvezményes előfizetésről felvilágosítás a boríték 3. oldalán

.....
III. évfolyam

4. szám

1934. április
.....

TARTALOM

	Oldal
Irodalmi pályázat	1
PONGRÁCZ KÁLMÁN: Magunk revíziója	2
ZERDAHÉLYI JÓZSEF: Zakár Marci kuzködése	16
URR IDA: Nyári este (vers)	22
SURÁNYI MIKLÓS: A zöld dragonyosok	23
SZOMBATHY VIKTOR: Új Madonna	33
ZALAY GYULA: Révedezésem (vers)	66
GÓMORI JENŐ: Pubi és Teo	67
ZALAY GYULA: Tavasz van? (vers)	78
POSSONYI LÁSZLÓ: A maj Európa szellemi irányvonalai	79
Folyóiratszemle	85
DALLOS SÁNDOR: Bartók Béla második vonós-négyese	89
Kritika	94
Film	98
A Mikszáth Kálmán regénypályázat eredménye	100
Színház	101
A Szlovenszkói Magyar Kultúr-Egylet színdarabpályázatának eredménye	102
A Kazinczy könyv- és lapkiadó szövetkezet közlései	103
SZÁSZ KÁROLY: A magyarországi egyetemi ifjuság mozgalmi	104
FÉJA GÉZA: Az új magyar középiskola	109
NYIRESI-TICHY KÁLMÁN: A vidám halál	112
JUHÁSZ VILMOS: Ázsia, egy világrész kultúrtörténete (I.)	116
Pályázat városkönyvekre	127

Budapest

PÁLYÁZAT

Átengedett fölüspéldány

A „Kazinczy könyv- és lapkiadó szövetkezet”

irodalmi pályázatot

hirdet egy 14—20 ív (200—300 oldal) terjedelmű regényre. A pályázat feltételeit itt adjuk:

1. Tárgya történelmi regény Thököly Imre korából.
2. A pályadíj Kcs. 3000, háromezer korona, mely összeget a szövetkezetünk kebelében alakítandó kuratorium határozata után azonnal kifizetjük.
3. A pályadíjat szövetkezetünk csak az esetben adja ki, ha oly pályamű érkezik be, melyet a kuratorium elfogadhatónak talál.
4. A pályázaton csak Csehszlovákiában élő magyar író vehet részt.
5. A pályázat határideje 1934 július 15. Ez időponton túl beérkezett pályaművek figyelembe nem vehetők.
6. A pályadíj kifizetésével megveszi szövetkezetünk az első kiadás jogát külön írói tiszteletdíj fizetése nélkül.
7. A díjnyertes regényt könyvsorozatunkban kiadjuk.
8. A pályázat eredményét és a kuratorium határozatát a Magyar Írás 1934 szeptemberi száma fogja közölni.
9. A pályaművek a szövetkezet címére: Tornalja, póstafiók 25, küldendők.

Tornalja, 1933 szeptember hó.

KAZINCZY

könyv- és lapkiadó szövetkezet.

„MAGUNK REVIZIÓJA”

(Makkai Sándor tanulmányai.)

Talán Ravasz László mondotta egyik beszédében a magyar közélet súlyos körtünetének ama jelenségét, hogy nálunk a „páthosz mindig elnyeli az éthoszt”. S csakugyan, ha a magyar élet bármelyik pontjára is fordítjuk tekintetünk, úgy azt tapasztaljuk, hogy társadalmunk manapság is túlzottan reagál az optimista jelszavak és csillogó szólamok görögtüzére. Különösen érvényes e tétel publicisztikai és kritikai irodalmunkra. Kevésbé válogatósnak nevelt olvasóközönségünk szívesen fogadja el csalhatatlannak és mértékadónak azok állásfoglalását, akik pedig kellő szakismeret hiányában vagy csekély olvasottságnál fogva sokkal inkább lennének hivatva saját továbbképzésükre, mint mások irányítására vagy vezetésére. De szalmaláng pszihénk ma sem türi életünk kritikai szemléletét. Közönyünk és gyorsan elpárolgó lelkesedésünk között háttérbe szorul a nagyszavak nélkül alkotni akaró magyar közéleti típusa. Miért? Mert sokat kíván akkor, ha közönyöseket akarunk lenni és mégis, ha egyszer lánglobbantunk kevesebbet ad vagy ígér, minthogy lelkesedni tudnánk „sovány és vérszegény” programjáért. A múltó idő és következetes cselekvés iránt nincs nagy érzékünk, tehát azok szavára sem vagyunk kíváncsiak, akik nemzeti felemelkedésünk feltételeit elsősorban és sokkal inkább a magunk, mint a hatáskörünkön kívül álló tényezők revíziójában keresik.

A magyar közélet eme fogyatkozásának figyelembevétele nélkül nem adhatunk pontos és megbízható képet Makkai Sándor írói szerepéről, hatásáról és jelentőségéről sem. Erdély református magyar püspöke, ki tanulmányaiban az úgynevezett „magas publicisztika” mesteri művelőjének és invenciózus művészának bizonyult — szellemi súlyát, erkölcsi fölényét, írói bátorságát és emberi melegségét igen csekély mértékben megközelítő méltánylásban részesül közönségünk és irodalmi életünk részéről. A magyar élet e legélesebb szemű diagnosztája szinte tendenciózusnak mondható

elhallgatás áldozata lett. Pedig tanulmánykötetei — Magyar fa sorsa, 1927 — Magunk revíziója, 1931 — Erdélyi szemmel, 1932 és Harc a szobor ellen, 1933 (az Erdélyi Szépművészeti Céh kiadványai, Cluj-Kolozsvár) — melyekben egy új demokratikusabb és modernebb magyar közszellem kialakítására és megalapozására törekszik — igen nagy és komoly nyereségei a magyar irodalmának. A pozitív és kritikai nemzet-, valamint a keresztény világszemlélet pompás szintézisét adja e kötetekben, annak az egyszer már megkísérelt, de realizálni nem tudott politikai irányzatnak szellemi alapvetését, melyet előszeretettel nevezünk „keresztény-nemzetinek” és melyet jelenleg is sokan — de különösen az új nemzedék — a jövő egyetlen kibontakozási irányának tartanak.

Makkai Sándor írói egyéniségének gazdagságát szemléletének „több szempontúsága” magyarázza. Keresztény humanizmusa képessé teszi őt, hogy „mások szemével” is látni tudjon, tehát mások szenvedését, problémáit, célkitűzéseit szintén meglássa és átérezze. „Mindent ért és mindent megbocsát” — ahogy Dosztojevszkiről írta egyik poétánk. De e méltányossága sohasem válik énevált kontemplációvá és nem akadályozza szellemi aktivitását. Harcos típus, de miután a jelenségek és fogalmak csupán pozitív értékelése érdekli, tulajdonképpen nem ismer ellenfelet. Fanatikus magyar, meggyőződéses erdélyi, de ugyanilyen mértékben európaian keresztény és speciálisan protestáns. Univerzális érdeklődés él benne minden szellemi iránt, de a tudós passzív tárgyilagosságába mégsem süllyed el, mert kimondottan reformer hajlamokkal és képességekkel is rendelkezik. Pap volta visszatükröződik biblikus szavakkal gazdagon átszőtt stílusából, gyakran ódonveretű — prédikátoros ízű érces mondataiból, míg pedagógus elhivatottságát a munkáiból minduntalan előlépő javítási szándék és törekvés bizonyítja. Bethlen Gábor és Széchenyi István szellemét tartja a magyar génusz legértékesebbi két megnyilvánulásának s az ő pozitív nemzetszemléletükben keresi a kibontakozás alapját. Harcot hirdet hát alkotó nagyjaink „szobor kultusza” ellen s felfogásukat, szellemüket újra a cselekvő élet integráns részére akarja tenni. Az új magyar öntudat — írja — az újjászülető Széchenyi — már elindult hódító útjára mindenütt, ahol magyarok élnek. A kritikai nemzet-szemlélet és szeretet, megváltozott korformákban, de

azonos értelemmel tör magánát útat a magyar jövőbe. És ez most már valóban és véglegesen a lét és nem-lét kérdésévé vált reánk nézve. Ha Széchenyi sötét próféciai még egyszer kénytelenek lesznek megvalósulni, akkor nincs többé magyar jövőendő. Ennek csak egyetlen ellenszerve lehet ha az ő ragyogó prófeciáit valósítja meg a fiatal magyarság."

Makkai Sándor érdekes, bátor és kritikus jelenszemeletének még 1927-ben vázlatát adta a vádlott Ady költészetéről írt híressé vált „Magyar fa sorsa” című munkájában. „Ond vezér unokája” című fejezetben — melyben Ady magyarságát és vates voltát tárgyalja — nemes emelkedettséggel tesz hitet egy új magyar jövő mellett: „És azt hiszem — írja —, hogy a régi magyarság csakugyan meghalt és kihullott az idő rostájából. Én azt hiszem, hogy ki is kellett hullania. Én azt hiszem, hogy abból a rostából csak az örök magyarság nem hullhat ki, azaz ami a magyarságban is örök érték. Ady prófeciáit hallva, ma már a beteljesedett prófeciáikat halljuk a régi magyarságra nézve. És szerintem annyira egyet kell értenünk ebben vele, hogy nem is szabad megengednünk, hogy az, ami felett ítéletet mondott az idő, halottan is életet szimuláljon és tovább kísértsen közöttünk. A régi bűnöknek holtan kell maradniok. Sokkal jobb és igazabb úgy fogadni a katasztrófát, mint életellenes bűneink megérdemelt büntetését, mint ezt csak esetleges szerencsétlenségnek tartva, megmaradni a régi bűnökben. Mert ebben az esetben tovább is áll a végzet. Ebben az esetben a sors poharának csak egy része telt be és következik a szörnyűbb folytatás. A magyar ifjúságnak nem szabad elbizakodnia abban, hogy Adynak nem volt igaz, hanem le kell vonni az Ady szomorú sorshirdetésének élő tanulságát: a magyarságnak mássá, újjá kell lennie.” — Hogy lehet „más és új” magyarságot adni? Makkai erre is megadja a feleletet: „Református keresztyén öntudatom és álláspontom szerint — írja — olyan ifjúságot kell nevelni, amely az élet egész vonalán öntudatosan vállalja nemzeti és egyéni küldetésének súlyos, szent misszióját. Nemcsak lelkesedő, a jóért rajongó, idealizmusában fenkölt ifjúságot akarok, hanem öntudatosan nemes ifjúságot. A történelem és irodalom egyoldalúan „fehér” kezelése, minthogy a valósággal nem egyezik, két nagy veszélyt rejt magában: délibábos, irreális nemzeti érzést növel s az életharcban

erőtlen erkölcsi szentimentalizmust táplál, melyek odavezetnek, hogy a nemzeti érzés is, az erkölcsi érzés is frázisokká lesznek, melyek nyilvános alkalmakkor színesen és hangosan puffognak, de az élet harcában, a tettekben és a tényleges magatartásban csak takarói lesznek az egyéni érdeknek és a bűnnek, vagy jobb esetben is nem adnak pozitív erőt az érdek és a bűn kísértései ellen." Ez a nevelési reform pedig annál szükségesebb és annál elodázhatatlanabb, mert: „A magyar nemzetnek végzetes hibája az, hogy vezetését nem volt képes a szellemi arisztokrácia, legtehetségesebb, a legegységesebb látású és lelkiületű, a legműveltebb és legkiválóbb szellemű fiainak kezébe tenni le, hogy sohasem állt igazán lelki vezérlés alatt, hogy irányításához és kormányzásához ép úgy, mint neveléséhez hozzátapadt a korlátoltság, a szűkkeblűség, elfogultság, pártoskodás, szellemi törpeség és tehetetlenség átka. Pedig senkinek sincs joga egy nemzetet uralkodni, csak a szellembeli és jellembeli kiválóságnak. Minden egyébnek eszköznek kell lennie a szellem kezében. A magyar ifjúságnak azért kell küzdenie, hogy ahol magyarság él, ott a magyar szellem legerősebb és legkiválóbb hordozói legyenek az irányítók. A magyarságot egyedül a világnívóra emelkedő műveltség mentheti meg. A kultúrában van egyedül fölfelé vívő útja. Ésszel és szívvel biztosíthat egyedül életet magának. S ha ez így van, akkor a magyar ifjúságnak hadat kell üzennie minden törpéségnak, minden szűkkeblű kicsinyeségnak, elmaradottságnak, szellemi tunyaságnak, elfogultságnak, pártosságnak és rosszakaratú butaságnak. A magyar szellem legnemesebb és legkiválóbb tulajdonságainak érvényesülését kell kivívnia minden áron. Szegény és kicsi nemzet kisszerű, vagy középszerű szellemiség mellett nem élhet meg.”

Máthé Elek írta nemrégiben a Magyar Szemlében Ravasz László „Alfa és Omega” címen megjelent gyűjtéményes munkájáról, hogy bármilyen tárgyhoz vagy problémához is nyúl az illusztris szerző, mégis „egyetlen téma világgá szétfutó szálai fűződnek mindent egybefoglaló rendszerré” hatalmas könyvében. — Ez a megállapítás Makkai Sándor tanulmányköteteire is joggal vonatkozik. Bármit is ír, vagy bármilyen témát is tárgyal Makkai, következetesen egy nagy és min-

denek fölé helyezett feladat és szándék hatja át minden szavát és írását: magunk revíziója. Harcol a nemzeti előítéletek ellen. Egyformán szembeszáll a magyar múltat teljesen hibátlannak vagy teljesen hibásnak tartó felfogás ellen, mert mindkét álláspont teljes passzivitáshoz vezet, ami pedig életellenes és veszélyezteteti a jövőt. „Magunk revíziója” című — s legértékesebb — tanulmánykötetében megcáfolhatatlan érvekkel száll szembe politikai és társadalmi dogmáinkal. Pörölycsapásként ható megállapításai alatt „magyar glóbusz” szemléletünk szertefoszlik és ugyanakkor egy reálisabb, tehát értékesebb nemzetszemlélet körvonalai is kezdenek bontakozni. Nem takar, nem símit, nem akar láthatatlanná tenni semmit, szinte az érdességig egyenes és őszinte, de ellenszenvet mégsem ébreszt soha, mert nem ismerünk a jelenben még egy magyart, akinek több gondot, eszmét, feladatot és élményt jelentene magyarsága, mint éppen Makkainak.

Reformer elhivatottsága legélesebben domborodik ki az előítéletek elleni harcában. Tiszteli a „parancsoló tényeket”, mert maradandót, nem pedig légvárat akar építeni. Magunk revíziója enélkül a lelki átalakulás nélkül elképzelhetetlen, mert különben a tegnap elgáncsolja a mát és a holnapot. „Az előítélet — írja — az emberben lévő vis inertiae, a sárba-porba visszahúzó őszállat ordítása: nem akarok tovább menni, más lenni, küzdeni, élni: aludni akarok, rothadni akarok!... Az előítélet az elme és a szív összehúzódása, megkeményedése, elzárkózása a valóság, az igazság, az élet elől...”

A cselekvést bénító és közérdek ellenes elfogultságoktól tehát szabadulni kell, de „az előítélet legyőzése nem abban áll, hogy ugyanannak a lemaradt, megüresedett, megkövült, beteggé és méreggévált lelkületnek és törekvésnek új neveket adjunk, hanem, hogy a régi fogalmakat új tartalommal töltjük meg, hogy alkalmazzuk fogalmainkat a tények új parancsaihoz, újra szőjjük a ruhát, az igazság, az élet, a valóság mértéke szerint, mely kinőtte és szétszakított a régi posztót.”

Makkai valóság érzéke és „objektív idealizmusa” révén nem tud és nem is akar hinni a csodákban. Keveset néz a múltba, de annál többet a jelenbe. Biztos tekintettel méri fel erő állományunkat s ehhez igyekszik szabni a jövő minden mozdulatát: „A ma-

gyarság első és legfontosabb feladata a múlttól alkotott felfogásának olyan revíziója, mely kizárja az életellenes előítéleteket s az önvédelemnek és az önállításnak egységes formáját teremti meg." Ezért a többségi és kisebbségi magyarság életének radikális átalakítását sürgeti. Új nemzeti és társadalmi szellemet kell kifejleszteni, mely „az egység ércalapján épül” és pozitív tartalommal van kitöltve. A magyar nép és vezetői között új viszonyoknak kell kialakulnia, mert a múlt ebben a vonatkozásban „halálos anakrónizmus, mely kétségbeesetten komikus volna, ha nem lenne (együttal) a legszívetszorítóbban tragikus.” Makkai biztos tekintettel ismeri fel, hogy: „Társadalmi egységünk megalkotásának egyetlen rettetek akadály a nyilvános meggyőződésekben elhallgatott, sőt elítélt, a titkosságban azonban annál nagyobb erővel robogó emberi törekvés, amely minden módon külön létalapot akar keresni magának, ami őt mássá teszi és feljogosítja arra, hogy az „emberinek” a határát önmagánál lezárja s úgy tekintsen a lennebb nyüzsgő tömegre, mint valami más maszszájú jelenségre, akit nem kell és nem is lehet egészen, esetleg félig sem, néha pedig egyáltalában nem emberszámba venni.” — Makkai azonban mégsem ellensége a társadalmi különbségeknek, hiszen sokkal realisabb szemmel nézi az életet, minthogy hinnen ezek elpusztíthatóságában, sőt azokat szükségesnek is itéli bizonyos fokig. „Nem az a baj tehát, hogy ezek a különbségek léteznek. A baj ott van, ahol nem fedik és nem fejezik ki azt a szükségletet és értéket, amelyért létrejöttek.” A magyarságnak meg kell valósítania „az értékek szervezett organizmusát”, hogy „a lélekben és igazságban” kialakított impériumánál fogva első tudjon lenni az itt élő népek versenyében.

Nagyon emelkedett és nagyon időszerű az a nézőpont, ahogyan és ahonnan Makkai az intelligencia és a nép kölcsönös viszonyát vizsgálja. Alapelveként szögezi le, hogy: „Mindazokból az előnyökből, melyek az uri ember birtokában vannak, a néppel szemben csak kötelességek származnak. És mindaz, amit az uri ember a népért tehet és tesz, semmiképpen sem több, mint a tőle függetlenül adott értéknek hozzásegítése a minél teljesebb kibontakozáshoz.” Sorra veszi a nép ellen emelt három vádat, hogy a nép

önző, megalkuvó és testi szükségletei határain túl látni képtelen." A nép önzése — írja — főleg a földjéhez ragaszkodásban áll. Ami az övé... ahhoz erősen ragaszkodik, annál messzibb célokat nem akar ismerni és szolgálni. Nem érti meg a nagy közösség érdekeit, nem áldoz közcélokra... Ilyen a nép." — „Hát az urak milyenek?” kérdezi Makkai. — „Ők persze nem ragaszkodnak ahhoz, ami az övék. (Élég baj, hogy sokan nem!) Ők persze nem akarnak hasznot látni abból, amiért pénzt adnak. (Élég baj, hogy haszontalan dolgokra adják a pénzüket.) A dolog úgy áll, hogy a népnek ez az önzése. a földjéhez és marhájához való ragaszkodása nemcsak természetes, hanem a legnagyobb mértékben kívánatos is. Bárcsak meg is tudná tartani és gyarapítani is tudná azt, ami az övé! Másodszor, sajnos, nagyon kevés az, ami az övé. Harmadszor: vajjon ki felelős azért, hogy a nép a nagyközösség realitását nem érzi? Mit tett és megtett-e mindent az intelligencia arra nézve, hogy a nép a nagyközösséget a maga életének érezze?” A nép megalkuvó? „Mert közeli kicsi érdekeket, amiket lát és amikben kimerül az életigénye, fontosabbnak tart számára egyelőre távoli és kevés valósággal bíró, tulajdonképpen csak szép szavakat jelentő nagy érdekeknél. Megalkuvása ösztönös alkalmazkodás a viszonyokhoz, melyek között élnie kell.” És végül „igaz-e, hogy a nép az élet lényegét és értékét az evés-ivásban látja? Nem igaz. Nem látja nagyobb mértékben annak, mint az úri ember. Egyébként végtelen szomorú, hogy az élet magasabbrendű öröméhez nem juthat hozzá és ennek nem ő az oka. A nép életerejé és életakarata többet igényel az evés-ivásnál. Mikor templomot épít, harangot szerez, iskolát állít: erejének öntudatát keresi és az abban való örömet akarja kiujjongani. Aki, mint én, százsor látta a „parasztot” csillogó szemmel tekinteni arra a templomra, vagy iskolára, melyet ő épített s amelyre ő adakozott: az sohasem fog kételkedni ebben az igazságban... Nem az a teendő (tehát), hogy a népet kiemeljük a maga reális és egyedüli életeleméből, hanem az, hogy teljes erőnkől válasszuk el a „nép” fogalmát a műveletlenség, nyomorúság, öntudatlanság, kicsinyes földhöztapadás, alacsonyrendű lelki élet fogalmától. Egyszóval, hogy a régi életet a maga légkörében és környezetében megsemmisítsük.”

Makkai reformer vonása jut kifizetésre ama tulaj-

donságában is, hogy a kontinens legújabb szellemi és politikai áramatainak konstruktív alkatelemeit képes azonnal felismerni és nemzetpolitikai koncepciójának részeivé tenni. A paraszt kérdésben elfoglalt és fenntebb vázolt álláspontja szinte elválaszthatatlan az első ízben a német kisebbségek között támadt „völkisch” mozgalomtól s ugyancsak ez eredőre vezet-hetjük vissza igen érdekes kisebbségpolitikai szemléletét is. Pozitív értékelésével mereven elutasít magától minden olyan elméletet, vagy álláspontot, mely a szellem és lélek aktív és konstruktív kisebbségi elképzelésével nincs összhangban. Nincs türelme a bizonytalan holnapra várni, vagy szentimentális éhhetetlenségben elmerülni, ő már ma és a jelenleg rendelkezésére álló keretek között is építeni akarja a jövőt. Mikor Székely Mózes nagy könyvsikert aratott „Zátony” című regénye Budapesten megjelent s a magyar sajtó kórusban zengte elszakított magyarságunk felett a circumdederumot, Makkai volt az egyetlen, aki vétőt emelt e feneketlen pesszimizmus ellen. „Ha ez valakinek — írja — egyéni meggyőződése, nem vitatkozom vele. De teljes lényemmel szembefordulok azzal, aki ezt azért hirdeti, mert jó politikának tartja. Szörnyű veszteségek, nyomor, sebek, égbekiáltó jajszavával erőszakolni ki egy ellenséges vagy közönyös világ alvó lelkiismeretének fölszívódását: teljesen reménytelen erőlködés... De hamis is ez a politika, mert a halálnak vagy a csodának tétlen várására szoktatja a nemzetet. A kisebbségi kérdésben, főleg magukra a kisebbségekre nézve, ez az egyoldalú sebmutogatás és halál imitáció meghaladott álláspont... Szívből óhajtanám, bárcsak tényleg az „utolsó” lenne az a vak erdélyi magyar, aki nem tud egyebet csinálni, mint romok alá temetkezni. Aki nem látja az élet parancsoló tényeit és a beomlott széles utak után, melyek az Írás szavai szerint a veszedelemre vittek, nem képes meglátni és méltányolni azokat a szerény és keskeny ösvényeket, amelyek mécis csak megnyílnak annak, aki élni akar... Mert az igazság az, hogy egy nép sem akar meghalni. És csak akkor halna meg, ha maga akarná a halált... ez az egész temetési ceremónia testvériletlen megsértése annak az erdélyi magyarságnak, mely tényleg nagy és keserves viaskodásban próbálja bebizonyítani, hogy élni akar és tud is... Vegye valaki kezébe az „Erdélyi Magyar Évkönyvet”, amely 1918-tól 1929-ig tünteti fel az itt folyó

életet és látni fogja, igen, a pusztulást és a sebeket is, de ezek dacára azt a kiirthatatlan életerőt is, amely itt munkálkodik.”

*

Oldalakat s talán egy kisebb kötetet is lehetne még idézni Makkai frappáns, találó és korszerű megállapításáiból, azonban ez már breviárium s nem tanulmánykészítés lenne. Az eddigi idézetek is élesen megvilágították Makkai magyarságának három legkarakterisztikusabb jellemvonását: realitását, aktivitását, optimizmusát. Írói egyéniségének és meggyőző erejének varázsa azonban abban rejlik, hogy e fogalmak határait tágabban vonja meg, mint ahogy az egyszerű elnevezésük után várható lenne. Realista, de szemlélete mégsem röghöz tapadó, mert ideális cél utalja emállásfoglalásra: az utópiákat kergető magyarság öntudatra ébresztése. Aktivitást hirdet, de a cselekvés sohasem machiavellisztikus eltévélkedés vagy öncél nála, hanem mélyen morális kontemplációk szellemi eredményeinek tetté váltása. És végül optimista, azonban ez sohasem válik felületessénné vagy hanyag elnézéssé, mert kritikai feltételektől van függővé téve s tulajdonképpen taktikai lépés részéről a nemzet kishitűségének legyőzésére és a népben szunnyadó erők kiváltására.

Nincs a szellemi életnek egyetlen megnyilvánulása sem, mely Makkait ne érdekelné. A nemzetpolitikai kérdések megvitatásában éppen otthonosan mozog, mint az irodalomban, teológiában vagy pedagógiában. Figyelemmel kíséri Európa szellemi arcának átalakulását s féltő gonddal ügyel a hit és a lélek idealizmusának megőrzésére. Ő, akinek tősgyökeres s szinte fanatikus magyarságához szó sem férhet keresztény, pap, ember s lelki mivoltának hódolva mégsem esik áldozatul századunk nemzeti eltévélkedésének. E tekintetben is Széchenyi példája lebeg szemei előtt s „Harc a Szobor ellen” c. tanulmányában idézi a legnagyobb magyar keresztény lélekhez méltó nagyszerű vallomását: „Nálamnál őszintébb és hübb magyar egy sincs, erre esküszöm. Azért mégsem tudom elfelejteni, — és ezt minden csepp véremlében érzem, — hogy önálló, halhatatlan lelkű, szabad lény vagyok, ki előtt halandó lényem porban áll s ezért hallgatni kell bennem a magyarnak, ha annak vágyai az igazságos emberrel jutnak ellentétbe.” „A faj, a nemzet hordozóját — írja Makkai — ez az egyete-

messég teszi lelki emberré, szellemmé, akiben minden magasabb, lelkibb, átfogóbb, a közönséges felett messze kimagasló és indokaiban más értelmezést kap, mint a mindennapi élet embereiben. Ez egyedüliségük titka, de egyben annak lehetővé tevője is, hogy mindenkire szóljanak s egységes értelmet és célt adjanak a zűrzavaros és vak küzdelemnek, amelyben anyag, test, egyéni érdekek, adott helyzetek, gyakorlati követelmények, szenvedések, bűnök, homályos sejtelmek és tisztázatlan gondolatok gomolyognak."

Makkai magyar gondjai mellett tehát Európa s az emberiség problémáit is lelke gyökeréig átérzi. A kor anyagelví kinövéseitől a lelki kultúra teljes elsorvasát várja s ezért a kereszténység lelki forrásaihoz való visszatérést hirdeti. „A világszellem többé le nem tagadható karakterjegyei — írja — a terror, a tömeggé alacsonyítás és a gépiesség. Ezért akarják e kor irányító hatalmai az ember figyelmét elterelni a saját lelkéről... ki kell mondanunk az agyonhallgatott igazságot: szégyen és gyalázata az emberiségnek, hogy a gazdasági válság és testiség az ő egyedüli gondjává lehetett. Sőt tovább kell mennünk és ki kell kiáltanunk, hogy az emberiség válsága: nem gazdasági természetű, mert ez csak következménye és büntetése az emberi szellem leszállásának és ezért hiába is próbálják meg akármelyik rendszerrel ezt a válságot gazdasági uton orvosolni, mert az emberiség lelki beteg s ezért állapotán csak lelki uton lehet segíteni. És itt kell kifejezést adnunk az evangélium ősi igazságának, melyet korunk elfelejtett és nem tud többé, de amelyet addig kell kiáltanunk, amíg meghallja és fölriad reá a végzetes álomkórból, amelyben haldoklik. Ez az igazság az, hogy éppen azért, mert az emberiség krízise egyetemes, azt csak lelkileg és egyénileg lehet megoldani, mert egyetemesen rendezni egy kérdést mindig azt jelenti: lelkileg és egyénileg rendezni."

Makkai ez általános emberi szemszögből vizsgálja az ifjúsági kérdést is és az új nemzedék kialakuló szemléletében a mult szellemi és morális kháoszából való tudatos kiemelkedni vágyást lát. Páratlan éles látással ismeri fel, hogy „a háború előtti nevelés három egymással összeilleszkedni nem tudó, tehát heterogénnek maradó törekvést foglalt magában. A nemzeti érzés meggyökereztetését; a természettudományos szel-

dem világmagyarozó módjának beidegzését és az erkölcsi idealizmus életszemléletének kialakítását. Ennek a három iránynak azonban feltétlenül belső dilemmákba kellett kerülniök az ifjúság lelkében, mivel tendenciájuk kibékíthetetlen ellenmondásban és ellentétben állott egymással. A nemzeti nevelés kizárólagossága az idealizmus egyetemességével s mindkettőnek ideológia jellege a természettudományos szemlélettel szembeállítva került feloldhatatlan gombolyogba. Lehetetlen tehát, hogy ennek a széthúzó erőktől feszített nevelésnek sikerült volna egységes öntudatot, egységes egyensúlyozott lelkiállapotot fejlesztenie... A nemzeti érzés nevelését a kritikátlanság tette irreálissá. A természettudományos nevelést világmagyarozatának pesszimizmusa és hitetlensége változtatta méreggá — eledel helyett. Az erkölcsi idealizmus propagandáját a nevelő nemzedék morális álortudatú életgyakorlatának hazugsága erőteljesítette frázissá és tette ellenszenvenessé. "A tények azonban kompromittálták és túlhaladták e fogalmak régi értelmezését. Az új nemzedék harmónia után tör s kilakulóban van benne az új kor lelkiállapota. Mi jellemzi ezt? „... a nemzeti lélek és mult kritikai szemlélete, világnézetek és magyarázatok helyett a tények ismerete és felhasználása; erkölcsi frázisok helyett az élet kérdéseivel szemben való gyakorlati állásfoglalás". És az idősebb nemzedék? „A nevelő nemzedéknek az a nagy erkölcsi feladata van önmagával szemben, hogy azokat a hatalmas valóságokat, amelyek az élet titokban működő, zajtalan, de ki nem csufolható motorjai és duzzasztógátjai, — egész nagyságukban újra realizálja és érvényesítse a saját életében, hogy aztán az ifjúság életében is örök szabályozókul állíthassa őket. Rend, egészség, izlés, becsület, szeretet: jaj nekünk, hogy frázisokká koptak az életükben, de százszor jaj ezután, ha szabályozó hatalmukat vissza nem állítjuk a magunk és gyermekeink életében!"

*

Manapság, mikor a tájszempontok szellemi határainak kutatása történetírói feladattá vált, talán nem lesz érdektelen e tudományos irány jogosultságát egy páratlanul gazdag, színes és sokoldalú egyéniség lelki és szellemi világának tükrözésében szemléltetni. Mak-kai Sándor magyarságáról, kereszténységéről az eddigiekben is szóltunk külön-külön, azonban nem mu-

tattunk rá arra a közös alapra, melyből mindez az értékes tulajdonság szinte önmagától sarjad és amely Makkai lelkében centrális helyet foglal el: transzilvánizmusára. Erdély politikai, vallási, kulturális és szellemi multja, tradícióinak ereje a benne élő és „genius loci“-ját mélyen megértő Makkait szinte törvényszerűen kényszeríti a transzilvánista hagyományok elfogadására. „A világ egy atomban: az Erdély és az erdélyi szellem lényege,” — írja, és az idézetben benne van csíra alakjában mind az a sok gazdagság, amely Makkai tanulmányainak írásainak és beszédjeinek lényegét és értékét képezi. Protestantizmusának, vallási toleranciájának, demokratikus politikai szemléletének és minden alkalommal hangsúlyozott európaiaságának éppen úgy erdélyi gyökerei vannak, mint szabadelvűbb irodalmi felfogásának és mindezekből automatikusan folyó nemzetiség-politikai állásfoglalásának. Büszke erdélyiségére, életének legnagyobb élménye e sorsverte kisebb magyar hazához való hovatartozás, de transzilvánizmus mégis szervesen kapcsolódik bele a magyar szellem és lélek azonos és szétválaszthatatlan egységébe. „Az erdélyi magyar szellem — írja — nem más szellem, mint az egyetemesen magyar... Külön erdélyiségről tehát sohasem lehetett és ma sem lehet beszélni magunkkal kapcsolatban, hanem csakis a történelmi és természeti viszonyok által sajátos színezetű erdélyi szellemről.” — E kereten belül azonban Makkai öntudatosan erdélyi, követeli e föld speciális viszonyainak, szellemének, tradícióinak elismerését és méltánylását, az erdélyi lélek és szellemben élő különös értékek szabad kifejtetőségét s mindezeknek az összes erdélyi népek számára való intézményes biztosítását és realizálását.

Pár éve, mikor éles polémia indult meg arról, hogy van-e szakadás az egyetemes magyar és erdélyi lélek között, e sorok írója a Magyar Szemle hasábjain adott ama felfogásának kifejezést, hoay: „Az a szakadás, amely ma a kisebbségi és többségi szellem között mutatkozik, nem szubstanciális, hanem időbeli. Összefüggésben van azzal, hogy művelője az a fiatal generáció, amely sok elképzelésben már nem tudja magát azonosítani az idősebb, csonkaországi szellemmel.” A Makkai Sándor és Kós Károly vezérletével irányított „transzilvánista irodalom” ennek a progresszív magyar szellemnek sokat ígérő hajtása. Fél lábával a

múltban áll, hogy a másikkal biztosan tudjon lépni a jövőbe. Nemes altruizmus, erkölcsi puritánság, aktivitás és a tényekkel szemben elfoglalt józan realis állásfoglalás képezik alkateleleit. Ha manapság sokat beszélnek külpolitikai vonatkozásban Magyarországon a tiszántuli-erdélyi és dunántuli nemzetszemlélet ellentétéről, úgy belpolitikai vonatkozásban — többségi és kisebbségi viszonylatban egyaránt — bátran bízhatjuk magunkat ennek az új transilvánista szellemnek — Makkai által tradicionálisan szabadelvű mégis gyökeréig keresztény és nemzeti formában megkonstruált — irányítására és vezetésre. A magyar lélek és szellem radikális értékelése, tehát „magunk re-víziója” nélkül eredményeket nem várhatunk a jövőtől, hiszen minden megigazulás alapja az egyén és a nemzet szeretet mindent betöltő érzése is csak erős lelkekben tud mély gyökeret verni.

Makkai Sándor legnagyobb érdeme, hogy tanulmányköteteiben e tisztultabb és reálisabb nemzet-szemléletnek publicistikai irodalmunkban vendégjogot szerzett. Az állami léten kívül esett magyarság erkölcsi küldetését felismerte, e kötelesség teljesítéséért vállalta a megmutatni a magyarságnak azt a jelenleg rendelkezésre álló keskeny csapást, melyen haladva egykor szélesebb és tágabb perspektívákat adó utakra térhet. Ha Makkai szereplését, munkáját és gondjait nézzük, ha beszédeit és tanulmányait lapozzuk, önkéntelenül Kemény Zsigmond egy mondata jut eszünkbe, melyet a „Zord idők”-ben írt le: „A gondviselés kegyelme a keserűbe is vigasztalást rejt, hogy ne szokjunk el sem a reménytől, sem a szeretettől, mert az elkülönülő magyar föld részei teljesíthetnek külön oly hivatást, melyet együtt bizonyos korszakban képtelenek volnának betölteni.”

Makkai modern és morális nemzetszemlélete még nagyrészt idegen és ismeretlen gondolatai sokkal újszerűbbek, minthogy nehézkes szellemű olvasóközönségünkre hatni tudnának. „Ifjú szívekben él” s így ama nagyon kevesek közzé tartozik, akit a jövő fog igazolni és olvasottá tenni. Az új nemzedék szívében azonban már most is jelentős és nagy hódítást tett, eszméi, gondolatai, célkitűzései az ifjúság szellemében új csapásokat vágtak, melyeket többet a még mindig kísértő és visszajáró múlt nem lesz ké-

pes betemetni. Hogy ez a hódítás Makkai különös értéke mellett, vagy ellen bizonyít — ma még talán egyesek szerint lehet vita tárgya. E sorok írója azonban e megállapítást a tőle telhető legnagyobb elismerésnek szánta.

Debrecen, 1934. Húsvét hetében.

PONGRÁCZ KÁLMÁN

ZAKÁR MARCI KUZKODÉSE

(ahogy tulajdon maga elmondja)

Aludtam a küszöbön ültőhelyembe, csak éppen, hogy nekihátaltam a házónk ajtajának, a fejem meg a mejjemre kókkadt. Egyvontában aludtam, míg csak a rendes időben ki nem nyillott a szemem. Ahogy máskor sötéttel ébredtem most is, mert ahhoz voltam szokva, meg tán azért is, mert a hóka dobogása csak így idevert, mintha egy haj alatt háltónk volna.

De minek is beszéltem, mikor ennek semmi köze a dologhoz és az egészbe ez csak mellékes. Azzal tettem hibát, hogy nem gondoltam a Marisról semmit és beléptem az ólba, oszt megraktam a jászlat a fülledt szagú lóherével, megtakarítottam és hozzáfogtam a pucoláshoz.

Igy történhetett, hogy a Maris, aki este, mikor nálónk szöktettem, édesanyám karja közf megcsendesedett, hajnalkor hazalépett és én nem is váltottam veleszót. Pedig édesanyám szívesen fogadta, nagyhiérten ágyat is vetett neki, abba fektette, rá is borította a dunnát, hogy ne fázék, mert reszketett ám a testezegénynek az ijedtségtől meg vacogott a foga, akárha hideglelős volna. Aztán hogy elhallgatott a ház, oszt bemelegedett a Maris ágya, el is aludhatott volna benne. Csakhogy nem úgy van a lány, mint a legény, hát Maris is összefente a pehelypárnát a sok rivással, oszt csak meg ném állt a könnye, futott a kinyitott szeméből szabadon. Hogy meghallotta a mozgásomat, lassan kíkelt az ágyból és úgy, az egy szál ingben hazaszaladt.

Édesapja, Büszke Balogh Péter — egyedül való özvegy ember — akkor már az ólban készítette fejésre az egy tehenet. Votett eléje egy adásnyi füvet, vízes szalmacsutakkal törülte tisztára a hátulja környékét, megmártogatta a vederbe a farka bojtját, aztán megjárta vakaróval a bőrét. Még almot villázott alája, kilocsantotta a cserfa hidlásra a piszkos vizet és másat huzott a vederbe a kútról. Ahogy máskor.

Maris sebésen gúnyát öltött, bekötötte a fejét és a kezébe kapta a zsétárt. Egy keveset reszketett a szíve és a szemét is a földre fordította, mikor az ól-

ajtón belépett. Az édesapja akkor vitte a második adás fűvet kétmarékra fogva a Hajnal kajla szarva elé.

— Jóreggelt, édesapám, — parancsolta ki keservesen Maris a szót magából.

— Adj Isten, Maris, — mondta az ember.

A többi szó mind elveszett a pirkadás gondjában és bennük maradt örökre. És ott fúrta, faragta, kínoztatta a két magának való ember szívét. Mert hát olyan az, akár a szű a gérendában, beássa magát a közepébe, oszt nem veszi ki onnan se Isten, se ember, ha csak fel nem gyújtja a házat valami gazdátlan láng.

Maris, a zsétárba hált vízzel locsolta meg a tehén tőgyét, a kötőjével törölte szárazra. Gyalogszéket kapott maga alá, a lába közé vette a zsétárt, nekitámasztotta a kendős fejét a Hajnal oldalának és elkezdte a húzogatóást. Darabig nem volt semmi hangja, mert erős fejő volt a tehén és meg kellett törni a tőgyét, amíg leadta, de kis időre vékony csurgás verődött a zsétár bádogg fenekére, úgy szólt, mint a cigánykontrás hegedűje. De hogy gyűlött a habos meleg tej, ez is változott és olyan lett, akár a nagybögő, vagy, mintha macska dorombol.

Tejszag áradt az ólban és a puffadó tejhabot megmagszabdalta a Maris könnye, amelyik gyűlött a szemé gödrében, mindég és patakot festett a képére, amikor megcsurrant.

Büszke Balogh Péter a trágyát takarította a kézikósárba és vitte volna az udvar hátában négyszögbe gondozott telepbe. De útközben megállott, letette a kosarat az udvar földjére és lapátért nyúlt, azzal szedte a többihez a porral vegyest árvaganaját.

Mikor visszajött, azt mondta:

— Soká fejed, pedig zülleszteni kéne, hogy közel a borjazás.

Maris észre tért a rívás bajából és abbamaradt a fejés.

— Most se fejtem ki, estére meg el is hagyhatom egészen.

— Csak a kalendárium szerint.

— Úgy írtam fel.

Maris bevitte a tejet, megszurta, öntött belőle a früstökre való üvegbe, kenyeret szelt hozzá, az egészét odakészítette a lócára, aztán apróra kiöblítette a zsétárt, gyújtóst rakott a tűznyilásba, aprófát ve-

tett a tetejébe s hogy így hozzákészült a nappalodáshoz, kiállt a házajtóba a csordásra várni.

Büszke Balogh Péter az udvaron pocogott a kút vizével, aztán felpakolt, az ujasa zsebébe dűgta a tejes üveget, a kenyeret, a nadrágszíjába a kaszakövet, vállára vette a kaszát.

— Ebédet ne hozzál, délre meglesz a nyilas — mondta.

— Isten segítse édesapám, — szólott utána Maris, azután az ólba igyekezett, mert odahallatszott a felvégből a csordás nótázása az ökörszarvából készült trombitán.

Hogy kihajtotta a tehenet az útra és beakasztotta maga mögött a drótrajáró kis kaput, csak bement a házba, levetette magát a lócára, ölébe hajtotta a fejét és úgy rítt, búslakodott, mint aki meghalni akar. Jól elhaladt a kihajtás hangja, mikor valami lépés csikordult meg az udvar kavicsos járóján. Hirtelen az ajtóhoz lépett és ráfordította a ríglit.

Próbáltam az ajtót — mert hogy az én csizmám alatt szólt a kavics, — de nem nyílt. Megkoccantottam.

— Én vagyok, eressz be, Maris lelke.

— Nem eresztem, — szólt pityergő hangon.

— Miért nem? — mondom.

— Csak, nem eresztem Marci.

— Nem? — kérdeztem fel megint, de mán akkor ném szaporítottam a szót, csak nekitámasztottam a vállam és kibillenttem a sarkából az ajtót.

Marisnak vörösre marta a szemét az éccaka, nem is sokat forgatta rám, csak állott és az agyagpadlót nézte. Nem szólt. Akkor se szólt, amikor a karomba vettem és megcsókoltam.

— Beszélj mán! — mondom aztán. A szóra hozám bújt, leültünk szorosan a lócára és hogy megmelegedtünk, megjött a szava. Elmondta az egészet, egyvontában mondta el, igaz, hogy darabig még belegazolt a könnye, de aztán sebesen szaladt ki a száján a szó és ahogy mondta, olyan volt, mint aki most támadt fel valami mély aluvásból.

— ... édesapám csak ennyit szólott — mondta végzőre és megint rájött a pityergés.

— Egyebet nem mondott?

— Egy szót se.

— Az baj, — szóltam csendesen.

— Baj, — adta vissza Maris.
— Baj, — mondok — mert nem adta ki a haragot, most majd forralja magában, és Isten tudja, hova viszi a forralás a gondolatját.

— Igaza is van, engem meg is verhetne, meg is ölhetne, hogy úgy itt hagytam szegényt, gondjaviseletlen.

— Én raboltalak el.

— Igaz, de hát egy mozdulásnyit se küzdöttem elene.

— Igaz.

— Mikor éccaka rá gondoltam, hogy itt van, magába, egyedül, a szívemet csak az Isten őrizte a megszakadástól. Csak a rívás nyugtatott, megölhetne, amiért ilyen komisz gyereke van.

— Maris — mondok neki — ne tarts semmitől, én melléd álltam, én nem hagylak, de a hajad szálához se nyulhasson, mert attól velem gyülik meg a baja. — Így fenekedtem és ebben nem volt semmi hazudás, mert kutyamód feszült a mejjemben az emberség. Hallgatónk. Aztán Maris ráfordította a szemét és úgy mondta:

— Szegény lány vagyok, cselédsorba nőtem, mit akarok én magával, Marci. A szolgálója lehetnék, a szeretője lehetnék, de a hites felesége az nem lehetek.

— Nem lehetsz?

— Nem, mert nem engedi édesapám.

— Nem engedi?

— Nem engedi.

— Aztán miért?

— Hát mert büszke, oszt nem állaná, hogy a lányát madzagra fűzze valami paraszt, oszt kegyelemkenyeresnek tartsa.

— Én nem annak tartanálak.

— Maga nem, de...

— Hát ki? tüzeltem.

— Az édes szüléje.

— Édesapám?

— Az.

— Édesanyám?

— Az.

— Hát nem fogadtak-e be tegnap is?

— Az tegnap vót.

— Ma se szóltak ellene.

— Majd módja kerül annak.

Ilyeseket beszéltünk, de hogy szólított a munka, megöleltem a Marist és kiléptem az ajtón. Szinte roskadoztam a rátelepedett gond alatt, de csak antól inkább keményedett bennem a Marishoz való hajlandóságom és megfogadtam, hogy az egész világ is rámgyöhet, akkor is feleségemül veszem.

Kaszáltuk a lóherét.

A harmadik fordulás után, ahogy szokásba volt, le-huppantunk egy cseppet a földre.

Azt mondja édesapám:

— Hát, mire házasodol?

— A két kezem munkájára, — mondok.

— Úgy mán lehet.

Ebédidőben megint koppant valami ritkaszavas beszéd köztünk.

— A birtok kebelevezve van, hiába két házhely, sok adósság nyomja.

— Tudom, édesapám.

— Az, kemény összekaparni a kamatot, pedig tör-lés is kell.

— Igaz.

Hallgattóink egy kenyérszelésnyi időt. Megint ő szó-lott:

— Nincs annak a lánynak semmije.

— Pénze, az nincs.

— Baj.

— De van neki dolgos két keze, még hozzámvaló hűsége.

— Az van.

— Nekem meg az elég, — egyenesedett rá a de-rekam édesapám szavára, de nem ment le a torko-mon a falat.

Estére meglétt a kaszálás, de én nem leltem benne kedvem. Meg is látszott a képemen a sűrű gond, hát nem sok beszéddel jártóink.

Mikor rendbetettük az ólat, az asztalhoz ültőnk, vastagon villáztunk a galuskából, én azért is, hogy reggeltől se kívánta a bélem az ételt, hát egész nap egy harapás szalonnán dolgoztam. Édesapám meg olyan természet munkába is, hogy nem állja a lema-radást.

Édesanyám meg szereti, ha becse van a főztjének, most is megcsillogott a jóságos szeme, amikor a tál-ba öntötte a második adást.

— Egyetek no, jó, meg kövér is, — mondta.

— Jó, — szólott édesapám fősvény szóval.

Bennem is megszusszant az evés és a röges életem bajára is könnyebben fordulhatott az eszem.

Hogy elfogyott a turósgaluska, édesanyám a két százaz karját az asztalra támasztotta, úgy fordult nekem. Olyasakat mondott, hogy bolond vagyok, a Maris bolondja, pedig pénz kellene meg birtok, az ő fia csak a kisujját mozdítsa, akkor is választhat akár az Erdélyi Pirost, akár a gazdag Simon Laci egyetlen lányát de meg elmehet a hatodik faluba, onnan is a legtejesebbet hozhatja el. Hiába törjük a testünk, az új birtok ára mind adósságból fizetődött, attól nem szabadulunk, hacsak én nem hozok pénzes lányt a házhoz.

Szaporázta a szót, sebesen vert vele a mejjemre, de én nem szóltam. Csak hallgattam, mintha nem is nekem mondaná. Rákészültem reggeltől, de azért is hallgattam, mert édesanyám mondta, az pedig másabb, nincs olyan éle, mert akármi is az, a szívéből van és egyetlen gyerekéhez való szerelem hajtja.

— Meg ami a legnagyobb, cseléd, nyomorult, házbéres zsellér, a szegénység ott néz be a házba, ahol akar. Idehoznád az én udvaromba, az apád udvarába, a birtokba ültetnéd azt a prédát? Szolgasorból házasodik az én fiam, a falu első gazdája? Meg aztán hova viszed? Én egy haj alatt velem meg nem maradok. Én nem kolduskodok vele. — Mind tüzesebben mondta. — Meg aztán nem is olyan dolgos, nem is olyan tiszta, csak a nyelve jár, meg a derekát riszálja a legények felé.

Szenvedtem a sebes szót a lócán, de hogy édesanyám a Maris erkölcsébe taposott, kivert a képemre, a homlokomra a pirosság és felpattantam.

— Azt pedig ne mondja édesanyám. Az nem úgy van, de ha igaz volna is, akkor is hiába, akkor is feleségül veszem a Marist, ha maga az ördög lakna benne, ha az egész világ ellene mondana.

Hogy így kimutattam a szívem érzését, édesanyámban is felforrott a dolog és keményen a szemembe vágta:

— Csinálhatsz, amit akarsz, de az én fiam az én akaratommal nem vesz szolgasorból asszonyt. — Aztán nagyhirtelen háttal fordult s ment a dolga után,

ahogy máskor, csak keményebben taposott, meg az ajtócsapódás volt másforma.

Édesapám a lócán húzódott meg és vékony pipa-füstöt eregetett a foga közül. Mondani akartam neki a dolgot, úgy, ahogy bennem tüzelt, ahogy feszített, ahogy fájditotta a szívemet, de a gondbaborult képe belém fojtotta a szót. Leroskadtam hát a lócára, ráhajlott a fejem a két karomra, az asztalra. Tán meg is cseppent a szememben a keserűség, mikor egyszer csak lassan, meg csendesen felettem szállott édesapám emberhangja.

— Bajt hoztál a fejünkre fiam, de a tied a gondja. Én már csak elkopok így is, ezzel is, akárhogy is. — Szólt és nagy szomorúság szorongatta tőle a szívemet.

És nem jött ki hang a torkomon és zugás zúgott a fejemben és homály sötétedett a szememre és a mejjemre hajlott a fejem.

Így fordultam ki a házajtón.

Az udvaron megcsapott a harmat, attól kinyulott a derekam. Ránéztem az égre és nagy kínomban az öklömet mutogattam a csillagoknak.

A Marishoz mentem.

ZERDAHELYI JÓZSEF

NYÁRI ESTE

Arcom szétfolyt a sötétben:
kidöntött fa ága vagyok:
ez az egyetlen emlékem.

Ne vesszen semmi se kárba:
melegszen a nyárestében
hosszú téli éjszakákra.

Hitem már az égen ragyog:
abból éltem mostanáig
S abból lettek a csillagok.

URR IDA

A ZÖLD DRAGONYSOK

Gilliers úr és családja harmadfél esztendeje nem mozdult ki vidéki kastélyából. A kastély a Dauphiné egy zugában, erdők környezte katlanban, kőhajításnyira az országúttól, alig látszott ki az őszibarackfák és szőlőlugasok közül. Szép kis kastély volt, de alacsony és öreg. És a legközelebbi faluba, amelyet Romansnak hívtak, több, mint egy mérföldet kellett gyalogolni. Gilliers úr családja öt tagból állott; két idős hölgy: a tüdőbajos feleség és a vénleány nővére két kis fiúcskát kényeztetett a kastély hátsó szobáiban. Két unokát, anyátlan árvát, akiknek apja: Seneville kapitány Algirban hadakozott. A család néma borongással éldegélt ezen az elhagyott vidéken. Az asszonyok néha Páris után sóhajtoztak. Ilyenkor Gilliers úr azt mondta:

— Majd ha változnak az idők, a telet Párisban töltjük. Addig türelem. Itt is jól éldegélhet az ember, ha rendben van a lelkiismerete. Szeressük a népet. Rousseunak igaza van. A Társadalmi Szerződés valóságos új evangélium. Most még egy kis rendetlenség van, de ezzel minden átmenet alkalmával számolni kell. Majd megjön az emberek esze. Mi, földbirtokosok, sokat veszítettünk, de jut is, marad is. Egyelőre az a fontos, hogy meg ne öljenek bennünket. Fogjuk be a szánkat. Húzódjunk vissza a közélettől. Hála Istennek, van mit aprítani a tejbe, vannak még jó könyvek, én most Montaignet olvasgatom. Ápoljuk virágainkat és tisztogassuk le fáinkról a hernyókat. Az én rózsáimnak nincs párja a Dauphinében.

Ez a beszéd kissé megnyugtatta az öreg hölgyeket, akik a Bastille bevétele alkalmából menekültek el párisi szalónjukból. Azóta harmadfélév telt

el. És azóta itt élnek a romansi kastélyban, két másik nemesi udvarház szomszédságában. Az egyik ház Boussy úré, egy öreg katonáé, a másik Osmond úré Párisból. Osmond úr a régenség és XV. Lajos alatt híres ügyvéd volt, de megsiketült és öreg napjaiban nem tesz egyebet, mint billiárdozik, dominózik és sárkányt ereget a gyermekeknek, Gilliers szomszéd és a maga unokáinak. Neki is kettő van; két kis leány, nyolc és tiz évesek, akiket szülei a párisi forrongások veszedelmei elől itt rejtettek el, a jámbor és csendes Dauphinében.

Boussy tábornoké a harmadik kastély. A vén harcos egyik lába fából vagyon ugyan, de a szíve ép és lángoló és tele van haraggal. Utálja az új alkotmányt és a népet, amely minden hatalmat megsemmisített Franciaországban: a királyét, a kormányét, az egyházét, a főurakét, a tartományokét, a hadseregét, a nemzetőrségét, a törvényszékekét és a bölcsészekét. Franciaország negyvenezer apró darabra törött szét negyvenezer községben névleg az előljáróságok valóban azonban a tevékeny polgárok uralkodnak, vagyis azok, akiknek semmiféle foglalkozásuk, vagy kenyérkeresetük nem lévén, testvériesülési ünnepélyeket rendeztek, kifosztották a kastélyokat, az élelmiszerboltokat, a pékműhelyeket, bezáratták a templomokat, megsabták a gabona árát, felakasztották a hivatalnokokat, a nemeseket és a tiszteket. A tevékeny polgárok derekas munkát végeztek. Aki nem tetszett nekik, azt agyonütötték; remélhető volt, hogy az országban nemsokára csak azok maradnak életben, akik az ilyenfajta tevékenységben a legkülönbek. Mindenütt pergett a dob, kongott a vészharang, ömlött a bor, táncoltak a tevékeny polgárok, ropogott a puská, a franciák egyenlők és testvérek voltak, s ha valaki megharagudott a másikra, annak fél lépés távolságból golyót röpített a szívébe.

Boussy úr házában is volt egy tízéves fiucska, akit szülei falun rejtegettek. Azonkívül vendége is volt, Mr. Servan, egy angol utazó, festőművész, aki a vidéket rajzolta.

Ez a három család néha vadászatot rendezett, a szomszédokból való nemesekkel kikocsikázott a vidékre és a domboldalokon, aranyos napsütésben, hallgatva a madarak füttyét és a rovarok döngicsélését, csendesen eluzsonnázgattak.

— Majd csak kibonyolodnak valahogy a dolgok — jegyezte meg Osmond úr, a párisi ügyvéd, aki süket volt ugyan, de annál nagyobb ezermester minden olyan dologban, amely nem kívánta meg, hogy az embernek éles hallása legyen. Ő volt a kis társaság legjobb szakácsa — tizenötféleképpen tudta elkészíteni a fácánmadarat és a szalonkát — de ezenkívül értett az órás, az építész, esztergályos, festő, vésnök és lakatosmesterséghez is és olyan alkalmi költeményeket gyártott, hogy a hölgyek sírva fakadtak a gyönyörűségtől. Egyébként puritán volt és demokrata. A la Franklin durva posztóruhában járt, görcsös bottal és vastag cipőben. A gyerekek vén jakobinusnak hívták.

A három család jó barátságban élt egymással és Gilliersné, aki egész nap kötött, hímzett és régi brokátkból tépést csinált, nem egyszer felsóhajtott:

— Jó nekünk itt lenni!

— Úgy van! Itt még aránylag a legjobb egész Franciaországban — felelt rá Gilliers úr, aki reggeltől-estig öntözgette, tisztogatta, ojtogatta, nyesegette rózsabokrait és gyümölcsfáit. — Nem bántunk senkit, még a lélegzetünket is visszatartjuk, hogy a csendet meg ne háborítsuk. Meglátjátok, hamarosan jóra fordul minden.

Nem vették észre, hogy a kastély körül árnyak imbolyognak s a kerítésen át tüzes és vizsla szemek

lesnek be a kertbe. Köröskörül, mint a szentjánosbogarak, úgy villogtak ezek a gyanakvó szemek. A bokrokból, amelyek a Romans felé vezető utat szegélyezték, halk suttogás hallatszott.

— Vajjon mit titkolóznak ezek a gaz arisztokraták? Miben törik a fejüket? Mit rejteget ez az alamuszi csend?

A tevékeny polgárok orra ellenforradalmat szimatolt. Néha eldördült egy-egy fegyver, csak úgy, ijesztés céljából. Szükséges, hogy örökös rettegésben legyenek a gazfickók, akik véka alá rejtik hazafiatlan meggyőződésüket és pokoli terveket szőnek a felszabadult nép ellen. Halljátok? A kastélyban bűnös tanácskozások folynak.

A földből köröskörül óriás fülek nőttek ki, mint valami sápadt és remegő gombok, amelyek oldalt hajtva fejüket, szőrös homorú belsejükkel a kastélyok felé meredtek és hallgatóztak.

Gilliers úr virágoskertje számára vízvezetékét épített a kertben. A vizet facsöveken vezette szét a kert közepén furt kútból. A facsöveket Párisból hozták. A kerítés körül felvillantak a kémlő szemek, a tevékeny polgárok füleiket hegyezték és tajtékozó szájak suttogni kezdtek egymásnak:

— Miféle csövek lehetnek ezek?

— Ágyúcsövek.

— Támadásra készülnek.

A hír villámgyorsan terjedt el a közeli falvakban és nagy nyugtalanságot keltett. Másnap még szörnyűségesebb mendémonda járta be a vidéket. Valaki Boussy úr kastélya udvarán zöldszínű dragonyos egyenruhát látott. Zöld dragonyos-egyenruhát! És azt is hallották, hogy Boussy úr kiadta a napiparancsot.

— A gombokat majd magam varrom fel a gallérokra.

Ez több volt a soknál. Zöld dragonyos-ruha! És a

gombokat a tábornok maga varrja fel a gallérokra! Ez ellenforradalom és fegyverkezés.

— Zöldszínű drágonyosok? Darabokra kell vagdalni a gazémbert — mondta egy tanácsos a mansi községházán. — Ki látta az egyenruhákat?

— Én, — kiáltott egy gyulladtszemű, hebegő ker-tészlegény, aki Gilliers úr gyümölcsösébe napszámba járt. És ami a legmeglepőbb...

— Nos?...

— A ruhák meglepően kicsinyek.

— Le az árulóval! — ordították mindenfelől. Kicsinyek, tehát minták. Zöldszínű drágonyos egyenruhák modelljei, Halál a vén hóhérra!

Bailly apó, aki azelőtt cipész volt, most pedig a község polgármestere, alig tudta őket lecsendesíteni.

— Én is hallottam a zöld egyenruháról. De én nem félek tőlük. Az öreg Boussy bolondsága az egész. A tábornok a két Gilliers-gyerek, a két Osmond-kislány és a maga unokája számára csináltatta ezeket a baba-ruhákat. Katonásdít akartak a kölykök játszani.

Óriás felzudulás követte a polgármester szavait.

— Annál rosszabb rájuk nézve! Megmérgezik a gyermekek lelkét! Előkészítik a jövő hadseregét. Akasztófára valamennyiükkel!

Késő estig tartott a tanácskozás és a tevékeny polgárok elhatározták, hogy ezekután még inkább résen lesznek és egy pillanatra sem hagyják megfigyelés nélkül az összeesküvőket.

Az összeesküvők pedig minderről nem tudtak semmit. A gyerekek örültek a játék-uniformisoknak, az öregek olvasgattak, billiárdoztak és vadászgattak, s esténként Gilliers úr kertjében, a nagy fa alatt zenéltek, színházat játszottak és verseket szavaltak. Osmond úr néha kísétált az angol festővel a hegyek

közé és nézte, ahogy az vázlatokat rajzol a vidékről.

A tevékeny polgárok ezt is észrevették. Egyikük felhorkant:

— Csak a hülyék nem veszik észre, hogy ezek a fickók a vidék tervrajzát készítik el spanyol és savoyai ezredek számára. Kémek ők, gaz ellenségei a népnek, kedvem volna mind a kettőt lepuffantani.

— Tegnap is összeesküvés volt Gillierséknél.

— Négy kocsi hozta a vendégeket — fecsegett egy öreg parasztasszony, aki azelőtt Osmond úrnál szolgált.

Letorkolták.

— Négy kocsi volt? Hát maga vak, vagy nem tud számolni? Tizenkilenc volt az, megoldvastam. Tizenkilenc kocsi, tömve arisztokratákkal, akik most ott rejtőznek Boussy pincéjében. Isten engem úgy segéljen, a magam szemével láttam és megoldvastam, tizenkilenc volt.

— Rettenetes!

Néhány nap múlva megérkezett Gilliers úr veje, Seneville kapitány, a szent Lajos rend lovagja, Algirből. A kapitánynak súlyos lösebe volt és mellhártyagyulladás gyötörte. A faluban szájról-szájra adták a hírt:

— Itt van Artois gróf, a király testvére. Nyilvánvaló az összeesküvés.

A tevékeny polgárok Romansban gyűlést tartottak. A gyűlésen a cipészből lett polgármester elnökölt. Ott összevesztek, hogy vajjon ki szóljon először? Tizennyolc község nemzetörségének parancsnoka mind magáénak követelte az elsőség jogát. A polgármester végre úgy döntött, hogy mind a tizennyolc egyszerre beszélhet. Ebben megnyugodtak. Megállapították, hogy Boussy úr a kutakat megmérgezte, rosszat beszél a parasztokról, esküt nem tett.

szerzetesnél gyónt és fehér kokárdát hord titokban, otthon, ami nyilvánvaló lázadás a nép akarata és az új alkotmány ellen. Mindenki felhördült:

— Akasztófára vele!

— Boussy úr öt zöldszínű egyenruhát hozatott a városból.

— Zöldszínűt? Darabokra kell vágdalni a gazembert!

— Az egyenruhákhoz gombokat is vásárolt. És magának tartotta fenn, hogy a gombokat a testőrség ruhájára felvarrja.

— Kétszáz testőre van neki!

— Egy ezred dragonyos felszerelése. Én magam láttam két vadászfegyvert, három puskát, két régi kardot, egy vadászkést. Világos, hogy Boussy felkelést szervez, helyőrséget gyűjt, ezredeket toboroz, zöld egyenruhába öltözteti hadseregét és maga varrja fel a gombokat.

— Vesszen az arisztokrácia! Gyilkosok, vérszopók, vadállatok!

A tevékeny polgárok ökleiket rázták, szájuk habzott, üvöltöttek és káromkodtak és az összeesküvők fejét követelték. A polgármester alig tudta megakadályozni, hogy azonnal meg ne támadják a kastélyt és halomra ne öldössék Boussyékát, Osmondékát és Gillierséket. Szerencsére neki volt a legharsogóbb hangja és túlbömbölte az őrjöngő tömeget. Jegyzőkönyvét diktált az irnoknak, aki villámgyorsan írta a vádpontokat.

— Boussy úr vezetése alatt negyvenezer emberből álló sereg készülődik a parasztság ellen. Ez a sereg Párisba fog menni, hogy a királyt megszöktesse és a nemzetgyűlést szétkergetse. Minden zsoldos ezerkét-száz livret kap Gilliers úrtól s ha feladatukat befejezték, mindegyik az Artois testőrség tagja lesz, vagy tizenkétezer livret kap végkielégítés fejében. Artois gróf már itt van Senneville álnév alatt, mint Osmond

úr veje. De hozzácsatlakozik útközben Condé herceg is harmincezer emberrel és elfoglalja C e t t e - e t és a többi kikötőhelyeket.

Eget ostromló ordítás szakadt fel a tömeg kebléből:

— Hisz ez valóságos polgárháború!

Megkongatják a harangokat, lovas futárok száguldanak a szomszéd városokba, minden házból özönlenek a nemzetőrök, az asszonyok dobokat pergetnek, a gyerekek az utcákon rikoltoznak:

— Ah, ça ira, ça ira, ça ira!

Les aristocrates à la lanterne!

Másnap reggel öt órakor tizennyolc község népe, kétezer fegyveres ember jelent meg a két ház előtt. Egész nap lármáztak, halállal fenyegetőztek. Egy tevékeny polgár célba vette Gilliers és Osmond urakat. Célzott és közben szólt a szomszédjához, B a i l l y apóhoz:

— Adj nekem egy tallért és én mindkét golyót beléjük röpítem.

Fél óra mulva tüzek gyúlnak ki köröskörül a vidéken. A házak kiürülnek. Asszonyok, férfiak összevissza szaladgálnak és rémhírekkel ijesztgetik egymást.

— Ki látott zöld egyenruhába öltözött katonákat?

— Ezerszámra rejtőzködnek a közeli erdőben.

— Condé herceg kétszáz ágyúval és húszezer lovasal közeledik Port-Saint-Esprit felől.

— Ez a spanyol hadsereg előőrsé csak.

— A királyné testvére félmillió osztrák és magyar katonával már átlépte a határt.

— És mindezt ez a három elvetemült gazember, Gilliers, Boussy és Osmond rendezte!

Gilliers úr kastélyát mind a négy sarkán felgyújtották. Gilliersék házanépe Boussy tábornok házába menekült. Pillanatok mulva Osmond úr háza is égett. Os-

mond úr ölébe kapta két kis unokáját s átszaladt velük a tábornokékhoz. Most már valamennyien itt voltak. A tábornok veje, a szent Lajos rendes kapitánya magas lázban fetrengett és félrebeszélte. A kardját kérte és harsányan vezényelte századát. Apósa fel és alá járkált a szobában — falába döngött az öreg szuette padlón — és hol imádkozott, hol káromkodott. Teljes tábornoki díszben volt, mellén összes kitüntetése és fehér kokárda, a királyhű nemesek jelvénye. Így akart meghalni. A szobában Gilliersék és Osmondék a kezüket tördelték.

Künn morajlott a dühödt tömeg lármája. Dobok peregtek és puskák ropogtak. Szólt a zene, öt vagy hat banda játszott. Az ostromlók puskatűz és dobpergés közepette testvéresülési ünnepet rendeztek. Az országuton patakokban folyt a bor. A kastélyok pincéinek minden hordóját csapra ütötték. Vad tánc és ölelkezés közben kurjongattak és visitoztak. Közben a három öreg nemes fejét követelték.

Boussy tábornok nem bírta tovább. Berohant a gyerekek szobájába és elkiáltotta magát:

— Fegyvert!

A gyerekek felugráltak, síkoltoztak és kacagtak és tapsoltak örömben. Boldogan kapkodták magukra kis zöld egyenruhájukat, amelyekre a tábornok ma reggel személyesen varrta fel a gombokat. A két kis Osmond-leány is zöld dragonyos-ruhát öltött. Majd kibújtak a bőrukból, hogy Boussy apó katonásdit fog velük játszani. Kacagásuk, mint valami ezüst csengő, úgy csilingelte végig a kastély folyosóit.

Lenn a kert körül az orgia a tetőpontra hágott. Sokan már öntudatlanul fetrengtek a sárban, mások egymásra lövöldöztek eszeveszett mámorukban. Sötétlett, csak a két égő kastély világított pokoli vörös lángjaival.

— Akasztófára az arisztokratákkal! — ez a kiáltás

ismétlődött másodpercenként és állati üvöltés kísérte a fenyegetést.

Boussy tábornok pedig kirántotta a kardját és vezényelt.

— Utánam!

Az öt kis zöld dragonyos egyenruha síkoltozva követte a vezért. Három fiú és két pici leány kirohantak. Elől kopogott a merev és kemény faláb.

Az őrzöngő tömeg felordított:

— Jönnek a zöld gránátosok!

— Árulás!

— Itt vannak a király testőrei!

— A zöldek, a zöldek!

— Nézzétek a tüzéreket! Agyukkal lövet bennünket

Artois grófjal

— Meneküljön, aki tud! A zöldek sortüzet adnak!

A tömegben őrzöngő zürzavar támadt. A nemzetőrök egymásra lövöldöztek. Sebesültek és haldoklók jajgattak a földön. Bailly, a polgármester vérében fetrengett. A tömeg fejvesztve és tébolyodott félelemmel szétszaladt.

Erre már Boussy tábornok apró zöld gránátosai is megijedtek. A lányok sirva fakadtak és a fiuk lába reszketve gyökerezett a földbe. A falábú vezér is megelégette a győzelmet.

— Megállj! — ordította hörögve. — Felesleges vért ne ontsatok. Oh, én szegény félrevezetett francia népém!

És a falábú tábornok is könnyet törölt ki öreg szeméből.

SURÁNYI MIKLÓS

AZ ÚJ MADONNA

...Isten segedelmével immár túl vagyok a megkísértések és a szenvedések folyóján, lelkem megnyugodott, testem harcai elültek. Megbékéltem nemcsak a világgal, hanem énmagammal is. Ezután töredelmesen és engedelmesen írom majd a szent könyvek betűit s rajzolgotok a lapokra Istennek tetsző ábrázolatokat. Ugy óhajtanám, hogy béke lengjen körülöttem ezentúl s kérem Atyámat, hogy a gonosz embereket s a gonosz gondolatokat tartsa tőlem mindhalálig távol.

Az én életem alázatos élet, hogy Istennek tetsző-e, azt nem tudhatom. Ki nem tért le a gyalogútról, hogy megszagolhasson egy illatos virágot s ki nem emelte fel a fejét az alázatból, — hacsak egy szempillantásnyira is, — hogyha kedves pacsírtá dalát hallotta a magasban?

Én is egy vagyok eme gyalogutasok közül.

S most, hogy mindennel megbékélve immár régi és bölcs könyveket másolok, arra kérem Uramat, adjon erőt és naponta néhány percet: leírom rövid és igénytelen életem folyását, hogy énmagam előtt meg-egyszer meggyónjam bűneimet. Mondhatjátok, vajjon kit érdekel Isten együgyű szolgájának élettörténete, hiszen bővelkedik az Egyház számos kitűnő és érdemes férfiúban, szentben nagy tettek véghezvívóiban, minek oda, ahol diadalmas pillérek állnak, hitvány kockakönek az én kis életem is.

„Vagy a szentatyák könyvei között melyik az, amelyik nem a Teremtőhöz vezető útra tanítana fenköltén?” — Bizonytal, én nem vagyok szentatya. Még egyszerű páternek sem legelső, az én életem folyásából alig-alig okulhat valaki. Leírom mégis, hiszen a nagytudású és jeles Anzelmus prior úr mondogatja, hogy minden ember élete alkalmas az okulásra.

— Az oromfal csak külső dísz a templomon, — szokta mondani, — de, ami az épületet tartja, az a téglá és a kő. Legyetek ti kövek és téglák...

...Az íróterem ablakán besüt a nap: Tavaszi idő van, a testvérek, akik a kert munká terhét vállalták magukra, ugyan fűgén mozognak a veteményes

ágyak körül. A szél néha megborzolja a fák leveleit és belekap a pergamenbe is, itt, az íróteremben. Márk testvér Sallustiust másolja, Johannis testvér a magyarok történetét veti papírra kerek betűkkel, jómagam a Régulákat másolom a késői kor okulására.

Deus in adiutorium meum intende...!

Hadd szóljak magamról is.

*

Mikor noviciusként éltem még régi kolostorunkban és zsoldárok éneklésével, tudós írások tanulmányozásával, bölcs tanítások hallgatásával, testem sanyargatásával készültem Istennek tetsző életre: különös adományt éreztem magamban, amely már gyermekkorom óta birtokomban volt.

Festegétni és rajzolgatni éreztem kedvet s szerénység nélkül mondvá, tehetséget is. Addig-addig másolgattam a szent könyveket, amíg a gyakorolgatás által ráeszméltem, hogy saját magam is rajzolgatok szépen sikerült képecskéket, ügyeskedtem az ábrázolatokban, sőt itt-ott megkíséreltem azt is, hogy a nagyon ügyeskező s alázatos Máté testvérenek segítsék, aki reszkető ujjával s egyre rosszabb szemével nem tudta befejezni, amit tervelt: az Evangéliumot másolta és sokhelyütt én rajzoltam helyette a kezdőbetűket. A tudós prior úr azt mondta, Istennek különös adományát bírom a festésre s mindenképen biztatott, ne hanyagoljam el az ügyességet, hanem erős buzgalommal arra törekedjem, hogy gyarapítsam ebbeli tudásomat.

Kitől örököltem vajjon? — sokat töprengtem e kérdésen. Apám, aki egyszerű ács volt, téli estéken égigérő palotákat tervezett gubacstintás ujjával az asztalon. Az édesanyám pedig színes virágokat szőtt a szövőszéken, szinte álmodta a virágokat s még talán a szivárványt is beleszötte a fehér lenvászonba, különböző színes fonalakból, hogy csodájára jártak a nemes uraságok is.

Jól látom most is magamat, gyermekkoromban, amint a vastagtáblájú asztal fölé hajolva igyekeztem utána-rajzolni apámnak a hatalmas palotákat s színes földékből kevert festékekkel utánoztam anyám virágait a meszelt falon.

Rendünk bővelkodik a nagyon ügyeskező testvérekben, akik Istennek tetsző oltárképeket festenek falra és fatáblára s életüket az Úr szolgálatához híven a

festésnek ajánlották. Nagyrészüket a messzi Itáliából került mihozzánk, király urunk felette kedveli az ez országból valókat, mert beszédjük csiszolt, tudományuk erős és mindenféle mesterségekben járatosak, akár papi renden lévők, akár katonák, akár pedig egyéb világi urak, vagy mesterséget értők.

Csak az okozott bánatot, hogy mindannyian neveték, ha olykor egymás között gyermekei nyelvünkön, a magyar idiómán szólottunk. Gunyolták poány hangzását, kemény s nekik érthetetlen szólamait. Titokban keserített bennünket a gunyolódás, különösen ama testvérünket, aki a magyar köznépv nyelvében írdogált egy krónikát. De mitsem szólunk nekik, mert világlátottak voltak s a magasabb művészetekben is járatosak, tanúlságos beszédjükből sokat okulhattunk s hasznát vettük különféle ügyeskedéseiknek.

Volt közöttük egy, aki különösen jeles volt szentképek festésében, noha nem is volt felszentelt páter, ezért röviden Fra Giuseppenek hívták hazája nyelvén, mi egymás között csak Józsefnek mondtuk. Hirtelen indulatú, de jókedvű, tréfás ember volt, aki sokszor előbbrehelyezte a világi örömeket a rend szigorú régláinál.

Én akkor még kezdő voltam a festés magasabb művészetében. Nem csoda tehát, ha sokszor a frátert kérdeztem, okultam beszédjéből s tőlem telhetőleg segitettem neki. Észrevette vonzódásomat s mivel a prior úr is megengedte, sőt elősegítette, hogy az isteni szolgálat s a napi munka után a fráter körül foglalatoskodjam, szívesen látott maga mellett. Lelkemet egyre sűrűbben népesítették be a dicsőséges Madonnák, Szent Sebestyének, Kálvária-képek, az Istengyermekek különféle alakja, mindegyre azon sóvárogtam, hogy magam is telefessem velük valamely új templom, vagy kápolna falát.

Fra Giuseppe meg csak ösztökölte vágyaimat és vonzó képeket festett az ő szülőföldjéről. Róma, a Város utólérhetetlen szépségével, a hegyekben gazdag Firenze, a lagunákkal telt Velence, Sienna, az umbriai halmok, a padovai, genovai, bolognai univerzitások bűszke épületei álomképen lebegtek előttem. Ezer színű festmények tervét ízelgettem s egy nyugtalan éjszakán, a Regula ellenére, holdfénynél katonra vettem egy kis vázlatot a gyermek Jézusról, bárányai között.

Remegve mutattam meg másnap mesteremnek. Örvendező arccal csapta össze a kezét.

— Igazán ügyes terv, — mondta s biztatott, próbálnám meg azt templomunk kórusa mellett levő üres falmezőre festeni.

Boldog napok következtek ezután. Akaratlanul hány-szor átléptem a Regula parancsait, amit később keservesen meggyóntam, kisebb-nagyobb mulasztásokat követtem el izgatott állapotomban, de reméltem azt, hogy művem mégis Istennek tetsző lesz s ő megbocsát. Felmentést kértem a kerti munka alól s mikor a prima után a prior úr a káptalanban kiosztotta a munkát, ezt a felmentést megis kaptam ugyan, de viszont úgy elmerültem a festésben, hogy délebed idején mindig későn jöttem a refektóriumba, Angelusig mi sem figyelmeztetett volna... A jóságos perjel úr már-már szigorú fegyelembe akart fogni, amikor boldogan jelenthettem végre, hogy egy festmény, melyet saját-magam terveztem, elkészült. Eleinte kételkedve rázták fejüket, de amikor Fra Giuseppe bizonyította, hogy a kép az én kezem műve, boldog örvendéssel állották körül, nézegették s jóságos szívvel nem vették észre némely fogyatkozásait.

Telve voltam örömmel s hálákat adtam Uramnak, hogy lehetővé tette utamat, melyet ily szerencsésen megkezdettem. Nagy boldogság ült mellém, ez időtől fogva munkaidőmet a festésnek kívántam áldozni s ebbe a jóságos prior úr bele is egyezett.

Szerettem volna elmenni messzi Itáliába, ahol íhatam volna a művészetek örök forrásából, hogy igehirdetője lehessen a Mindígváló Szépnek. Úgy gondoltam, hogy egyideig még tökéletesítem ügyességemet itthon s majd, ha már annyira előrehaladtam, hogy méltóvá válhatok a rend bizalmára, akkor útnak indulok messzi dél felé, hogy ne váljak szegényére rendemnek s tanítómnak a külföldi mesterek előtt.

Szép idők következtek mostan. Emlékezem: íróter-münk ablakán beszűrődött a májusi nap fénye és ke-rek foltokkal tarkította a kartont, amely fölé lélekzete-met visszafojtva hajoltam. Sebesen vettem papírra terveimet, a fehér falakat gondolataim benépesítették a menny ezermilliom lakójával, szentek járkáltak körültem s biztattak, ne csüggedjek, angyalok repdes-tek ki-be az ablakon, bölcs próféták állottak mellet-

tem és segítettek gyönyörködni oly világban, amelyet rajtam kívül senki sem látott.

Ha sétára indultam fáradt fejjel, akkor is velem vándoroltak alakjaim, társalogtam velük; néha-néha ráintettem ismeretlen járókelőkre, akik látomásaim álomköpenyegét öltötték magukra. Alázatosan, néha félve húzódtak félre s üdvözöltek tisztelettel. Néha elfelejtettem visszaköszönni, bízvást hihették, hogy meveletlen vagyok.

Sok-sok szép képet akartam most festeni. Úrunk mennybemenetelét akartam megörökíteni képemen, majd a tüzes nyelvek történetét, a hitetlen Tamásét, mennyi szépséget és alázatot... S a prior úrtól engedelmet kapván kis kápolnánk falainak kifestésére, nagy örömmel láttam a munkához.

Voltak szomorú és gyötrelmes napjaim. Néha hirtelen eszembejutott gyarló emberi mivoltom, hiúságom s ilyenkor bűnbánóan sanyargattam testemet. Ám mindez nem használt: egyre jobban vonzottak a festmények s végre beláttam, hogy csak úgy válthatom meg magam gyötrelmeimtől, ha teljesen egynek szentelem magam: megfestem az Úr Jézus élettörténetét.

Szinte megelevenedtek kezemben a kartonok figurái. Tudom, hogy a nagy mesterek mellett vajmi csekély értékű tervek voltak kartonjaim, de alázatos szívem ajándékai mégis és bármilyen kedves az ajándék: ha szívből jön, kedves az Úr előtt.

— Milyen képet festesz elsőbbed is? — kérdezte a prior úr.

— Az Úrjézust szeretném megfesteni a kereszten.

Páter Eusébius megszólalt kövérkés hangján:

— Én úgy gondolom, hogy egy Madonna-kép sokkal inkább illenék a mi kis kápolnánkba, mert, ha ügyesen van megfestve, oltárképül is szolgálhatna s a nép is jobban járulna imádkozni hozzá. Mert ne felejtse, Hilárius testvér, a szentkép egyrészt arra is való, hogy jámbor világiak különféle fogadalmakat tegyenek előtte s kéréseket intézzenek az égiekhez. Nekik is hasznos, ám, mi se bánjuk meg.

Nem helyeseltem magamban a magyarázatát. De felszólítása, hogy Madonna-képet fessek, hirtelen megvilágosított bennem valamit, ami eddig is rejtőzött bennem, homályosan. Éreztem, mint lesz mindjobban s jobban bennem tudata a sejtésnek s mint válik a bizonytalanság bizonyossággá. Igen: a Madonnát kell megfestenem, amint a gyermek Jézust tartja karján s

mutatja anyai fájdalommal áldozatúl minden bűnökért...

S e pillanatban világosság gyúlt bennem: pontosan tudtam, mit kell festenem. Megalkottam a kép tervét. Magam előtt láttam a Szűzanya fehér arcának égi báját, a halavány dicsfényt feje körül, a ruha gazdag, sötétkék redőzetét, a húsos Kisdedet. Ujjaimmal rajzoltam a levegőbe, magam előtt láttam már a képet, a Gyermeket tartó anya szelíd mosolyát s a gögicselő kis Jézust, aki majdan megajándékozza az embereket a Krisztus név fájdmával...

Megelevenedett bennem a terv: úgy éreztem, soha nem látott tudás és készség birtokában vagyok, a sok apró ecsetvonás egyetlen, nagy lendületben forr össze.

Töprengve jártam a kert utait. Jól tudtam, hogy nem az első Madonna-kép az, amelyet én festek, tudtam, hogy előttem sokezeren festettek már hasonlót. Az volna a legjobb, ha bölcs és ügyeskező mesterek útját járnám és hűségesen utánoznám vonalaikat. De úgy gondoltam akkor, hogy Istennek tetsző feladat volna, ha az ezredik Madonna mellé megfesteném a magam s csakis a magam ezeregyedik Máriáját.

Napokon át gondolkoztam s bár tudásban voltam annak hogy nem helyesen cselekedem: mégis elhatároztam, hogy új formában fogom elkészíteni képem, új módon, amilyen még nem került ki ecset alól. S megnyugtattam magamat, hogy ez nem tekinthető elvetemültségnek.

Fra Giuseppe észrevette mégis szándékomat.

— Hilarius testvér igen nagy terveket forgat magában, — mondta egyszer ebéd után, némi gúnyjal, — most is valami új Madonnát akar oltárképül festeni.

— Minden igyekezet tetszik az Úrnak, ha jámbor, — vágta el a szavát a jóságos prior úr, aki nem szerette, ha a szavak fegyverével vívtunk.

Nem szóltam semmit. Fejemben bizonytalanul kavargtak a gondolatok, de néha attól féltem: Fra Giuseppenek igaza lesz abban, hogy csak terveim lesznek, erőm azonban hiányozni fog.

Forró fejem véérének lázadását megbékítendő, mentem ki a kapun át a közeli faluba. Szép júniusi délután volt. A kék égen felhők futkároztak s a nap vastag árnyékokat dobott a házak elé. Fehér fala volt a házaknak, zöld fák bólogattak az uccán. Biborszínű,

kék, sárga virágok hajlongtak a patak partján, — Kulcsodi Mártonnak, derék fiak apjának még virágoskertje is volt a háza előtt, idegenben tanulta ezt a módit, amikor fogságban ült, — szépek voltak e külszrági virágok, pompázott a színük. Mindezek mögött barnálló dombok mosolyogtak, a hegyek között ezüstösen kanyargott a folyó.

Munkanap volt a faluban, nemsokára aratás.

Mennyi csodaszép színt adtál, Úristen, csak most láttam két szememmel!

Lassan alkonyodott már, amikor visszafelé indultam a kolostorunkba. A félhomályos könyvtárszoba egyik üres falán festetgetett Fra Giuseppe, ahogy beléptem. Pál apostol vándorlását festetgette; a ciliciai hegyek között Isten igéjét hirdető apostol életét kívánta képpen megeleveníteni. Ott állott Fra Giuseppe s éppen egy magános fát színezett a dombok tetején.

S ekkor, mintha az Úr világosította volna meg agyamat, mintha az egész délutáni séta arra való lett volna, hogy mindent hirtelen pontosan, fényesen lássak, hogy másképen lássak: végigfutott egyszerre valóságomnak minden kis dobbanó erén keresztül az, hogy Fra Giuseppe nem fest jól! Nem, mert nemcsak a ciliciai dombokat nem látta soha, hanem semmiféle dombot nem szeretett s nem is nézett meg egyszer sem. Jól tudom, hogy sohasem figyelte meg a napsugarak játékát a zöld fűvön és soha nem festett ruha-redőzetet máskép, minthogy egy darab szövetet az asztalra dobott, holott emberi testen kellett volna ráncokat ölteni a köpenynek... Fra Giuseppe soha meg sem kísérelte, hogy gondosan tanulmányozza az emberek arcát s járását, azt mondta, elég, ha régi mesterek alkotásait másoljuk, mert azok tökéletesek, míg az ember esendő, gyarló és hibás...

Mindez e pillanatban jutott eszembe. Elöttem ragyogott még a nap, láttam a színeket s a mezőről hazatérő emberek arcát, szeretném azt mondani, hogy elevenen éltek bennem e színek s nem haltak el. Úgy éreztem, hogy Fra Giuseppe, — hiába szeretne elhíttetni képével régi történeteket, — mégis, soha meg nem történt dolgot sehol nem való helyen ábrázol, nem festi az élő valóságot, de olyat sem tud, amely tiszta, minden valóságokon felül ragyogó lélek, Istennek átszellemülése volna.

Nem eszméltem volna erre, ha az uccán látott kép

elevenen nem kavargott volna bennem. De Fra Giuseppe sosem járt az uccán, sem pedig a nézdegélést nem szerette, häcsäk nem képeket szemléltetett.

Fra Giuseppe letette az ecsetet, megtisztogatta a festéktől majd megdörzsölte homályban fáradt szemét:

— Testvér, — szoltam hozzá bätortalanul, — kérdeznék tőled valami különöset!

— Szólj — biztatótt.

— Láttál-e te már napfénytől ékes dombokat?

— Hogyne!

— Dombon fákat?

— Hogyne, miért?

— Akkor miért festész ilyen holt mezöket soha látott fákkal?

— Nem értem, mit beszélsz? — csodälkozott rám.

— Testvér, kiröl festetted Päl apostolt?

Fra Giuseppe a homlokára tette az ujját:

— Itt van ö, — s aztán a szívére mutatott: — ... és itt.

Elhallgattunk. Késöbör ujra szólani kezdtem:

— Fra Giuseppe, nem jól van ez így. A te Pälöban soha nem lesz meg a vérnek színe, szívének lük-tetése, színtelen emberarc az. Ráncokat festesz arcára s nem lesznek igaziak, a derü, amit ajka köré festesz, merev és hamis, haját is festesz ugyan neki, de láttad-e te már az igazi hajnak selymes fényvét? Szemében áhítatot hiába keresnénk, tekintete nem meleg, nem visszafénye a lelkének, keze görcsösen fogja a köpenyt, hol van ujjainak hajlékonysága? A dombok egyhangúak, szürkék, — pedig, ha kitekin-tenél az ablakon s elnéznél a nyugvó nap fényében izzó hegyek felé, vajmi mást látnál, mint amit lefestettél!

Hangomból érezhette, nem gúny, amit mondok. Csendesen felelte:

— Nincs igazad, Hilarius testvér. Nincs, mondom neked bizonytal. Mert hitvány másolatokat fessek-e az erdő fáiröl, ezt az egy mai napot fessem-e meg; amikor örökidökre szölön ezen az egy képen akarom megörökíteni minden napok fényét és minden mezök színét? A lelkem és szívem áhítátát hozom, amaz elvont dolgokat, melyeket a Hit és az isteni Igazság éltet, nem pedig egyetlen ember arca, testének változó mozgása. Az örök, nagy művészetbe nekem is csak bepillantás jutott, a ma-

gam gyarló eszközeivel csak így mutathatom be, amit akarok. Ez az én lelkem áldozati lángja, amelyet minden dombok fájának s minden szemek ragyogásának tüzével kell meggújtanom. Nem szabad a kinti természetet szolgálélekkel másolni, amikor a bévülső embert akarod megmutatni. Egy nap: lidércfény, minden nap azonban: Örök Tűz és nekünk ezt az örök tüzet kell ápolnunk magunkban, Isten szolgáinak... Pál apostol itt: minden ember, a dombok: minden földek, a fa: minden fa. Az apostol szeme a végtelen gondolat tükre, mozdulata az örök Mozgás, amely egy pillanatban mégis merevnek tetszik talán.. Pál apostol itt csak jelkép, de jelkép volt Madonna is, akit Fiesolében festettem, a franciskánusoknál s a gyermek Jézus, akivel a boroszlói minoritákat ajándékoztam meg. Jelkép minden, a magunk élete is, hogyan ne lenne jelkép egy gyarló festmény...

Igy feleltem neki:

— Isten véghetlensége éppen abban rejlik, hogy a percek különböző változásban peregnek egymásután. Az ezerféle szín, a kacagás-sírás, az indulatok változósága, jószág-rosszaság, fény és árnyék jelentik Isten véghetetlen birodalmát s ezeket kell nekünk képekben kifejezni. Az élet örömét, a magbánás és az alázat fájalmát, a fölöttünk keringő napot, a gyümölcsöt, amely érik, a csecsemőt, amikor gügyög s a harcost, amikor elesik, vetést, aratást... mindent. És Pál apostolt is, de harcolva, lázzal, a halmokat. Isten napjának reszkető fényében, — mondtam lelkesülten.

Fra Giuseppe legyintett.

— Pogány vagy és magyar, tehát fiatal vagy! Minden esendő formát meg kell tisztítani a salaktól s az örök Lelket önteni bele.

— A mi adományunkkal Isten minden birodalmát éléven kell bemutatnunk! — vetettem közbe.

— Te még csak a lépcsőjénél jársz a művészeteknek, — mondta kevélyen, — félős, hogy be sém lépsz a Csarnokba, hanem kint maradsz a vásári zajban.

Nem folytathattuk. Itt volt a lámpagyújtás órája, a harang esti imára csendült, besötétedett már, menünk kellett. S bár nem beszélgettünk aznap többet a nagy kérdésről, magunkban sokat gondolkoztunk rajta s azt hiszem, mindkétten úgy véltük, hogy

egyikünknek sincsen igazja teljesen. Zavaros útvesztőbe kerültünk.

Hosszasan imádkoztam a dormitoriumban még a vecsernye után is. Leborultam a kőpadlóra és erőteljesen kértem a magam számára, hogy elhatározásomat beváltani tudjam: meg akartam festeni az új Madonnát, valami más módon, mint azt Fra Giuseppe tanította.

Nyugtalanul töprengtem egész éjjel, de az éjszaka sötétjében kuszák voltak gondolataim, nem öltöttek szép formát.

Határozottan magam sem tudtam még, mit akarok, pedig elhatározásra kellett már jutnom, ha meg akartam mutatni, hogy érdemes vagyok a kolostor bizalmára.

Engedélyt nyertem a jóságos prior úrtól, hogy néhány rövid időre kimehessek a faluba az egyszerű emberek közé s vigan poroszkáltam mezei utakon, olykor a fűben üldögélve nézgettem az emberek sürgés-forgását, a felhők kergetőzését s az ég kék színét. De régi, töprengő természetemet belülről fakadó vídamság váltotta fel, az új Madonna képe mindinkább kialakult bennem. A természet sok egyszerű csodája segítette, hogy életre keltsem.

Egy napon magambamélyedve ballagtam a falunk keresztül. Ismét a helyesen festendő Madonnáról elmélkedtem, amikor egy félnék hang köszöntése riasztott e való világra. A köszönés irányába fordultam s ebben a pillanatban azt kellett éreznem, fa vagyok s gyökereim nem eresztenek.

— A Madonna! — kiáltottam akaratlanul is.

Egy kis jobbágyház kapujában fiatal nő ült, szelíd, szinte uri arcú nő, hasonló nem is volt több a pórok között, nemes kisasszonyok között talál ilyeneket az ember. Amennyit illet meglátnom: barna haja volt és kék szeme, de ezek a szemek szelídek s félnékek voltak, az arca fehér. Volt ezen az arcon a megbántott s megalázott asszony-embernek kifejezéséből valami. Ami azonban izgalommal töltötte el a szívemet: ölében, karjai között csöpp kis gyermeket, puffók, szőke gyermeket tartott, amelyet angyalnak festett egyszer jókedvében Fra Giuseppe. Hogy hosszasan álltam meg előttük, a fiatal nő zavartan állt fel, a kisgyermek vidám csicsérgéssel nyúlt felém, anyja elpirosodott zavarában s köténye ráncait igazgatta. A délutáni nap rátűzött arcára s halavány dics-

fény reszketett haja körül. Nem az emberi szépséget kerestem rajta, hanem az anya arcának nemességét, a lélek földöntúli szépségét kutattam, amely marandó.

Olyan volt ez így, mint egy máris megfestett kép. Kék ruha, barna haj, felhőfoltokkal tarkázott ég, a házfal fehér volt s a virágok úgy hajlongtak, mint az Assisi körül. Finom összhangba olvadtak a színek: Keresve sem találhattam volna szebbet.

Valóban igéző volt a fiatal nő szelíd arca. Halk bánattal, szinte bocsánatot kérve állott mellettem s szorította magához kisfiát.

— A Madonna! A Madonna! — örvendeztem magamban s közelebb léptem hozzájuk. Megvergettem a kisgyermek pufók arcát. Az kíváncsian meresztgette rám szemét s ujjait szopogatta kedvesen. Megszóltam végre:

— Tiéd ez a gyermek?

— Igen, — mondta halkán.

— Szép kislány.

— Fiú! — mondta szégyenlősen.

Folytattam a kérdezősködést:

— Ki az apja?

Elvörösödött, nem szólt semmit.

— Mondd meg, ki az urad? — bátorítottam.

Nagyon halkán felelt:

— Nincs.

— Meghalt? — firtattam.

— Nem...

A hangja kétségbeesetten zengett. De most már nem bántam, a kíváncsiság vétkezett bennem.

— Hát hol van az urad?

— Nincs... Elment...

Most tértem csak észre. Hirtelen világosodott meg előttem a szerencsétlen nő sorsa, aki Isten előtt nem is asszony még, de már nem is lány s az Úrtól, soha meg nem áldott titkos frigyének gyümölcsét hordja magával szégyenélül. Most jutott eszembe, Joannus testvér nemrégiben beszélt valamit egy falusi lányanyáról, aki övéinek szégyene s meg akarták kövezni már a többi asszonyok. Illően vezekelt is érte, súlyos penitenciát róttak rá az atyák.

Rászédettnek éreztem magam. Egy pillanatra feltűnt előttem az igazi Madonna képe, mintha mondta volna: hiú az igyekezetem, őt én megfesteni soha nem tudom. Mert természetes, hogy ilyen nőt nem.

állíthatók példaképül, oltárdíszül ezek elé, nem festhetem meg fattyával együtt, éppen oda, ahová Isten-
imádságukat hordják kegyes és áhitatos szívek s ahol az Égi Tisztaságtól kérnek bűneikre bocsánatot...

Nem. Ez a nőszemély nem lehet a Legtisztább Szűz eszményképnek festett mása!

Éreztem, arcom haragösszínűre változott, a fiatal nő ijedten sütötte le szemét. Sarkonfordultam, sietve eltávoztam. Néhány idősebb asszony várakozott izgatottan elmenetelémről s hogy elhagytam a lányt, mint a vércse csapott le kettő a lányra, hangosan kérdezték, mit akartam s nyilván azt gondolták, hogy a leány szegényét megróni álltam meg. Gúnyos asszonyi sikongatásuk sokáig kísért, fülemben maradt. Ezt titkon fájlaltam is, mert mégis megszántam magamban a szegény lányt s nem akartam neki fájdalmat okozni.

Megtörve érkeztem haza. Társaim látták szomorú arcomat s részvétellel kérdezték, vajjon mi bántana? De csak legyintettem a kezemmel.

Este a vacsoránál a kövér Paulus megkérdezte:

— Hilarius testvér, egyidő óta nem dolgozol, mi van az új Madonnával?

Fra Giuseppe gúnyosan szólalt meg az asztal túlsó sarkán:

— Keresi a Madonnát.

Indulatosan feleltem:

— Nem is olyan könnyű azt megtalálni s lefesteni, mint te gondold!

Nagy sokára felelt:

— Hiszen tudom, nem is olyan könnyű az neked...

Mindenki átértette az epés célzást, a jóságos prior úr némán csóválta a fejét.

Másnap azzal az eltökélt szándékkal terítettem ki magam előtt a kartont, hogy mindenképpen megfestem a Madonnát. Szegényben maradni nem akartam, azonkívül úgy gondoltam, hogy nemcsak a többiek gúnyjától való szabadulás miatt kell festenem, hanem azért, hogy önmagammal kerüljek ismét egyensúlyba. Megfogtam az ecsetet s behunytam a szemem. A Madonnát akartam magam elé idézni. A ködös gondolatgomolyagból, mint kavargó felhők közül a fénylő reggeli nap, hirtelen előttem állott a tegnapi látott pór lány, a kisgyermekkel a karján. Riadt mozdulatot tettem a kezemmel, azt hittem, az ördög incselkedik velem. Nem tudtam elhessegetni magamtól a kísértő

képet. Kezem önkéntelenül is a tegnap látott nő körvonalait vetette papírra. Új kartont vettem elé. Ezen nem, hogy más kép alakult volna ki, hanem az előbbinek még tökéletesebb mása. Nem múlt el rólam a kísértés.

Abbahagytam. Miért ne valljam be, felzaklatott ez a különös kísértés. Mert kísértésnek, incselkedésnek vettem. Eldobtam a kartont s újból kísértáltam a kapun, a falu felé. Ott sétáltam máris a napfényes utcán, kenyeret sütöttek nagy kemencében, egy kovács lovat patkolt, de a ló nagy ficánkolással ugrált jobbra-balra s a király úr két fardt vitéze egyre bízattatta a szájatátókat, ülnék meg a lovat... Tisztelettel köszöntöttek, amerre csak mentem, én azonban csak arra ügyeltem, ne keressem fel azt a helyet, amelyen tegnap a leányt láttam ülni. A mezőnek fordultam s az árnyékos patakparton ballagtam fölfelé.

Isten ujjá azonban különös. Egy fordulónál elgondolkozva hajtottam félre az ágakat: ismét a tegnap látott lány ült. Kisgyermekét táplálta éppen s ahogy engem meglátott, elpirult, mély tisztelettel állt föl. Remegve köszönt az Úrjézus nevével, míg én konokul, alig fogadtam az üdvözlést. Éreztem, elsápadva tekint utánam s néhány marokszedő lány gúnnal határozott a fiatal leányanyára. Megsajnáltam most már magam is, szerettem volna visszafordulni, valami belső hang azt súgta, hogy irgalmatlanság, amit cselekszünk vele, bocsánatadás kell a fiatal nőszemélynek, meleg szív, mert mégis csak anya!

S ime, visszafordultam!

Lassan mentem feléje, mikor ismét észrevett, könnyekre fakadt, elibémszaladt, megcsókolta csuhám poros szegélvét s térdenállva könyörönte:

— Atyám, bocsáss meg, tudom, nagy bűnös vagyok, de legalább ezért, ezért a kis gyermekért bocsáss meg nekem!

Sírva nyújtotta felém a kis csecsemőt.

Akkor hirtelen bocsánatot kellett kérnem az Egek Urától. Mert ott, ahogy könnyes szemmel felém nyújtotta gyermekét, megint csak nem az asszonyi bűnrésztisztátalanságra kellett gondolnom, hanem a Madonna-kép új formájára, amellyel ez a nő ajándékozott meg engem, arcán az anyaság mártíriumával mégis...

Tudom, nagyon eltévelyedtem, hogy ilyesmi eszembe jutott. De nem kormányozhattam elmémet: állan-

dóan ugyanaz a gondolat kínozta már napok óta. Istennek tetsző, igaz képet akartam festeni. Nem tudtam megszabadulni ettől a vágytól, amely úgy éreztem, nem közönséges, földi kívánság.

A leányanya fejére tettem a kezemet:

— Nincs megbocsátani valóm, gyónd meg. Isten megbocsát neked, az emberek pedig ne törődjenek veled!

Nem tudom, honnan jöttek ajkaimra ezek a szavak. Hasonló sorsra jutott más nőnek nem mondtam volna ezt, úgy éreztem azonban, hogy ennek tartozom ilyen szavakkal. Boldog megkönnyebbülés vett rajtam erőt, ahogy ezt kimondtam s láttam szemében a hála fényét. Napok óta tartó izgalmam mintha azonnal elült volna, jólesően lélekzettem föl, még szóltam egy-két vigasztaló szót s vidám lépésekkel indultam haza.

Most már tudtam, hogy mégis megfestem a Madonnát! A belső tusakodások egy pillanat alatt megbékéltek bennem, a nyugtalanság elült, azt hiszem, úgy éreztem: ezer anya közül ez az egy az igazi anya, mert sokszorosan megszenvedett érte s ennek bánatos sorsa érdemes arra csupán, hogy a Madonnák szenvedését róla mintázzák.

Azért még viaskodtam önmagammal. Az ellenkezés ördöge száz ellenvetést tett, egy pillanatig azt gondoltam: mégsem szabad a Madonna emlékét bemocskolnom egy pórlánnyal s fattyával, majd ismét eloszlattam kételkedéseim felhőjét s azzal nyugtatgattam magam, hogy soha igazibb Madonnánt, szenvedőbb anyát nem tudnék festeni, mint éppen ezt, akinek sorsa hétszeres fájdalommal terhes, mert embertársak okozzák a fájdalmakat.

Másnap megújult kedvvel, nagy bizakodással fogtam a munkámhoz. Kifeszítettem a kartont, elkevertem festékeimet s felvázoltam a térdeplő Madonnát. Úgy akartam megfesteni, ahogy tegnap megjelent előttem a fák árnyékában... A Madonna térdepel, arcán a mennyei megdicsőülés fénye, a szentelt fájdalom s kezében tartja a Gyermeket, mintegy áldozatul Istennek.

Szinte borzongtam a gyönyörűségtől. Sietős kézzel vázoltam a vonalakat. Lassan kezdett kialakulni már az arc, a váll, a kisded keze s hátul a kék hegyek szelíd hullámai, míg fölöttük napsugár hasítja ketté a felhőt.

Gyors kézzel dolgoztam a képen, úgy reméltem,

estére elkészítem vázlatát s másnap vékonyra gyalult finom deszkalapon folytatom, hogy oltárképül állíthatósam.

Ámde, mire az arc finomabb részletei következtek volna, már nem emlékeztem vissza pontosan. Valamennyire hasonlított ugyan, de a képen rajzolt arc vonásai olyanok voltak, mint a Fra Giuseppe képei: szögletesek, merevek, a vonások nem éltek semmiképen. Ilyen arc lehetett száz is, ezer is.

Ujra kezdtem. Nem sikerült. Ismét rosszul rajzolt arc, kényszeredett vonások serege, mit sem ért. Nem ezt akartam az én Madonnámmal.

Letettem az ecsetet. A nehézségek úgy tornyosultak eléem, mint gát előtt a hullámok.

Pedig most már mindenképen meg kell fostenem az én Madonnámat! S úgy gondoltam, nem követek el főbenjáró bűnt, ha megegyszer megnézem a leányasszonyt, vagy, ha magam elé ültetem kis időre s úgy másolom vonásait.

Gyorsak, határozottak voltak már ekkor cselekedeteim. Madonna képe annyira egybeolvadt előttem a leányanya arcával, hogy nem tudtam kettéválasztani a kettőt, lehetetlennek látszott eldöntennem azt, hogy a Madonnát akarom-e megfesteni, vagy a leányanya arcát, szenvedő gyermekével?

Leborultam zsámolyomra s az Úr segítségét kértem ebben a viharzásban, annyi gyötrellemel járt már a dolog rám nézve. Töredelmesen kértem Jézusom bocsánatát is, hogy minden egyébről megfeledkezve, csak a kép hívogat egyedül, vonz és hajt, serkent és nyugtalanít. S úgy gondoltam, Istennek tetsző cselekedet lesz, ha a Madonnát, a legszentebb s legszenvedőbb Anyát emez üldözött anya képével teszem hasonlatossá, megfestem s áldozatként ajánlom föl majd. Az Úr megbocsátó, jóságos, biztató szava felelt s erőt adott a jövőre is.

Délután gyorsan eltávoztam a falu irányába. Biztos cél vitt. Testvéreim, akiket már nem lepelt meg napról-napra nyugtalanabb viselkedésem s megbocsátóan hűnytak szemet néhány kisebb mulasztásom fölött, most csodálkozóan néztek utánam szemükkel, amint határozott lépésekkel igyekeztem el-felé.

Az uccán nem találtam azt, akit kerestem. Gyors léptekkel haladtam a mezőn a dolgozókhöz s kutató szemekkel kerestem a leány-anyát. Ott ült ismét a fal alatt s gyermekét takargatta éppen, hogy az árnyék-

ban hagyja, amíg ő dolgozik. Ijedt tisztelettel emelkedett fel s lehajtotta a fejét. Most nem tudtam, mit mondjak. Néhány pór dolgozott nem messze, azok öszszesúgtak, valamelyik nevetett is kajánul, felénk mutogatott. Végre is a nő találta meg hamarabb a szavakat:

— Engem kerestél, szentatyám?

— Téged leányom, — válaszoltam akadozva, — megtudakolandó, gyóntál-e már?

— Na reggel, — suttogta, — szigorú bűnhődést róttak ki rám.

Most hangja erősebben csattant:

— De mit csinálnak, amikor nagyon szerettem a gyermek apját! Nem tudtam, mit teszek. Azóta mindenki szégyenszava utánam hull, anyám üldözöttjé lettem, testvéreim nem ismernek s vénasszonyok élel-sítik a nyelvüket rajtam. Kitagadottnak született a gyermekeim!

Panaszosan sírt föl, könnyei peregtek. Én megveregettém a kisleány arcát:

— Mi a neve a fiadnak?

— Neve sincs neki, — zögkött fel hirtelen, — jobb volna, ha nem is élne!

Szigorúan néztem rá:

— Mindnyájan Isten gyermekei vagyunk. Szeretned kell a gyermekedet, mert anyja vagy, ha százszor is kitagadottnak hoztad a világra.

Egyideig szótlánul állottunk még egymás előtt, majd később, mintha csak véletlenül jutott volna eszembe, azt mondtam neki:

— Kéress fel holnap a kolostor kis kápolnájában, délelőtt. Beszélni akarok veled, kisleány is hozd!

Ijedten nézett rám, talán fenyegetést olvasott ki beszédemből, mert sápadt arccal nézett utánam, amint egykedvűséget színlelve sétáltam tovább, nehogy tulságosan feltűnővé váljak. Még azt hinnék, hogy a leányanya miatt koptattam sarujimat eddig...

Másnap a kiskápolna egyik padján vártam. Kikészítettem a vékonyra gyalult, festékkel jól megalapozott deszkatáblát, — finom kőrifából róttam össze az ezermester Rogerius testvér — immáron semmi sem riaszthatott vissza attól, hogy megfesse az új Madonnát.

Imbolygó lépésekkel jött. Magához szorította kisleányát, sűrű haját fekete kendő alá gyűrte, aláza-

tošān hajtott térdet előttem. Mosolygó, vidám arccal fogadtam:

— Meggyóntad immár vétkeidet, senkinek sem tartozol, egyedül az Úrnak alázattal és imádsággal, — szoltam hozzá. — De, hogy kedves légy az Úr és az emberek előtt, képen megörökítelek téged s a kisfiadat...

Még a lélekzete is elfulladt:

— Az nem lehet... — rebegte.

— Miért nem?

— Az nem lehet... — ismételte konökul.

— Afelöl te már nem határozhatsz, — feleltem.

Nem tudta, mit válaszoljon, tanácstalanul állott előttem. Megfogtam a kezét.

— Térdelj le, — parancsoltam neki, — és szorítsd magadhoz gyermekedet.

Engedelmesen tette meg. Kék szeme reámvilágított, félve sóhajtott egyet, fejét mellére ejtette. Igen! Ilyennek gondoltam el a Madonnát.

— Ezentúl minden nap eljössz ide, így, térdepelve foglak megfesteni, hogy kedves légy mindenki előtt. Ha elfáradsz, szólj, pihenünk.

Bizonyára különös dolog volt ez, hogy a falusi leányasszonyról fessek Madonna-képet, de úgy reméltem, hogy a prior úr megengedi nekem s a kápolnánk különben is fel volt mentve a klauzúra alól, vásárnaponként itt hallgattak misét a falubéli asszonyok.

Mindent elrendeztem gondosan. Térde alá puha szőnyegét tétettem, jól elhelyeztem a körisfatáblát s keverni kezdtem a festéket. Olyan módon fogok festeni, ahogy senkitől sem tanultam még, különösen pedig Fra Giuseppe nem tanította így. Magam találtam ki én magam számára!

Tüneményes gyorsasággal ment a vázolás. Nem zavart senki. Tegnap este ment szét a híre, hogy Pater Hilarius mégis elkezdi a Madonna-képet a kápolnában s a jóságos prior úr meghagyta, délelőtt ne zavarjon senki munkámban.

Szépen formálódott az arc, a test, a körvonalak. Puha kék terítőt borítottam a vállára, mintha ruha volna s gondosan elrendeztem ráncait.

A Madonna!

Már javában alakultak ki a körvonalak, amikor észembejutott a legelőször megpillantott kép, ott a mézön: arcának hálvány rózsaszínje, finom fehér homloka, hajának fénye, háta mögött a virágok színpom-

pája, messzi a kék hegyek, — ezek mind hiányoztak erről a képről valahogy. Akármennyire is hasonlított a multkor meglátott leányhoz, mégsem ő volt. Hosszasan ránéztem, de minél inkább hasonlítottam régi hasonmásával, — amelyet a verőfényen láttam, — annál inkább tudtam, hogy még ez sem az igazi Madonna, akit most akarok megfesteni. Nem ilyenek láttam, hiányzik mellőle a napfény, az ég kékje, a színpompa. Ez így fáradt női arc, nem pedig a multkor megcsodált anya égi arca. Bármennyire is megpróbáltam, hogy emlékezetemből pótoljam a hiányzókat, nem lehetett, ecsetem elrajzolta a fényt, megszükkítette az árnyékot, minden másképen sikerült itt, a kis kápolnában.

S ekkor elhatároztam, hogy megteszem azt, amit a multkor Fra Giuseppének ajánlani akartam, ámde attól való félelmemben, hogy kineveti bohó ötletemet, nem szóltam neki semmit. Kint, a napsütésben, a kolostor fái alatt fogam megfesteni a képet!

Új Madonna lesz, egészen új Madonna! Nem templomi hűvösségben, ablakvilágítástól fényesített Madonna-arc, hanem a szabadban festett, verőfényes, a napsugár glóriájától körüllebegett Madonna...

Lázasan vittem ki a nehéz állványt a kolostor kertjének elhagyatott részébe. Az új felfedezés gyönyörétől alig tudtam szólni valamit a szegény leányasszonynak, aki még mindig itt térdelt, gyermekével, de most már az oltár felé fordulva, buzgó imádkozással. Megvártam, amíg felemelkedik.

Kinn, a puha fűvön, nagy, kék égi kupola alatt, pompázó virágok között térdepeltettem le ismét. Örömöm átragadt órá is és amint vidáman sűrögtem-forogtam, megszólítani is mert:

— Talán hideg van odabenn, Szentatyám, hogy ide kellett jönnünk?

Elmosolyodtam az együgyű kérdésem, de feleltem azért:

— Valóban. Ott benn hidegek a színek és az élet megdermedt a kőkockák között. Itt kinn ragyog a meleg élet s a szín.

Talán akart még valamit kérdezni, mert arcán látszott, hogy nem értette, amit mondtam neki, de önkéntelen felkiáltásom csendre intette:

— Madonna!

Fel kellett kiáltanom. Most! Most, végre meg van az igazi Madonna, ahogy mindig láttam, elképzéltem magamnak. Friss napsütésben, virágok között, halvány-

fehér arcával, kisleányával. Az én Madonnám! Az új Madonnával!

Boldogan vettem új vonásokat a deszkalapra. Az előbb még féltem, hogy tán kinevetnek különös ötletemért, mivel még soha Madonnát nem festett senki Isten szabad ege alatt, de bennem különös vágy égett, hogy egy egészen új Madonnát fessek, a magam gyarló mivoltjának himnuszát akartam valamiképpen Isten dicsőségéül ajánlani. Fra Giuseppe alighanem bolondnak fog tartani és gunyja finom nyílaival támad rám, mosolyogni fognak rá a többiek is, esetleg meg is róhatnak szokatlan viselkedésemért, de én ezt a Madonnát akartam megfesteni, mert így láttam igazának s lelkemből lelkezettnek.

„A kék ég Madonnája s az aransugaré!” — így fogom elnevezni a képet.

*

Első napon nem járt arra senki, ahol festettem. Feketerigók énekeltek csupán a cseresznyefa ágain, ők voltak a társaságom. Másnap azonban, javában elmélyülve a munkában, két beszélgető testvérem bukkanat elő az árnyas út sarkán. Megütközve álltak meg, csodálkozva jöttek közelebb s hol a képemet nézték, hol a térdeplő asszonyt. Végre az egyik megszólalt:

— Különös, nagyon különös!

Rájuk pillantottam. Az ég kékjét igazígtattam éppen s a szájamban tartott ecetszár mögül duruzsoltam ki:

— Mit különös?

— Te is, Hilarius testvér, meg a képed is.

— Miért? — kérdeztem harckészen, mert tudtam, hogy a vitatkozásnak s a végnélküli magvarázgatásoknak kezdete immár bekövetkezett s illően el is készültem rá.

Fater Eusebius kinyújtotta a mutatóujját s fontoskodva magyarázta:

— Én éppen járatlan volnék a festés művészetében, de sohasem hallottam volt, hogy valakit kertben, udvaron, két öreg fa alatt s nem valami műhelyszobában, vagy valami templomhajóban fessenek.

— Nem vitatkozom veled, testvér, mert ugyis hiába magyaráznám, melyek voltak az okok, amelyek engem ide, a kék ég s az arany nap alá kihoztak.

— Talán ettől az asszonyszemélytől félted magad odabenn? — kérdezte csufondárossan Eusebius, mert szabadszájú volt s kaján-indulatú. Nem a magyar nép

nyelvén beszélgettünk s így a leányasszony nem értette meg, miről van szó, de valószínűleg megsejtette, mert zavartan emelkedett fel, hogy odébbálljon.

Főlöslégesnek tartottam, hogy magyarázkodjam. Fejcsóválva távoztak a homokos úton, ám alig mélyültem el munkámba, amikor Fra Giuseppe gúnyos arca tűnt föl a bokrok között. Sietve jött, keze festékes volt még, hirtelen törpanással állott meg a kép előtt.

— Hm, — csak annyit mondott.

A képből még alig látszott valami, csupán a körvonalak s itt-ott néhány színfolt.

— Ecco! — mondta hazája nyelvén Fra Giuseppe, de mikor nem válaszoltam, sebesen pörgette le mondanivalóját esze orsójáról.

— Hallottam, hogy egészen újfajta Madonnát festesz tehát, almafák alatt, itt, a gyöpön, egy parasztlány a Madonnád s itt térdelgeted fiával együtt. Hilarius testvér, tudom, hogy az utóbbi időben nagyon eltértél attól, amit tanítottam neked, de, hogy ennyire szakíts minden józan törvénnyel, nem tételeztem volna fel rólad. Megcsúfolod az Istenanyát!

Szelíden vártam meg sebes patakjának zúgását. Azután feleltem:

— Jól tudod, mit mondtam neked a múltkor, Fra Giuseppe, amikor a te merevarcú Pálodat festetted. Akkor már féligmeddig bennem volt az elhatározás, hogy, ha festeni fogok valamit, azt egészen másképp alkotom, mint eddig ti tettétek. Nem szeretem a bágyadt ablakok fényét, a szürke arcokat s a merev testeket. Élet kell a képbe, szín legyen benne és dal. Én ezt így gondolom helyesnek. Isten lelke itt van a levegőben, fákban, fűvekben, napban, testvér...

Fra Giuseppe összecsapta a kezét:

— Még mindig pogány vagy és zabolátlan. Pogány őseid, akikkel magad dicsékedtél a múltkor is, ezek láznak fel benned újra s támadnak a Regulák ellen. Még ha oly szelíden neveltek is téged. Ti mind ilyenek vagytok, magyarok; lázadók, szalmaláng-vitézek, lidércstűz után futók. Ki hallott már Madonnát kertben, fűvön megfesteni. Eltévelyedtél s mondom neked, imádkozva keresd az Úr bocsánatát!

Elhallgatott. Egyidőig nézte a képet, majd a leányasszonyra függesztette szemét:

— Ha nem a nőszemély, akit kiválasztottál, valóban szép! Bizonytal járatos lehetsz az ilyenfajta példaképek kiválasztásában.

Még akart mondani valamit, ami végsőkig forralta volna a vérem s indulatom túlcsapott volna a gáton, de lecsaptam a vakarókést és odaszóltam a leány-asszonynak:

— Mienj haza, nem festek többet.

Engedelmesen távozott. Nem szóltam Fra Giuseppe-nek semmit. Elvittem szerszámaimat, otthagytam őt.

Az ebédnél élénk vita folyt. Mindenki tudta már, hogy Hilarius, hosszú ideg halogatva a Madonna megfestését, végre is olyan lépésre határozta el magát, amely nemcsak szokatlan, különös, hanem fel is zavarta a kedélyek nyugodt tavát s izgalmat dobott a napok csendjébe.

Eusebius vitte a szót először, később frater Benedictus, — aki könyvek másolásával foglalkozván, maga is festőnek érezte magát, — nagy hangon s bizonyos éllel bírálta szerfőlött szokatlan tervemet.

A jólelkű prior úr, mint mindig, úgy most is, pártomat fogta:

— Ne rójátok meg Hilarius testvért gondolatáért. Én tudom, hogyha szokatlan uton indul is el, mégis elérkezik az igazi Madonnához s mindnyájunk öröme, az emberek tetszésére s legfőképen Isten dicsőségére úgy sikerül neki megalkotni a képet, ahogy ő kitervelte maga előtt.

Hálásan tekintettem rá. A bölcs prior úr, megvédelmezvén engemet, végét vetette a vitának s csak Fra Giuseppe gúnyosan villogó szeme jelezte, hogy nem adja fel a harcot, nem ismeri el terveim jogosságát s alig várja az időt, amikor ismét kifogásokat emelhet. Feltékenysége nem volt éppen kedves tulajdonság az Úr előtt.

Pénteki nap volt. A feltálatl hal miatt nem volt ajánlatos hévesen beszélgetni; ma különösen jó falatok kerültek az asztalra, mert a halászok gazdag zsákmánnyal tértek meg s ebből a rend konyhájára is jutott, kedves adományul. Eusebius tonzurájának közepén egy állhatatos légy sétálgatott s bár a körülötte levők mind a legyet hajszolták, a légy úntalan visszaszállott a ragyogóan sima fejre, ez mosolyra ingerelte az atyákat. Odakínn nagy déli meleg rezgett, a nap aranyos háromszögekben kúszott be az ablakon s körülhárított bennünket, néhány társunk jóllakottan dobta magát hátra a székében, míg mások itt is fontos munkájuk folytatásán gondolkodtak. Pater Jacobus behívatta a szakács-testvért és elismerőleg nyi-

latkozott az étkek ízletes voltáról, aztán kényelmes mozdulattal töltötte meg poharát borral. S akkor, miután már megitta a bort s csettegő szívással élvezte még utóízét, felém intett:

— Mondják, hogy nincs apja a gyermeknek s maga az anyja is valami hasonló véletlen miatt jött a világra...

Eusebius, aki úgylátszik, délre mindent kitudakolt, ami megtudható volt, csendesén hozzáfűzte még:

— A Csáky István uraméi voltak annakidején a mostani Köcsöd birtokok. Nagy szoknyavadász hírében állott Csáky István uram s falvaiban ma is él emléke neki, néhány feketehajú pulyában.

Fra Giuseppe élesen nevetett föl:

— Hát szép lány is! Méltó Madonnának, fattvával együtt.

Egy pillanatig némán meredtek egymásra. Sápadten néztem a prior úrra, aki összeráncolt szemöldökkel figyelt maga elé. Majd a riadt csöndet hirtelen zürzavaros láрма, nevetés zaja ütötte át. Egymáshoz beszélgettek, hozzám intézték a szót mégis:

— Lám, jól kitalálta! Zabigyereket hozott leányanyjával együtt oltárképnek s a kertben festi, soha nem látott módon. Bizonytaln megtévedt egy kissé Hilarius testvérünk, de reméljük, észretér, mert különben a rendnek s a kolostornak tiszta híre odavan!

Ilyen szavak és még ilyenebbek röpködtek összevissza. Megbotránkozás és álszemérem úgy ütöttek át az atyák szavain, mint a talaj vize a falon, őszi esőzés után. Néhányan nem avatkoztak a harcba, mert vagy nem volt mondanivalójuk, vagy, mert méltatlannak tartották magukhoz a veszekedést. Végül is a prior úrra tekintettek, tőle várván szentenciát. A prior úr, hallgatván egyideig a zajt, felemelte a kezét s így szólt:

— Különös az emberi cselekedetek ágya, néha nem tudjuk, erény, vagy bűn születik-e benne? Még egymást sem ismerjük, akik pedig oly mindennaposak vagyunk egymásnak. Más és más tett, más és más lélek vagytok, valahányan csak itt ültök körülöttem s minden jelenséget csakis a magatok szemével tudtok nézni. Ez megbocsátható, de mégis kell lenni valami tiszta igazságnak, amely igaz mértékkel mér meg bennünket s minden tetteinket e földön. Szavaitok és felháborodástok nyomán kétségkívül azt látom, hogy Hilarius testvér tévedett valahol a mi szemünkben. De

talán kedves cselekedete az Úr előtt, azonkívül pedig nem volna kár, ha okát tudná adni különös cselekedetének. Hogy aztán a leányt a kertben festi-e meg, avagy a kápolnában, ebbe éppenúgy nem szólhatunk bele, mint abba, hogy a bort, amelyet ittunk, szőlőből taposták-e ki, avagy présel szorították?

Elhallgatott s rámnézett. Megilletődve állottam föl, hogy folytathassam:

— Meg kell köszönnöm a perjel úr jóakarátú beszédét s ha belém látnátok, talán nekem is igazat tudnátok adni. Olyan dolgok ezek, amelyeket magyarázni nem szabad, mert szétfoszlik finomsága. Mégis meg akarok rá felelni s arra a kérdésre, miért festem kertben, kék égbolt alatt, arra azt felelhetem, hogy erről szólnom hosszadalmas dolog s a leghozzáértőbbnek, Fra Giuseppenek elmagyaráztam már...

Fra Giuseppe fontoskodóan húzta össze az ajkát.

— Megrőttek azonban azért, testvéreim, — folytattam, — hogy egy megüldözött, szerencsétlen teremtést választottam mintául az új Madonna megfestéséhez. Nincs igazatok! Az a szerencsétlen teremtés, aki anélkül hozta világra gyermekét, hogy frigyét az Isten megáldotta volna, százszorosan megbűnhődött már minden vétkéért és százszorosan fájdalmasabb anya minden anyánál. Ennélfogva százszorosan is inkább hasonlít szenvedéseiben és megüldözöttségében az Egy Anyához. Nézzétek arcának lemondó szépségét, tekintétek félénk mozdulatait, hallgassátok hangjának bánatos zenéjét! Nem sokkal több nemes lélek lakozik-e benne, mint a többi falusi nőben, akiknek szabad gyermeket világra hozni, de akiknek soha nem jutnak eszébe az anya fájdalmai többé? Azt meg beláthatjátok, hogy fiatal leányról nem festhetem meg az Egy Anya arcát. Más kit vegyek mintául, hogy képem jólsikerült legyen? Szánjátok a szegény bűnös asszonyt s bocsássatok meg neki, miként Urunk Jézus megbocsátott a samariai asszonynak. Megbánta ez a leányasszony, amit tett!

— Már meg is gyónt, — vágott közbe frater Angelicus, aki részvétellel hallgatta eddig is beszédemet.

— Nos, látjátok, — kaptam a pártoláson, — nem eléteveledett lélekkel állunk szemben, hanem megtért bűnös nővel, hogy Urunk Jézus szavait idézzem, megbocsátandók az ő bűnei, mivel szeretett...

— Minden igazság nélkül, — bólintott elismerően Jacobus testvér.

Észrevettem, hogy lassankint pártomra állnak.

— Folytasd csak, — bólintott a prior úr.

— Ne rójátok azért fel nekem, sem pediglen neki. Tudjátok az Atyák írásaiból, azokat figyelemmel forgatjátok, hogy esendők az asszonyok. Ha sikerül a kép, sokan fognak elzarándokolni hozzánk s a kép elé, hogy lelkük bűneit levessék s ajándékaikat elhelyezzék... Engedjétek meg nekem, hogyha már belefogtam, szégyenszemre ne hagyjam abba ismét. Kegyeskedjétek elnézni, hogy bűnös asszony, tekintétek azt, hogy anya...

Beszédem sokakra megtette jó hatását. Az emberi lélek nádszálhoz hasonlatos, amely, miként a szél hajlítgatja, úgy fordul. Szívhez szóló beszédem majdnem mindegyik testvért az én pártomra vonta, némelyeket az új Madonnához való búcsújárás és ennek folytán a sok ajándék közönséges reménye csábított.

Igy történt tehát, hogy amikor leültem, mindenki a jóságos prior úrtól várt választ. Reánéztünk s ő a következőket mondotta:

— Hilarius testvérünknek igaza van. Én elhiszem neki, ha mondja, hogy a legszentebb anya arcát fedezte fel abban a leányban. Csodálatosak Isten ujjai, talán nem véletlen, hogy éppen ezt a leányt küldte hozzánk az Isten különös okokból. Szeretném, ha Hilarius testvér most már folytatná megkezdett munkáját, akinek pedig nem tetszik, ne nézzen feléjük. A megbocsátás Isten kezében van, mi, Isten jámbor szolgálói ezt tolmácsolni fogjuk mindeneknek. Ha sokáig elmélkedem a dolog fölött, egyre inkább tetszetősebbé válik az eszme s hogy meglássátok, mennyire nem vagyok ellene a dolognak, megengedem, hogy amíg Hilarius testvér azt a leányanyát festi, a rend konyháján ebédet szolgáljanak neki...

A prior úr határtalan jószívűsége lefegyverzett mindenkit. Hálásan mondtam köszönetet, igérvén, hogy minden erőmhöz mérten a legszebb képet fogom festeni.

*

Gyorsan készült a kép. Reggeli mise után jött el mindig az anya, már vártam őt gyermekével a kert egy padjánál, álmélkodva a reggeli napsütésben felolvasztott színek és szépségek ezer új csodájánál. Mindennap más és más csodáját fedeztem föl a természetnek. Olykor lelkesülten magyaráztam a messiás hegyek kékjét s az előtte összeolvadó zöldet, moso-

lyogva hallgatták jóakaratosan. Csak a jó Anzelmus prior úr jött ki néha hozzám a fák alá és biztató szavakat mondott, nem hagyott csüggednem soha.

Tudom azt is, hogy két testvérünket az a gondolat vezérelte sétaútjain felém, hogy a leány csinos arcában gyönyörködjenek.

Mert szép is volt. Halvány arca fölött vastagon fonott haja, kedves mosolya, arcán békés vonások s a szeretet kifejezése, amint a gyermek fölé hajolt. Néha magam is hosszabban felejtettem rajta tekintetemet, mint kellett volna.

Az első napokban alig szóltam hozzá, ámde pár nap múlva, mikor a kép körvonalai élesedni kezdtek, ártatlan kérdéseket intéztem hozzá, amelyekre ő értelmesen felelt. A hangtalan unalmat úztük el aztán, lassankint bizalmas ismerőskké válva. Végre egyszer, nagy merészséggel megkérdeztem, amit napok óta szinte a nyelvemen hurcoltam már:

— Gondolsz-e néha gyermeked apjára?

Ijedten rebbentek meg szempillái.

— Nos, mondd csak bátran!

— Igen...

— Vissza fog jönni hozzád egyszer?

Könnyek peregtek végig az arcán.

— Igérte... Csáky urammal szállott hadba, igérte...

— S te hiszel neki?

— Hinnem kell, mert ebben élek!

Letettem az ecsetet s szembenéztem vele:

— Bántottak?

— Sokat szenvedtem, szent atyám... Már majdnem kitalagadtak, ha te nem emelsz fel engemet...

Zokogott csendesen. Vállait megrázta a sírás, szerettem volna hozzámenni, hogy símogató vigasztalást nyújtsak neki... Magához szorította gyermekét s így szólt:

— Ha ez nem volna, már én sem élnék.

Vigasztalnom kellett volna, de nem jött ajkaimra szó. Nagy fájdalom ejtett foglyul s őszinte részvét, amit szavakba önteni nem lehet. Csak álltam fölötte hangtalanul s azt szerettem volna, ha valami különös isteni erővel úgy megvigasztalhatom, hogy soha többé ne bánkódjon s a mosoly örökké ott hintse rózsáit az arcán.

— Reméljük, hogy minden jórafordul, — mondtam neki, tudtam, hogy ez nem vigasztalás, de ő mégis

kiérezte belőle azt, amit kifejezni sem tudtam, megragadta kezemet s zokogott tovább.

Tehetetlenül állottam ott. Nem vontam el a kezemet, jóleső érzés volt közelében lenni. Úgy álltunk ott egy darabig, végre is gondolhattam, hogy valaki errejártában méltán megbotránkozhatna, lassan húzódtam el tőle, egy köszékre ültem s a leány sorsán gondolkodtam.

S ekkor jutottam annak belátására, hogv én, aki oly bölcseknek, a világi és egyházi tudományokban járatosnak tudtam magam, — mily hiúság! — ennél az egyszerű életnél máris megállottam és semmi eszközőm nem volt hozzá, hogy csak valamivel is segíthetném nyomorúságában. Felfénylett bennem, hogy vannak a világon ezernyi dolgok, amelyek első látásra oly aprók, hogy szinte jelentőség nélkül valók, ám, ha közelebből vesszük szemügyre őket, segíteni nem tudunk nehézségeikben s állunk előttük gyámoltalanul, mint egy magukra hagyva őket, hadd folyjanak kijelölt partjaik között, akár jók, akár rosszak.

Részvételt voltam a leányanya iránt. Hosszasan néztem rá, — magamnak is restellem bevallani, hogy másképen gondolkoztam most felőle, mint Anyám, vagy az Istenanya felől, különös, megmagyarázhatatlan, soha nem tapasztalt érzés volt ez... Kényszerít, hogy foglalkozzam vele gondolataimban, hiszen munkám legnagyobbikában mintegy segítőtársam lett.

Megdöböntem. Nem! Nem szabad, hogy eddig ismeretlen és gondosan távoltartott érzések váljanak úrrá bennem s hogy én a legközönségesebb földi vágyak rabjává legyek.

Halántékomon lüktetett a vér. Mélyen szőveltem magam, hogy csak egy pillanatig is gondolhattam ilyesmire. Felállottam. A nap a felhők mögé buvott, távolról mintha mennydörgés hallatszott volna, a hegyekén túl. Kiszáradt torokkal mondtam neki:

— Eső lesz. Menjetez haza...

Felemelte a tekintetét:

— És, ha holnap is?

— Akkor nem festünk, — mondtam, majdnem boldogan, mert így reméltem azt, hogy nem kell vele gondolnom a nap minden órájában.

Másnap valóban esett még. Zúgtak a fák, hatalmas ágak törtek ketté, a hegyekről piszkossárga patakok ömlöttek s Jacobus testvér szép virágai vízben áztak. Szürke felhők ülték meg az eget.

Hogy örültem ennek! Pihenés! Többször kértem az Úr segítségét a kísértések elűzésére. Sikerült ismét megerősödnöm lélekben s újult kedvvel terveztettem más festményeket, amelyekkel még ékesíteni akartam a rend házát.

Mély csendben ültem egyedül az íróteremben. Két rajzoló testvérem festéket tört valahol a túlsó kamarában. Egyszerre csak, távoli zenéhez hasonlatosan, megszólalt a leány. Megrezzentem, óvatosan tekintettem körül. Sehol. Fülelem káprázata volt, bármennyire is azt akartam, ne halljam többé: minél inkább távolodni szerettem volna e hangtól, annál jobban csengett a fülemben. Belemélyedtem a rajzolásba, később elővettem Szent Atyák írásait, hogy magasztos dolgokkal töltsen időmet, — nem tudtam legyőzni magamban a kísértést.

Pedig ez nem is volt elég. Később őt magát is láttam: az arca elmosódó körvonalakban jelent meg a falon, mosolygott, el-eltűnt, volt pillanat, amikor szomorúan nézett rám. Én magam is ott állottam mellette, haját símogatva, vér szökelt ujjaim hegyébe. Mintha füst gomolygott volna arca körül, elő-elővillant, pedig most már görcsösen erőlködtem, hogy másra tereljem figyelmemet, majd arra ítéltam magam, hogy borsószemeket szórjak a térdem alá s ezekre térdepeltem.

A megkísértetések órája volt rajtam. Most a kísértő győzött, holott erős akartam maradni. Lassan mentem a sarokba, ahol a féligkész Madonna-kép várta a szép időt a falnak támasztva. Félrehajtottam takaróját, leültem a kép elé és hosszasan néztem. Majd az ablakhoz siettem, nézni, nem derül-e még odakint?

Látni szerettem volna. Vártam...

Nem lehetett. Másnap is ólomszínű volt az ég, harmadnap is. Már azt hittem, ítéletidő ez, Medárdus-napi ígéret, negyvennapos özönvíz. A Regulákat másoltam új pergamenre, én voltam a legszorgalmasabb énekes matutinumtól vesperaeig, vidáman vettem le csuhámat, amikor sor került rám, hogy Benedictus testvér rám is mérjen tíz vesszőcsapást, de mintha mindig ördögök incselkedtek volna velem...

Hogy három napja nem láttam, nyugtalanított. Gondolataimban képe még inkább megszépült, beszéde finomabb, kifejezése szelídebb lett s már-már ígéretet tettem magamnak, hogyha az eső még ezután is esik, inkább a homályos templomban folytatom a fes-

tést, ahová a leánynak szabad volt belépni. A bölcsprior úr szigorúan vette a klauzurát.

Másnap azonban végre napfényre ébredtünk, arany napsugarak zuhogtak a kertre, a színek még kívánatosabbaknak tüntek s hivogatott az esőáztatta kert. Madarak zengték hálaadó imáikat, a hegyek tetején fehér felhők füstölögtek vidáman.

Első bűnös gondolatom az volt, hogy látni fogom őt. Mélyen jártam a bűnben, a lelkezet már megérintette a vétkezések szele, csupán külsőmön nem látzott meg, hogy mennyire megváltoztam bévül. Azzal vádolómost magam, hogy sem a reggeli zsolttározás, sem a buzgó imádkozás örömeinek nem adtam át teljességben magamat.

— Venite, exultemus, — kezdte az invitatoriumot két legfiatalabb testvérünk a hajnali fényben, csak én nem tudtam örvendeni, mert kétségek között hánykolódtam.

Az álmos éjszaka utolsó árnyai tünedeztek, tizenkét zsolttárt énekeltünk el, az éjszaka tizenkét órájának s a Város tizenkét kapujának emlékezetére s a máskor oly szívesen énekelt zsolttárok most olyan hosszúaknak tüntek, mintha tizenkétszer tizenkettőt kellett volna elzümögnünk.

A lecke alatt bezzeg nem kellett most lámpással végigjárni a kórust, mint télidőben, amikor néhány idősebb s jobban táplált testvérünk illetlenül élszunnyadt a padon, — ezeryni finom hang hirdette a hajnalpirkadást s maga a rejtelmes természet is csengő himnuszokat zengett, az üde hajnalt sóhajtotta még a harangvirág is... az örök élet szent fénye ragyogott fel ezen a reggelen...

Gyengén jelentkezett bennem csak a lelkiismeret szava.

Kiültem a kertbe később. Magam elé helyeztem a képállványt s a reggeli ragyogásban kitarulkozó tájképhez hasonlót próbáltam festeni, hogy ez háttérül szolgáljon Madonnámnak. Kézvonásaim azonban mind türelmetlenebbek lettek, immár eljött az ideje, hogy megérkezzen ő!

Kertben dolgozó testvéreim belső boldogsággal hajladoztak a veteményes ágy fölé vagy pepecseltek a virágok között, amelyeket földig vert a soknapos esőzés, mindnek arcán a munka öröme fénylett, csupán én nem élveztem a csodás délelőtti adományát:

Madonnám ott állott elhagyatottan s én écsētēm-mel
egy útszéli követ mázoltam fehérre, unalmamban.

Nem jött.

Déli árnyékok feketéllettek a fák alatt, két testvérem
benn, az írószobában vidáman társalgott afölött, hogy
milyen festékeket használjanak a káptalan új okiratára,
amelyért a püspök úr már harmadszor üzent, néhány
fiatal testvérünk csendes mormolással tühúlgatott a
kert útjain, — ezek megszakították sokszor csendes
álmódozásomat, mert révedező merengésnek adtam
magam.

Nem jött.

S ekkor, — másként nem tēhettem, — felemelked-
tem ültömből, áthaladtam a kerten s némsokára ismét
a faluba vezető uton találtam magam. Meg kellett ke-
resnem! Napok óta nem jártam már erre, szinte újnak
tetszett minden. Szemeim kutatva kéresegéltek. Tétova
állottam meg két parasztasszony előtt, akik egy kút
mellett állva beszélgettek. Illendően köszöntöttek, az-
tán szótlán várakozással néztek rám. Felbátorodtam s
közelebb léptem hozzájuk:

— Hol van az a lány, akinek fia született? — kér-
deztem.

— Az én lányóm? — kérdezte az egyik élésen.

— Bizonyosan a tiéd, ha így kérded!

— Kint van az uraságunk földjén.

Szinte parancsolóan szóltam:

— Holnap küldd el hozzám!

Nem szóltak semmit, de úgy éreztem, hogy távozá-
somat nyomon követi a hangos és kíváncsi beszéd.
Míntha nevetést is hallóttam volna a hátam mögött.

De másnap eljött. Csendesen üdvözölt, főhajtéssal
fogadtam.

— Miért nem jöttél tegnap?

— Azt hittem, nem kell jönnöm többé...

Türelmetlenül inteittem a fejemmel, aztán ránéztem
az arcára, színlelt közömbösséggel, míntha csupán az
arcvonásaira lennék figyelemmel, képem miatt. Pedig
nem ezért. Szívem ajtaján már az ördög kalápált, ke-
zem megrémegett az örömtől. Különös érzés volt, is-
meretlen...

Közömbös kérdéseket adtam föl neki, amelyekre
illetelmesen felelt. A lelkem eddig nem érzett bol-
dósgággal áradt túl, ezt a boldóc érzést mind bele-
festettem a képbe. Lássan munkálkodtam, félvén, hogy
hamar elkészül, holott ezt nem akartam.

Szeme nyugodtan pihent rajtam. Olykor, ha hosszabban felejtettem rajta tekintetemet, elmosolyodott, lesütötte a szemét. Csillogott, fénylett a nézése. Ismertem minden részletét arcának.

Boldogan vártam a következő napokon. Mindig eljött. Am, két-három nap múlva, mintha bágyadtabb lett volna az arca, szemei beesettek voltak titkolt sírástól. Megkérdeztem:

— Sirtál tegnap, leányom?

Ijedten nézett rám.

— Tekints gyóntató atyádnak, — folytattam, — vagy gyógyító orvosodnak, beszélj!

Szeméből kihullott egy könnycsepp, majd szaporán hulldogáltak utána a többiek is. Hangtalan zokogás rázta a hátát. Kisgyermeke ijedten vele sírdogált.

A kitáruló nagy bánat mély részvétellel töltött el, de csak álltam előtte tehetetlenül, anélkül, hogy segítséget tudtam volna neki nyújtani.

Közelebb léptem hozzá:

— Mi bánt?

S hogy még mindig nem felelt, fejére tettem a kezem:

— Nem bizol bennem?

Különös, meleg fény csapott ki a szeméből, ahogy rám emelte. Gyújtott, lángolt ez a fény... és én nem tudtam ellenállni... elkövettem!

Elkövettem!

Arcához hajoltam, belenéztem a szemébe s egy bűnös csókot, férfinék bűnös csókját asszonyi szájra, azt adtam a leálynak!

Magam sem tudom, miként történt. Arcomon reszketés futott keresztül, a következő pillanatban visszaugrottam s megrettenve a szörnyű, közönséges, emberi büntől, leültem egy fatörzsre.

A leányasszony alázatosan emelkedett föl ültéből s még mindig könnyezve, megcsókolta a kezem.

— Ó, páter úr, te olyan jó vagy hozzám, mint senki más. A csókot, amit adtál, mintha az Urunk Jézus adta volna bűnbocsánatúl.

Megdöböntem. Bűnös férficsókomat ez a nő szentnek tartja; a tudatlan asszonyi elme, nem látja a bennünk dülő harcokat!

Bevallom, csalódásfélét éreztem. Ez volt talán férfi-hiúságom első és utolsó csalódása, mert kellett, hogy a kísértések napjai nekem is eljőjenek, hogy küzdjek az ördöggel s e pillanatban éppen úgy álltunk a harc-

ban, hogy az ördög kerekedett felül, mert hiába szerettem volna elhinni az asszony szavát, tudtam, hogy mégis bűnös férficsók volt.

— Magyar vagy, pogány vagy, — emlékeztem vissza Fra Giuseppe multkori mondására.

Az asszonyleány folytatta később:

— Kérdezted, tisztelendő páter úr, miért sírok napok óta s mi oka szomorúságomnak. Halljad meg tehát, hogy amióta értem jöttél, azóta még inkább ovaláznak a faluban, suhancok kővel dobálnak, gúnyolnak gyermekemmel együtt s a küszöbön kell hálnom. Ha kegyes jószívűségek folytán nem kapnék ebédet, bizony ebül kellene elpusztulnom, német fogoly módjára...

Rémülten néztem rá, nem mertem félbeszakítani vallomását:

— A gyermekemet gyalázzák, — folytatta, — szomorú gyümölcsét egyetlen botlásomnak. Már-már azt mondják, — bocsáss meg, tisztelendő páter úr, hogy tán tiközületek is ki lehetne választani az apját és... és...

— Mondd csak!

Szakadozottan estek ki a szavak belőle:

— ...Még azt is, hogy, — bocsáss meg, kérlek, — papok szeretője vagyok!

Kimondta. Lehajtotta a fejét, a nap sütött, mint egyébkor. De milyen másnak láttam most a világot!

A bűnös világot!

Felálltam, most győztem le ismét én az ördögöt, hal-kan, de bátran mondtam:

— Kedves leányom! Most pedig menj el, menned kell. Neked ide, közénk bejőnnöd nem szabad többé. Az sem szabad, hogy lássalak. Ha nem jössz ide talán megbékélnek veled az emberek s ha alázattal, sok imával viseled anyaságod keresztjét, el fogod feledtetni szomorú sorsod okát. Menj tehát, te százszorosan szenvedett!

Tudta, hogy nem felelhet erre semmit. Felkelt ültéből, még megcsókolta csuhám szélét s lassan elment. Nem látom soha többé!

Magam sem tudom, meddig ültem ott. A délebedre hivogató csöngetyű éles szava riasztott föl elmerülésből. Lélekben megáltozottan jutottam be a házba s töredelmes hittel végeztem el ebédelőtti officiumomat.

Az ebédnél vigan voltak. Balázs úrnak, aki házun-

kät olykor fiñom bórral látja el, jó kedvé lehetett valahol lengyelben, mert onnan írt az ispánjának, hogy küldjön át nekünk néhány kishördó borocskát. Valami nágy vétket követhetett el Balázs úr, hogy így keresett bocsánatot bűneire. A bor kóstolgtatásában és erős dicséretében voltak az atyák hangosak, de Fráter Eusebiusnak vizsga szemei vännak s átszólt az asztálon:

— Valami bánt, Hilarius testvér, hogy nem örvendezel velünk?

Fra Giuseppé metsző kését szúrta közbe:

— Az új Madonná!

Majd elismerően tette hozzá:

— Szép parasztlány. Mondják, hogy az apia a Ghéczyek közül került, azért nem tudják megszokni a falubeli jobbágyok sehogyan. Félig uri kisasszony!

Jacobus hozzátette még:

— Az anyja még, bűnét jóváteendő, veri a lánvát.

A pirosarcú s pókhasú Eusebius reccséntette mellé:

— De tudod, de tudod! — és nevetett.

Nyugtalanul szóltam:

— Kérlek, ne folytassátok, semmi értelmé nincsen csufolódásaitokñak.

Fra Giuseppé ismét kacagótt s most égy nagyot vágott:

— Világi nyelven mondva, az ilyet ödakint szerélemnek is nevezik...

Mindenki felszisszent. Elvörösödvé s bevallom, figyelmézetlenül, csaptam az asztalra. Ingerült szávakkal akartam megfelelni, de a bölcs prior úr felemelte a kezét:

— Ti mindig ungorokódtok egymásra. Fra Giuseppe, figyelméztetlek, hogy nem szabad aljas bűnökkel gyánusítani senkit. De ki is hinné el állításódat a kegyes életű, tisztalelkű Hilariusról, aki olyan áhítattal szenteli idejét a Madonna megfésztésének.

— Én nem szóltam semmit! — védekezétt Fra Giuseppe.

— Én meg erre a semmire akartam megfelelni, — csiptem vissza őt.

Csendes nevéts kérékedétt erre, amely után nem lehetett helye a komoly eszmecseré folytatásának.

Most már gyorsan készült a kép. Úgyis befejeztem volná, mindenképén, ha a leány itt is marádt volna mellettem. Szép kép volt, azt hiszem: a Szúz őtt a virágok között, arcán mennyei boldogság fénye,

Így ajánlotta fel egyszülött Fiát az ég oltárán... Feje körül napsugarak fontak glóriát, mögötte kék hegyek, zöld mezők ölelkeztek, feje fölött kövér felhők kergetőztek vidáman. Vidám kép volt s mégis elmélyedést kérő...

S egy napon büszkén hívtam össze testvéreimet, tekintenek meg új Madonnámat. Csendes megelégedés moraja hangzott, amint megszemléltek a képet, bár legtöbben nem igen voltak járatosak a képek körül, hiszen foglalatosságaik sokakat másfelé szólítottak, de hiszen nem is szakértelmüket kértem, hanem arra voltam kíváncsi, hogy a jámbor s egyszerű testvérekben, a fráterekben s a tudós páterekben is visszhangját találom-e a magam igyekvő énekének?

Csupán Fra Giuseppe akadémikuskodott:

— Mondhatom, én még ilyenformán nem láttam festeni! Nem rendes módon van ez csinálva, látszik, hogy nem tanult testvérünk híres iskolában, vagy valamely nevezetesebb mesternél s az én tanításomat sem akarta meghallgatni! Nagyon erős búcsút mondott ezen a képen Hilarius testvérünk minden nemes hagyománynak!

Nem feleltem semmit. Úgy éreztem magam, mint az, aki egy magaslatot egészen új, eddig nem járt utakon gyűrt maga alá s most diadalmasan áll meg a tetőn. Mert mégis megfestettem az Új Madonnámat!

Úgy döntöttünk, hogy a kis kápolnában helyezzük el mindnyájunk öröme s Isten dicsőségére. Ámde akkor egy véletlen megváltoztatta képemnek sorsát.

A rendház eme napok egyikén vendégül látta az igen nagy tudású, világlátott, bölcs egri érsek urat, aki a környéken járván, hozzánk is ellátogatott. A különféle nevezetességek, szent relikviák megtekintése után végül, mint a rendház új kincsét, megmutatták neki az én Madonnámat is.

A tudós és finomlelkületű érsek úr sokáig rajta felejtette a képen tekintetét. Aztán halkán szólott, mint egy önmagának:

— Különös egy kép, bizonyval igen különös. Itáliában s a németek földjén jártomban számtalan képben gyönyörködtem már, de egy sem volt ehhez fogható. Különös kép. Mások, frissebbek a színek, mintha a Madonna körül valóban rezegne a levegő s az az érzésem, égi szózat csendül a fellegek mögül. Mély áhítat lebeg a Madonnád arcán, Hilarius, a Gyermekek játékos és kedves, acukon olyan valóságos kifejezés

van, amelyet öreg és tanult mesterek is alig tudnak festeni. Finoman hajlanak a vonalai. Ha nem tudnám, hogy a rend egyik szépígyekezetű s kiváló tagja festette, — mondotta felém kedveskedve, — azt kellene hinnem, hogy valami pogány kéz alkotása, amely azonban csöppet sincs hátrányára a képnek. Igen szép festmény, köszönöm, hogy megmutattátok s azt mondom, kár volna eldúgni a sötét és kicsi kápolnába. Merném ajánlani nektek, helyeznétek valami nagyobb, világosabb helyre, ha ugyan módotok van rá.

A jóságos prior úr elgondolkozva bölintott:

— Magam is gondoltam erre. Úgy vélem, legjobb volna, ha a nagy templomunkba helyeznénk, kicserélvén Szent Sebestyén képével, amely igen öreg, kopott s a hívek előtt meglehetősen népszerűtlen, aligha szolgál több üdvösségre, mint ez az új.

Határtalan boldogság ült arcomra. Igen, elmondhatom, hogy boldog voltam, elismerését találtam meg fáradságomnak s bocsánatát megtevélyedésemmek, nyugalját harcaimnak.

Mert még többször eszembejutott az a lány, nem tudtam elfelejteni. Nagy önmegtartóztatás kellett hozzá, hogy ne gondoljak rá és elfelejtsem.

De segített az Úr és erős maradtam.

És mondom a többiekkel:

Salva nos Domine vigilantes, custodi nos dormientes.

SZOMBATHY VIKTOR

RÉVEDEZÉSEM

egy fehér báránnyel
leszakadt pelyhes foszlánya
a mélyen kéklő ég habzó taván.
Míg én itt fáradt testtel botorul
fekete föld fövényén bolyongok
céltalanul
Lelkem
sorsmadarak szárnyán
sasok honába tör.

ZALAY GYULA.

PUBI ÉS TEO

(Két kutyakarakter.)

Pubi mérges volt, epés és harapós. Anny kisaszszonynak sok bajlódásába került Pubi korlátokat nem ismerő harcikedvének fékentartása. De becsületére legyen mondva, Pubi nyíltszívű volt, vagyis nyíltan harapós, és megvetette alattomos kutyabajtársait. Ő mindig azt ugatta, amit gondolt. Nagyon értette a módját annak is, hogy méltóságát megőrizze; személyének fontossága eltöltötte a lelkét, öntudata valószínűleg telítve volt azzal az el nem tagadható valószínűséggel, hogy ő egy szép, erdő közelében álló villának és rózsáktól illatos és mókusok szimatjával tele kertnek hivatásos őrzője és védelmezője. Soha nem látta őt mosolyogni, vagy nevetni, kivéve az egyetlen esetet, amikor a labdával játszott. Mókás pofácskája különben méltóságteljes, komoly és büszke kifejezést hordott. Az emberekben nem hitt, még azokban sem, akiknek megoltalmazását kutya mivoltában kötelességének tartotta. Rosszaknak és álnokoknak tartotta őket, minden mozdulatukban ellene irányuló, ellenséges cselekvést látott. Nekem is mindig vigyáznom kellett, hogy távozáskor meg ne ragadja hátulról a nadrágomat, amint az idegen látogatóval szemben szokása volt.

Nekem magamnak nem kevesebb, mint négy teljes esztendő kellett hozzá, amíg végre sokféle próbálkozás után, barátommá lett, ami külsőleg már abban is megnyilvánult, hogy ha hazajöttömkor ő a kertajtónál silbakolt, vagy az elhaladó embereket és kutyákat mustrálgatta, nem kötött belém és nem ugatott meg, hanem farkcsóválva fogadott. Teljes négy éven át félre nem érthetően és nagy energiával utasította vissza minden szeretetteljes és sokrétű taktikával átitott közlekedési kísérletemet. Valóságos dühvel harcolt ellenem, láthatóan és hallhatóan éreztetve méltóságát és neki szentnek tetsző életküldetését. Csak négy esztendő után kezdett derengeni az agyában, hogy alighanem mégis különb ember lehetek, mint ahogy gondolta és magatartását revízió alá vette. Lassanként beszüntette a hangos ellenségeskedést.

Később már arra az elhatározásra jutott, hogy a viszonyt bizalmasabbá változtassa és tőlem a jó falatokat is el lehet fogadnia, amiről eddig szó sem lehetett, pedig újból és újból megkíséreltem nem egészen lovagias módon megszerezni kegyét.

A változás buzgó közreműködéssel ment végbe. Pubinak egy ideig mélységesen titkolt vágya, szenvedélye nőtt. Észrevettem, hogy a villán és kerten kívüli világ újabban nagyon érdeklí és a kerítéssel határolt terület nem elégítette ki minden vágyát. Társaságra vágyott és nem egyszer láttam az addig a legnagyobb mértékben lenézett kétlábúval, akit alaposan megugatott, kisurranni a kertajtón a gyönyörteljes külvilágba, ahol szeretetreméltó, bohém természete szabadon megnyilatkozhatott. Ez az ösztönös vágya a szabadság után, hogy úgy mondjam, a mindennapi rövid kimenő izgalma okozta, hogy a hétköznapi gondjai közepette természetesnek vehető kirándulásai éppenséggel csavargássá fajultak. Ez a visszaélés azután ráterelte a gazdája figyelmét és a kerítés gondos vizsgálatát eredményezte, mely vizsgálatnál kiderült, hogy a kerítésen lévő kis rés segítette Pubinak kisurranásait. Nos, e „kutyarés” felfedezése is kijavíttatása után a kisurranás Pubi részére emberi segédkezés nélkül merőben lehetetlenné vált és rá volt utalva a neki többé-kevésbé ismeretlen kétlábúakra, akik a villát a tulajdonos familián kívül benépesítették és akiket különben nem kedvelt. Azt pontosan tudta, hogy a mindennapi önhatalmú szabadságot úrnője, Anny kisasszonynak nemcsak hogy nem engedélyezte, de szigorúan tiltotta, és csak természetes volt, hogy a szűkebb családtagoktól, akik Anny kisasszony felfogása ellen nem cselekedhettek, segítőkezét szabályellenes kisurranásaihoz nem várhatott. Ettől egyébként sem kellett félni, ezt Pubi erős jelleme is akadályozta, mert ő elvetemült gondolatnak minősítette azt, hogy a szűkebb családtagokat bírja rá az úrnő tilalamának megszegésére. Menthetetlenül rá volt hát utalva a villa többi lakóira, akár egy morfinista a gyűlölt orvosokra, ha a méregre szóló recepteket megszerezni reméli.

És itt meg kell állanom, mert Pubi karaktere oly kiemelkedő erőt mutatott, hogy az a legnagyobb elismerést érdemelte ki. Habozás nélkül és nyugodt lelkiismerettel megesküszöm reá, hogy soha, de soha, sohasem történt meg, hogy Pubi ebben az életszükség-

Étnek felnevelkedett szenvedélyében hivatásáról vagy méltóságáról megfeledkezett volna; soha meg sem kísérelte olyan kétlábúakkal, akik nem a villában laktak, akiktől tehát meggyőződése szerint oltalmaznia kellett a házat — például a levélhordóval, a kiszolgálónóval, vagy egy idegen soffőrrel — kisorsanni, bár erre gazdagon nyílt volna alkalma. Erről a jellemtelenségről anélkül mondott le, hogy a lemondás fájdalmát érezte volna s azt egyenes jelleméből folyó, magától értetődő természetes dolognak tartotta. A villában lakó kétlábúak szolgálatait is csak úgy vette igénybe, hogy a tudatos segítségnyújtást egyenesen visszautasította, nehogy a segédnyújtásért valamelyes formában kövelettséget kellessen vállalnia, mely kötelezettség egyéb feladatai végzésében akadályozhatta volna. A villában lakó nem családtag állandóan Pubi ugatási kontrollja alatt állott s ha az ilyen lakó a kertajtót szándékosan, vagy tüntetően hagyta nyitva, Pubi az ilyen nyílást soha igénybe nem vette. Csak ha az illető minden szándék nélkül vagy a szándék ügyes leplezésével egy árva pillanatra kis nyílást hagyott az ajtón, akkor surrant ki sebesen a nagyvilágba. Én voltam az egyetlen idegen lakó, aki ottlakásom negyedik éve után elértem, hogy a jellemes kis állat az egyenesen följánlott segítségemet igénybe vette. Megvallom, Pubinak ez a bizalma, vagy inkább kegye meghatott, egyszersmind méltó elismerése volt hosszú keserves munkámnak, melyben állatpszichológiai készségemnek egész skáláját vonultattam fel és melybe Isten néma teremtései iránt való egész nagy szeretetemet fektettem. Pubi következetessége csodálatos teljességgel nyilvánult meg és egészen világosan megállapítható volt, hogy amiért egyenesen feljánlott szolgálataimat elfogadta, kezdette velem a barátságosabb hangot használni is. Időnként arra is rá tudtam venni, hogy hazajövetelémkor szobámba kövessen és ott a zsebeimben mindig készen tartott csemegéket elfogyassza.

Mindezek ellenére sohasem tudtam valódi bizonyítékokat szerezni arról, hogy hisz is bennem. Bizalmának, a családtagokat is beszámítva, kizárólagos letetményese végig egyedül Anny kisasszony maradt. Igaz, hogy néha őt is megmorogta, ha olyan dolgokat kívánt tőle, amelyek neki alacsony emberi elgondolásúaknak tetszettek. De ez csak jelleme teljességéhez tartozó tünet volt, amely a tisztelet és oktan

alázat erenyeit megvetette. Úrnője és annak hozzátartozói iránt való viselkedésében a becsület és a hűség, a szívnek és észnek ragaszkodása mutatkozott.

Közben akárhányszor megtörtént az a különösség, hogy velem szemben visszaesett régi szerepébe, de ez csak olyankor fordult elő, ha úrnőjével a lépcsőházban vagy más szűkebb helyiségben tartózkodott, ilyenkor bizonyosan úgy érezte, hogy úrnőjét még velem szemben védelmeznie kell.

Még nem is említettem, hogy Pubi a fehér máltaiak és fehérgyapjas pudlik családjainak keresztezéséből származott, de külseje csak nagyon avatott szemek előtt árulta el, hogy Pudlik vére is folyik ereiben. Testileg egy tiszta máltai kutya képét mutatta, a pudliktól hihetőleg csak lelki tulajdonokat örökölt. Rém kicsi volt, de amilyen apró a termete, oly nagy a becsvágya és oly kihegyezett az öntudata. Ez ugatási skálájának különféle árnyalásaiban is megnyilatkozott. Kutyaszávaiban uralkodó az urias hangnem volt, mely olykor az uralomvágy hangjáig fokozódott és legmagasabb fokon hangorgiává és ilyenkor úgy tetszett, mintha az egész világot ugatná. Ez az ugatás, melynek élessége, dühe, fékezhetetlensége, az egész környéket rettegésben tartotta, megvetette az idő és a mérték emberi fogalmát. Így történhetett, hogy egy reggel a villatulajdonos kertjébe a szomszédból egy levél repült az ottlakó nagy drámai színésznek a levele, melyben ő, az állatvédő egyesület tagja és állatbarát, figyelmezteti Pubi úrnőjét, hogy kutyái nem az emberi társadalom részére vannak nevelve és ő minden állatbaráti mivolta mellett az Anny kisaszszony dögeit ki fogja irtatni, ha a szüntelen és az egész környéket ideges nyugtalanságba kergető vad ugatások meg nem szűnnek. Hogy mennyire változatos volt Pubi ugatása, az abból látszik, mert a művész többszámú kutyákról beszélt, pedig az egészben csak Pubi volt a bűnös. A másik kutya, amelyet Teo-nak hívtak, az ugatást, tehát fajának nyelvét — nem túlozok — alig beszélt. Mindig csak egy kutya ugatott és ez az egy Pubi volt.

Teo tisztavérű fehér máltai volt és fajának arisztokratája, a fülétől a farkáig. Pubi mérges, epés, haragos, megrögzött, olykor dühöngő és zsarnok, olykor hisztérikus. Teo maga a nyugalom és az előkelőség, akivel sohasem fordult elő, haov. pl. a mindennapi csavargásokban részt vett volna és sorstársát, Pubit,

úgy tekintette, mint akivel semmi külső vagy belső rokonsága nincs. Sohasem vett részt Pubi kalandjaiban a mókusokra és macskákra való vadászataiban, saját jószántából sohasem ugatott, legfeljebb az történt meg ritkán, hogy Pubi hisztérikus ugatásába szelíd árnyalatú hangokkal szólt bele, ami úgy is tűnhetett fel, mintha szószátyár társát korholná. Teo az ő előkelőségében megközelíthetetlen volt. Minden emberi és állati közeledéssel szemben immunis és megvesztegethetetlen. Magam 4 évi ismeretség után odáig jutottam, hogy kelletlenül ugyan, de engedélyt adott szőrénék simogatására. Ez azonban az ő szemében semmit sem jelentett és ezt az érintkezést nem tekintette az úgynevezett személyes ismeretségnek.

Pubi úgy érezte, hogy újból és újból, jóformán állandó ugatással és különféle bohóckodással firvelmeztetnie kell a ház népét, sőt a világot a létezésére, az ő személyes fontosságára, nélkülözhetetlenségére, míg Teo ezt sohasem tette. Csendes volt, nyugodt volt, nem szenvedte a feltűnéstkeltést, személyét legfeljebb rideg gögösségével hangsúlyozta ki, bár alapjában a szerénység volt jellemének a legkifejezőbb része. Előkelő és természetes szerénységében szinte félénk, szégyenlős, elhúzódo és mindenekfelett zárkózott volt, amivel élénken bizonyította, mennyire tudatában van jelentőségének és mennyire biztos a tiszttségében. Úrnője a családjának tagjaihoz azonban Teo sokkal nagyobb bensőséggel ragaszkodott, mint sorstársa és okvetlen szükségét érezte az állandó társaságnak. Megkívánta, hogy legalább egy védelemre szoruló családtag, leginkább úrnője édesanyja, vele legyen és úgy tetszett, hogy a nagyszámú család tagjainak érzelmi kapcsolatairól pontosan tájékozva volt, mert magatartását a családtagokkal szemben az irányította, ki áll közelebb úrnője szívéhez. Úrnője és a család tagjai ezt a bensőséges ragaszkodást minden lehető módon viszonyozták és mindig gondoltak arra, hogy Teo boldogságát valamelyik családtag jelenlétével tökéletessé tegyék.

A kert zavartalan uralma Pubi kezében volt, mert Teo, ha rövid időre egyedül ki is lépett, amilyen gyorsan csak lehet, igyekezett újból a házba kerülni és minden idegennek a segítségét elfogadta ahhoz, hogy a házajtót kinyissa neki. Velem is megtörtént, hogy segítséget nyújtottam neki, de sohasem fordult elő, hogy ő ezért, a neki nyilván emberi kötelesség-

nek tetsző segítségért, valamilyen formában elismerését nyilvánította volna. Pubi a szabadságot szerette, a természetet, az egész világot és a világ különös és csodálatos dolgait, persze embereket, mókusokat és macskákat kivéve, míg Teo füttyült a szabadságra.

Pubi valódi bohém, Teo nyárspolgár. Pubi szélcsap, szeszélyes, uraskodó, Teo az álhatatosság, a tisztaság, bölcsesség. Pubinak a gubancosan lecsüngő szörpamatokkal beárnyékolt szemei kutatóak voltak és pillantása hetyke, kihívó, Teo szemci alázatosak, pillantása fensőbbiséget és szelídséget tükrözött. Úgy érzem, rágalmazást követnék el, ha Pubit egyszerűen játékos kutyának nevezném. Pedig például egyenesen bolondja volt a labdajátéknak és hajlandó volt minden szabadságszeretete mellett órák hosszát a szobában vagy a konyhában maradni, hogy egy többé-kevésbé kerek tárggyal labdázhasson. Jó volt neki egy alma vagy vasgolyó, vagy villanykörte, konzervdoboz s amit ezekkel véghezvitt, az korántsem volt holmi gyerekes, ostoba mulatozás, hanem véresen komoly játék, foglalkozás. Dúlt-fúlt, dühöngött, tombolt, szinte sírt és néha talán mosolygott és nevetett. Teo haszontalan és hozzá méltatlan dolognak tartotta, hasonló játékok üzését.

A két kutya közötti ellentét nemcsak lelki és világszemléleti természetükben mutatkozott. Külső jele az volt, hogy Pubi fehér gyapjas ruházata állandóan piszkos, sáros, míg Teo hófehér, selymes szőre mindig tiszta, akár a napban ragyogó hó.

Ami azonban Teo személyiségével nem egészen összhangba hozhatónak látszott, az az irigy természete volt. Minden jó falatot megirigyelt Pubitól, olykor még verekedést is kezdett. Pubi az irigységnek semmiféle jelét nem adta, ebben a kérdésben jóakarú, szinte nagyvonalú volt és mindenről, amit Teo követelt, szó nélkül jószágon lemondott és sohasem kívánt meg semmit abból, amit Teonak szántak. A húsfoszák miatt verekedésre sohasem volt kapható.

Úgy látszott, hogy Pubi és Teo élete meg fogja tartani a kutyák életének rendes folyamát és semmi sem mutatott arra, hogy életükbe valami rendetlenség keveredhet.

Mégsem így történt.

*

Teo nyugodt mederben folydogáló, exkluzív életében egy szép napon oly élmény játszódtott le, aminek

folytán az ő árva kutyaalkének egyensúlya veszedelmbe került.

Délután öt óra táján az első emeleten levő szobám kertrenéző erkélyén ültem és olvastam, amikor hirtelen, mint a villám a derült égből, mindenféle vad zürzavar kerekedett körülöttem. Az egész környező világnak zugása és dühöngése, fülsiketítő láрма halatszott, mintha valami ismeretlen katasztrófa készülne. A zürzavar hatása oly erősen megfogott, hogy szinte a természet zendülésének éreztem, a kert és benne lévő állatok és növények lázadásának képzeltem talán azért is, mert valósággal rajtaütés-szerűen rohant meg és az első pillanatokban fogalmam sem volt arról, mi történik. Soha hasonlót nem éltem még át. Az élmény minden érzékemet lebilincselte és a vért szinte megfagyasztotta ereimben, annyira, hogy mikor felugrottam és bódult fejjel körül tekintettem, hogy kísérletet tegyek a zajongás okai felfedezésére az csak nagy erőfeszítéssel sikerült.

Egy mókus kúszott az erkély közelében a fal mentén. A legtükéteesebb, de mintha kényszerű artista mutatványokat végezne, minden porcikájában reszketve, halálgyötrelemben, bizonytalanul hol erre, hol arra, a fal durva, köves részein. Nyomában fölriasztott méhrajhoz hasonlóan, csipogva, sivalkodva és rikácsolva beláthatatlan serege a legkülönfélébb fajtajú kis és nagy madaraknak, melyeknek száma első pillanatban lehetett harminc-negyven is, de folyton újabb és újabbak érkeztek csoportosan. Verebek, tengelicék, ökörszemek, fülemülék, vörösbegyek, sergélyek, rigók, harkályok, gébicsek és más madarak, melyek tarka összevisszaságban támadták a mókust. A madarak elszántsága olyan volt, hogy jelenlétemet figyelembe sem vették és zavartalanul repkedtek körülöttem és ütődtek hozzám a szenvedélyes harc hevében. A mókus meg sem kísérelte az ellenállást és mindenáron menekülni akart, halálfélelmében néha valami rángatózás fojtotta el, lihegve, habzó, tátott szájjal egy kis ablakformájú nyílást igyekezett elérni a falon az én erkélyem közelében. Lassan kialakult előttem a kép. A madarak stratégiai célja az volt, hogy a mókus a nyílásba be ne juthasson, és valahányszor annak közelébe ért, nagy tömeg harcost vetettek a nyílás elé, akik testükkel védelmezték a bejáratot, míg a többiek szűnet nélkül vagdosták a szerencsétlent éles csőrük-

kel, tépték a szőrét, hosszú farkát, az erősebbek és bátrabbak a szeme felé vagdostak és fülének pamacsait tépdesték és mert foyton és állandóan újabb-nagy madárseregek lepték el a harctoret, nyilván se-gélycsapatok, ugylátszott, hogy a mókus élete egy hajszálon függ. Csodálatos volt a mókusnak halál-megvető kitartása abban, hogy céljához jusson. Va-lahányszor visszavetették, csapzottan, tépetten, vér-zőn újból és újból a nyílás felé törekedett. Az ön-feláldozó küzdelem magyarázata, mint később ki-sült, az volt, hogy a nyílásban, mely a padlásba tor-kolt, a mókus fiai, kicsiny, apró gyöngé életék vol-tak.

Ahogy fokozódott a harc, szinte magamat is lázba ejtett és a vén tölgyek, a régi hársak, a valamivel távolabb terebélyesedő gesztenyefa is résztvenné-nek benne. Ágaik valóságos hullámmzásba kezdtek anélkül, hogy a szélnek bármiféle nyoma lett volna. Mintha belső nyugtalanság rázta volna fel őket és a galyak izgalmukban remegnének, szinte bátorították a madarakat a gyűlölt mókus elleni harcukban. A ter-mészetnek ezt a különös és hatalmas színjátékát vad, szenvedélyes, véres ugatás egészítette ki. Egy pillanatra sem kételkedtem benne, hogy Pubi kevere-dett bele a háborúba, de mikor jobban szemügyre vettem a küzdőteret, mérhetetlen meglepetésemre a csöndes, a bölcs, a zárkózott, előkelő Téot pillantot-tam meg, amint esztét veszve rohant fel és alá és két-ségbeesetten szinte örület határán üvöltött. Világosan látszott, hogy a madarak pártját fogta.

Ez a szörnyű színjáték szinte megdermesztett és visszafojtott lélekzettel figyeltem talán 20 percig is, nem tudtam, meg talán nem is akartam beleavatkoz-ni, hiszen ítélőképességem sem találtam meg ahhoz, hogy a harcoló felek melyikének adjak igazat.

A csatának a mókus megfutamodása vetett véget. Hirtelen elhatározással a falnak magasabb pontjára kúszott és onnan merész szökéssel ugrott az öreg hárs ágára, amelynek buja levélzete között ezután nyoma veszett.

Lassan magamhoz tértem és a ház többi lakóival együtt utána nyomoztunk a háború okainak. A nyílás-ban valóban újszülött, még vak mókusokat találtunk, kényelmes, puha madártollal, falevelekkel, apró galy-lyakkal és finom rőzsével bélelt és épített fészekben. Valami madár építette. Tojást is rakhatott bele, mert

ott találtuk a tojás héjának maradványait. A mókus tehát a nyílásban levő madárfészket kirabolta és elfoglalta. A kert madarai erre bizonyosan haditanácsban elhatározták, hogy rettenetes bosszút állanak a rablón.

*

Teo egész idegrendszerét megrázta a különös háború és úgy látszott, mintha egészen új életfelfogás, világszemlélet alakult volna ki benne.

A nagy izgalom utáni éjszakát álmatlanul és állandó ideges járkálással töltötte, miközben minduntalan ugatási rohamok lepték el. Ez a különös viselkedése, valamivel enyhébb alakban, de végül is természetévé vált. Pubit mérheterlenül meglepte, hogy Teot sohasem tudta megelőzni a hangoskodásban és szinte zavarba jött, mikor hívatásának rendes és becsületes teljesítésében oly komoly és kemény segítőtárs akadt. Odáig ment Pubi zavara, hogy fokozatosan átengedte a kutyamunkának azt a részét Teo részére, s ha néha fajtája szokása szerint versenyt ugatott Teoval, hamarosan szégyenkezve vonúlt vissza a ház valamelyik eldugott sarkába s ott oly kicsinyre gömbölyödött, hogy meglátni is nehéz volt.

Teo Pubinak ugatását mindenben pótolta, sőt — különösen valami mókus, vagy macska üldözése esetén — megsokszorozta. Mókus vadászati szenvedélye nem ismert határt. Hajnalban addig spekulált, míg kijuthatott a kertbe s ott órákosszat nyomozta a mókusokat és képes volt ugyanolyan kitartással nyalni a fát, amelyen a mókust gondolta.

Teo napról-napra erélyesebb ura és védelmezője lett a kertnek, háznak és e körben mindenkivel szemben kíméletlenül érvényesítette hatalmát, csak a madarakkal volt elnéző, ezekkel mintegy szövetséges viszonyt tartott fenn. Nem egyszer láttam a tavaszi pázsíton szemelgető rigókat, melyek a valamiért dühöngő Teo mellé húzódtak, minden félelem nélkül, viszont, ha valahol madár háborúság hangja hallatszott, Teo a hú barát minden buzgalomával rohant a hang irányába.

A változásban is megtartotta Teo csunya irigykedő természetét. Igaz, hogy sok dolgától kevesebb időt tölthetett a húsosfazék fölötti mozgással, de a kevesebb időt jobban használta ki és oly verekedéseket csapott, hogy Pubi egész engedékenysége sem fekezte abban, hogy társán próbálja ki éles fogait.

Pubi zavara valóságos búskomorsággá fejlődött és mintha Teo terrorja alatt egészen elvesztette volna önmagát. Csak néhanap tért vissza elevenségé, de csak rövid időre és szinte riadtan szaladt meg Teo különféle üzelmei elől. Irántam hidegebb lett, de a családiasság érzetét annál inkább igyekezett fenn tartani Anny kisasszony és hozzátartozói iránt. Mindez a változás világosan tükrözött szemeiben, tekintetében, mely minden harciasságát elveszítette. A feltűnést kerülte, szerény és zárkózott modort vett fel, de anélkül, hogy Teo előbbi szokásához hasonlóan értett volna méltósága előkelő hordozásához. Valódi nyárspolgárrá vedlett, Teo arisztokrata hajlamai nélkül.

Egyre inkább elidegenedett Teotól és egy szép napon irigyen, dühös támadással rohant társára. Ettől a perctől kezdve oly verekedéseket rendezett, hogy az egész ház síkoltozásban jajgatott a két kutya föltűnt és csak ügyel-bajjal lehetett a dühöngőket szétválasztani. Pubi erőre kapása Teoban valóságos gyűlöletet nevelt és most már okkal, ok nélkül rátámadt Pubira, alapos sebeket vágva a bőrén. Ez a körülmény és az, hogy Teo napokig tartó csavargásokba fogott, ahonnan lucskos, piszkosan érkezett, azt az elhatározást szülték Anny kisasszonyban, hogy megváltik Teotól.

A család jávai rokonai jártak Európában és magukkal vitték Teót. — Nagy sírás kísérte az elutazást, Teo is megérezte a válást és csak karhatalommal lehetett az autóba tenni.

Néhány hónap múlva érkezett Teoról az első híradás. Így szólt:

„Teo a nagy uton különös nehézségek nélkül esett át és itt azóta meglepően beleélte magát új életébe és elég gyorsan megszokta új világát és környezetét. Csak elevenségét és harcias szellemét veszítette el teljesen. Csendes fickó lett belőle. Verekedők kedvnek, csavargásnak és más korábbi tulajdonságainak nyomát se látjuk többé. Baromfi-farmunkban még csak közelibe se megy a szárnyasoknak. Nagyon ragaszkodó, mindig mellettünk van s nagyon boldogtalan és kétségbeesett, ha csak rövid időre is magára marad. A kutyatársaságot kerüli és valóságos családtag lett, mindnyájan nagyon megszerettük és agyonbecézzük. Olyan jámbor és szelid, idegenekkel szemben ártatlan, de tartózkodó, mondhatnám

gögös. Csak akkor elevenedik fel és támad, ha a két angoramacskánk nagyon szemtelenné lesz és elkezd akarja kaparintani a Teónak szánt egyik-másik falatot. Összes ismerőseink nagyon megszerették, pedig nem barátkozik közülük senkivel. Alig ugat. Azaz mégis, de csak egy határozott és csodálatos okból. Mindjárt a megérkezésünk utáni első napokban azt a megfigyelést tettük, hogy különös előszeretettel tartózkodik az egyik szobában. Gyakran leltük a szoba ajtajánál, bebocsátást kérően. Először szégyélynek tartottuk az egészet. Nemsokára azonban megfigyeltük, hogy a szobában mindig ev- és ugvannánál a szekrénynél szaglászgat és foglalatoskodik, s ha megúnja, lekuporodik a szekrény elé. Amikor aztán egyszer az ő jelenlétében kinyitottam a szekrényt, egyszerre mintha megvadult volna; ráugrott, szinte reszketett izgalmában, mígnem erős és tartós ugatásban tört ki. Ezt szekrénynyításhoz mindig megismételte. Hetek múlva ez a rejtély is megoldást nyert. Egyszer kitararítottam a szekrényt Teo segítségével mellett s kivettem az Annytól évekkal ezelőtt kapott ezüst róka boát. Teo neki esett és a szó teljes értelmében csókolgatta a piros nyelvével és egyvilágért sem akart tőle megválni. Azóta kint tartom a prémet, a falon függ és Teo következetesen odaül eléje, áhítatosan nézi, szinte imádja és az alatta készült fekhelyén tölti az éjszakát is boldogan, nyugodtan. Ezt Annynak ne is mondjátok el, szegény, biztosan szomorúságot okozna neki hűségese kis kutyájának ilyen ragaszkodása."

Végezzük a történetet Pubival, aki még mindig betege volt az utóbbi hónapok eseményeinek, de a lelkebe költözött keserűség most már láthatóan engedett és a kédélye fokozatosan fölmelegedett. Eleve nebbé és vidámabbá vált. Némi joggal meg lehetetlen talán állapítani, hogy ez abban a mértékben történt, amilyenben derengeni kezdett az agyában, hogy napról-napra növekvőben van a jelentősége, amit már az egyre fokozódó melegségből is megérezett, amellyel Anny kisasszony és a többi családtag elárasztotta.

A szeretet bősége áradt most feléje. A Teo utáni gyász és a Teo iránti szeretet szintén óréa szállott át, mint örökség, Anny kisasszony és a többiek most, mondhatni, kétszeresen szerették és becsülték.

Úgy tetszett, kezdi fölérni ésszel, hogy alaposan megnövekedett jelentőségével számot kell vetnie. Újra azzá kell válnia, ami annakelőtte volt: úgy méltóságának, mint erejének tudatában levő, energiától duzzadó örzőjévé és oltalmazójává úrnőjének, a villának s a kertnek. Újra urává kell lennie birodalmának; újra mutatnia és éreztetnie kell a maga módján minden idegennel a létezését; újra bele kell ugatnia a világ tudatába, hogy szilárdan hinni kell az ő visszanyert jelentőségében...

GÖMÖRI JENŐ

TAVASZ VAN?

Erdő. Vadvizek.
Rétség. Békazene.
Tavaszi hangulat.
Minden a régi.

Csak az emberek állnak tótágast.

ZALAY GYULA

A MAI EURÓPA SZELLEMI IRÁNYVONALAI

Az orosz probléma a szépirodalom tükrében

Előbb csak ujságtudósítások, különböző rémhírek érkeztek el hozzánk Szovjetországból, azután a különböző utazók, menekültek és emigránsok könyvei. A legmegrendítőbbek ezek közt Alia Rachmanova nemrégiben magyar nyelven is megjelent naplója, a „Szerelem, cseka, halál” és „Házasságok a vörös viharban”. Legujabban pedig már művészi alkotásokból is le tudjuk mérni annak a szinte megmérhetetlen átalakulásnak a képét, amin Oroszország tizenöt esztendő alatt keresztülment. Mert a jóllátó szemnek legátfogóbban mégis csak egy valójában művészi alkotás fedheti fel a valódi helyzetet, egy olyan művészi alkotás, amely nemcsak tényeket, adatokat és számokat sorakoztat fel, hanem az emberek külső és belső életének atmoszféráját is lejegyzí és visszaleheli ránk.

Egész skálája fekszik előttünk a különböző világnézetű írók műveinek, akik a mai, a forradalomutáni Oroszország életével foglalkoznak. A világnézeti harcoknak egész orkánja dúl ezek közt a lapok közt. Itt vannak először is az emigráns orosz írók, akik közül például Bunin és Mereskovszky, akikről nem régebben emlékeztünk meg e hasábocon, tökéletesen kitérnek az elől, hogy a mai orosz helyzetről említést tegyenek műveikben. Vannak azután, akik a régi és az új világnézet határmesgyéjén állanak és bár nem vetik még alá magukat teljesen az új orosz világnézet terrorjának, de már sokban megbékéltek ezzel a helyzettel. Ezek közül a magyar olvasóközönség előtt a legismertebbek Ilja Ehrenburg, akinek három regénye (Jeanette szereleme, Lasik Roitschwanz és a Moszkvai sikátor) jelentek meg nemrégiben magyar nyelven is, s Panteleimon Romanov, akinek híressé vált „Három pár selyemharisnya” című regénye nemrégiben hagyta el a magyar sajtót. Panteleimon Romanov regényén különösképen mérhetjük le az orosz átalakulás képét, mert a számunkra legérdekesebb témát dolgozza fel benne: az orosz intelligenciá-

nak és általában a szellem és a lélek képviselőinek lassú felmorzsolódását a kollektivizált társadalmi keretek között. Ennek a könyvnek a hősei orosz intellektüellek, a Központi múzeum tisztviselői, akik a szovjetrendszer kezdetén még megmaradtak állásaikban, mert nem volt kikkel helyettesíteni őket. Külön szigetként állanak a szocializált Moszkvában ezek a kopott ruhás emberek, akik azt hiszik, hogy kedvezményes helyzetüknél fogva ki tudják magukat menteni a „lenivellálás”, a legalacsonyabb fokra való „gleichschaltung” alól. Tragédiájuk éppen az, hogy nem bírnak elmenteni a megváltozott körülmények között a lelki elközönlegesedésnek. A könyv két főhőse családi életében is megromodul, hisz családotól egyetlen szobában kell nyomorogniuk és az asszonyok ott is ruhákra, luxusra, kényeztetésre vágnak. És jön egy idegen filmrendező, aki nyersen ki is mondja, amit az orosz férfiak, a férjek és apák még nem mernek bevallani maguknak: hogy az orosz nő ma olyan mélyre süllyedt, hogy válogatás nélkül megvásárolható a szimbolikus három pár selyemharisnyáért. Ezt a lezűllést, a majdnem tökéletes elállatiasodást írják le ma legtöbben az orosz regényírók közül és Alja Rachmanova naplójában is sok adatot találunk erre. Alja Rachmanova azonban, akinek magyar fordításban már megjelent naplóját legutóbb e hasábkon is ismertettük, ismer kivételeket is. Részint apró epizódalakokban, de főképpen magában egy más, mélyebb orosz asszonytípust mutat meg nekünk, olyan hősi teremtményeket, akikhez a sekélyesebb Panteleimon Romanovok és Ilja Ehrenburgok nem érhetnek fel. Most olvastam a Rachmanova napló-trilógiájának harmadik kötetét, a „Milchfrau von Ottakring”-et s úgy látom, hogy ezzel a kötettel, amely talán nem fog olyan szenzációt kelteni, mint amelyet a másik kettő világszerte keltett, válik teljessé és igazán hitelessé az első két kötet minden epizódjának történeti hűsége is. Mert a német férjével kiutasított Alja Rachmanova itt Bécs egyik proletárnegyedében éli le kiutasítottsága első éveit, mint egy kis tejesbolt bérlőszerű tulajdonosa. Keserves munkával kell fenntartania családjának életét, amíg férje vizsgáit németül is leteszi az érvénytelen orosz diplomák után. És Alja Rachanova hajnalban kél, késő estig dolgozik s a kis tejesboltban az ottakringi proletárház és a környék sok lakója megfordul, elsírja vagy elmeséli életét is így meg-

elevenedik előttünk az orosz nyomor után az európai nagyváros nyomora, küzködése és szenvedése is. Oh, ez nem ugyanaz a nyomor Rachmanova szerint sem, mint a szovjetétség, itt vannak vasárnapok, mikor mégis jól laknak az emberek, több jószág, felebaráti szeretet és segítségkészség lakik az emberekben és az intézményekben. Azonban szörnyű hibák, szerencsétlenségek is vannak és Alja Rachmanova olyan összehasonlításokat tesz, amik néha megborzongatják az embert. Valóságos szociológiai tanulmányt lehetne ezeknek a könyveknek az alapján írni s ennek tanulságát egy politikusnak sem szabadna szeme elől elvesztenie. Rachmanova, akiben újra egy nagy realitával gazdagodott az orosz irodalom, itt is, tökéletes objektivitással dolgozik, meglátja a szociális bűnök leprafoltjait és éppolyan érző, anyai és emberi szívvel reagál az emberi nyomorúság minden momentumára, mint kint Oroszországban tette: minden gyűlölet és elfogultság nélkül. Helyenként az emberi problémák legmélyére száll le és mintegy megerősíti előttünk a távoli és ismeretlen Oroszországról írt adatait: most már nem kételkedünk ítéleteiben. Soha nem tagadja meg orosz voltát, sohasem tudja felejtetni hazáját, amit így bűneiben és kegyetlenségében is szeret és hazájának, édesanyjának vall. És ami több ennél, elének állít egy másik orosz asszony tipust, amely talán most háttérbe szorult Oroszországban, de amely titokban, otthoni vagy külföldi száműzetésében tovább él, mert neki kell majd Oroszországot romjaiból újjáépítenie. Megmutat egy asszonytipust, aki nem vásárolható meg sem a szimbolikus három pár selyemharisnyáért, sem egyébért, hanem szeretetben, szívós önfeláldozásban, anyai és feleségi kötelessége kegyesen boldog hivatottságában hérosz tud lenni és megmenti magát, férjét és családját a pusztulástól. Ez a típus valami új az orosz irodalomban, többet jelent nemcsak a Baskircsev Máriákkal és Anna Kareninákkal szemben, hanem Dosztojevsky Sonjája, sőt Tolsztoj Marja hercegnője fölé emelkedik. Valami derengést afölött a végtelen borzalom és sötét züllés fölött, ami az orosz földet most izzasztja kínban és szenvedésben előttünk még ismeretlen, eljövendő hivatás felé.

Alja Rachmanova, aki nem törődik vele, hogy ortodox vagy katolikus templomban fohászkodik-e Istenhez, de menekülés közben vagy Bécsben, súlyos áruval telt hátizsákot cipelve is betér a templomokba,

hogy egy-egy fohással gyűjtsön új erőt magának arra a mindennapi harcra, amivel végül is felküzd magát és családját a nyomorból, már megmutatta szimbolikusan azt az utat, hogy az orosz népnek is, mint minden népnek, csak vallásosságon keresztül ívelhet ismét fel- felé az útja. Rendkívül érdekes ebből a szempontból a fiatal zseniális osztrák írónak, Kühnelt Leddihn Erichnek új orosz tárgyú regénye, melynek címe: Jesuiten, Spiesser, Bolschewiken. Ez a világot járó és a világ problémáit szintetikusán látó osztrák fiatalember már évekkal ezelőtt többször be- járta Oroszországot és új regényében most szinte val- lásfilozófiai síkra helyezve, de egy riporter élés szemé- vel megfigyelve, mutatja meg nekünk egy valóban európai intelligencia tükrözésében a mai Oroszorszá- got. Regényének főhőse Eugén Düring, egy berlini ka- tolikus újság tudósítója, aki furcsa nyugtalanságtól hajtva, felajánlja egy Berlinben székelő jezsuitának, Scapinellinek szolgálatait. Scapinelli Eugénre azt a fel- adatot osztja ki, hogy egy Németországban elhalt orosz újságíró útlevelével, annak neve és álcája alatt szökjék be Szovjetországba és szedje össze az ott titokban működő katolikus szerzetesek és térítők jelentéseit, akik ott egymásról sem tudva, végzik örö- kös életveszéllyel járó hivatásukat és csak ilyen titkos futárok által kerülhetnek összeköttetésbe megbízóik- kal. Eugén Düringet hosszú idomító procedurának vet- tik alá, teljesen le kell vetkőznie régi önmagát, hosszú hónapokon keresztül csak oroszul szabad még imád- koznia is, amíg szinte már maga is azt hiszi, hogy ő nem Eugén Düring többé, hanem Nikolaj Kiszjeljev orosz újságíró. Izgalmasságukban a detektívregényeket is felülmuló feszültségű jelenetek azután azok, mikor Eugén végre Szovjetországba eljut és felveszi az ottani áruhás, gyárakban, mezőgazdasági üzemekben dolgozó papok jelentéseit. Sok már nincs is életben, egyik-másik idegerőinek végső kimerültén, az örökös fogságoktól, csekavallatásoktól meghajszolva úgy te- kint az európai követre, mint aki egy elsúlyyedt, meg- szünt világból, egy elveszett paradicsomból vetődött ide. De tartani kell a frontot, elő kell készíteni az em- berek lelkében azt az időt, amikor a vallást és Istent újra jogaiba iktatják, mert csak olyan földön kelet- kezhetik erős hit, ahol vértanúk vére öntözte meg alája a talajt. Eugén Düring és megbízói azonban egy- ről nem tudnak: Nikolaj Kiszjeljev megölte a felesé-

gét, ezért kellett külföldre menekülnie és most Eugén Düringet, Kiszeljevnek ezt az önfeláldozásból támadt alteregóját fogják be az orosz hatóságok: Eugén halálfelelmek közt megy a GPU börtönébe, mert azt hiszi, hogy vallásos propagandájának jöttek nyomára s tudja, hogy ezért a legrettenetesebb vállalatásoknak és kínzatosoknak fogják alávetni. Azonban ennél sokkal kisebb a bűne a szovjet szemében, csak a feleségét ölte meg őszertük és ezért csupán néhány évi fogság jár, nem is a legszigorúbb börtönben. És Eugén Düring végig éli ezt is, Szibériát, a fogolytábor járványait, azután az erdőirtást a sarkvidéken, amíg Finnországon keresztül hazamenekülhet. Mert minden szenvedésén, önfeláldozásán keresztül egyetlen emberi szál köti még, egyetlen egocentrikus vágy: az a szerelem, amit menyasszonya iránt érez. De ezt is le kell vetkőznie. Fogságának hosszú éve alatt mindenki azt hiszi róla, hogy régen meghalt és menyasszonya már régen asszony, mikor hazaér. Eugénnek, aki a hitéért ekkora önfeláldozást vállalt, aki levetkőzött már minden kispolgári tapadást, minden anyagiasságot és földi ambíciót, aki egy másik, földöntúli világ győzelméért harcolt, teljesen végig kell mennie azon az úton, amin megindult. Utolsó erejével még beledobja magát abba a harcba, amit a német katolicizmus a proletárok lelki megmentéséért folytat és a gazdag, tehetséges Eugén Düring Krisztus kedvéért és Krisztus gondolatáért egy bányaszerencsétlenség alkalmával, hogy megmutassa a munkásoknak, mire képes az igazi hit és az igazi szeretet, az igazi kereszténység és az igazi szolidaritás, egy bánya mélyébe száll le a mentőcsapattal és ott is leli kínos halálát, melyben enyhülést talál. A „Jesuiten, Spiesser, Bolschewiken“ nem a megszokott formában regény, de epikus mű olyan értelemben, mint ahogy Homeros Iliasa is megmutatta az akkori világnak a képét. Itt a három front harcol egymással. A két első front a bolsevisták és a nyárspolgárok, akik mindketten halálos ellenségei az igazi kereszténységnek, a merev földiségtől megszabadítani akaró krisztusi tanoknak. A bolsevizmus gépies állattá akarja lealacsonyítani az embert, amely mint egy hatalmas állambákvány géprészecskéje csak fal, születik, szaporodik és a vezetőktől megszabott kötelességeit teljesíti, hogy a materializmus diadalára néhány évtizednyi kollektív munka után sírba szállhasson. A nyárspolgár, ha európai értelemben kis-

se magasabb fokon végzi is ugyanezt a hivatását, ugyanezt a funkciót tölti csak be, neki is csak a saját gyomra, apró kis érdekei, szerelmi és anyagi kielégülése szabják meg az élettempót s ha színleg vallásos is, csak prostituálja sokszor azt a vallást, ami az örök életet jelenti és minden közepszerűségen, minden anyagin való felülemelkedést jelent.

Kühnelt Leddihn Erich megrendítő szintézisét adja ennek a harcnak és a világ szétkorhadó erői felett diadálmasan feltámadni készülő vallásos gondolatnak, amely ma újra igazi hősokeket termel ki világszerte Krisztus tanainak megvalósítására. Soha még ilyen éles és átható kritikában a bolsevizmust nekünk senki meg nem mutatta, soha senki annak a szinte alvilági erődőire rá nem mutatott, mint ez a fiatal író. A mű különben magyar nyelven is megjelenik a közel jövőben.

POSSONYI LÁSZLÓ

Nyugat. Március 1-ei számban Schöpflin Aladár Móricz Zsigmond Budapest című cikke érdemel említést. Vagy harminc évig járta az országot, a Felvidéket, az Alföldet, Kiskunságot, Nagyunságot, Debrecen-t, a Tiszahátot... Hosszú, hosszú utazás után megérkezett Budapestre. Megírta első Budapestben játszó, budapesti tárgyú regényét, Az asszony beszél címmel. A következő számban Dienes Valéria adott hatalmas tanulmányt Az intulció kérdéséhez címen. A nagy felkészültséggel megírt közlemény az intulció mibenlétét; értékét, alkalmazását, s tudományos, valamint metafizikai használatát tárgyalja. A kritika rovatban Tersánszky J. Jenő: Kakuk Marci az édeni csirkefogó című kötetét s Szabó Lőrinc verseskötetét ismerteti hosszabb kritika.

Magyar Kultúra. III. 5. Csóka Lajos Az Ifjúság problémájáról ír: Nem lehet az Ifjúság problémáját kizárólagosan kenyérkérdésnek felfognunk. Az Ifjúság lelkében, még a kenyérkérdésen túl is nagy átalakulás van folyamatban, amely bizony sokszor homlokegyenest ellenkezik azok lelkiségével, akik mint a liberális kor neveltjei és leszármazói maradtak meg vezetői pozícióban s mint egy csödbe jutott világfelfogás képviselői, nem érte meg egy alakulóban levő korszak új irányát és igényeit; elavult elveik ócska formába akarják gyurni továbbra is az élet új fakadó erőt. Ugyanezen számba Molnár Lajos írt szellemes levelet Szabó Dezsőhöz abból az alkalomból, hogy újra megjelent mint előadó a Zeneművészeti Iskola nagytermében. III. 20. Nyisztor Zoltán érdekes szempontból tárgyalja a hitleri mozgalmat. A szerző szerint Mussolini a forradalomnak bizonyos hősi nimbuszt szerzett; utána apró epigonok tülekednek a forradalmi jelzőért. Hogy Hitler és a hitlerizmus megérdemil-e a forradalmár és a forradalom jelzőt, pláne hősi vagy megilsztelő értelemben, afőltt lehet vitatkozni. A szerző idézi Dietrich von Hildebrand professor véleményét, aki így

fogalmazta meg a német forradalom lényegét: Der Sklavenaufstand des Subalternen gegen den Geist.

Literatura. III. 1. Boritéklapján arról a szenzációs hírdetésről számol be, amely egyik nagy alföldi megyeváros széles utcájának egyik kirakatában olvasható. Egyik könyvesbolt Könyvek kilóját 1 P. 50 fillérért kínálja. Suka Géza Horátius születésének bímillenáriumának megünneplésére való készülődésről ír. Az Aurea medlocritas szerzőjének ünneplését hivatalos részről bizonyos; az Ifjúság előtt ismeretlen lesbosi versek miatt nem ajánlja. III. 14. Vezető helyen Balla Borisz az Iról tekintélyről ír. Egy visszamaradt; elfogultságoktól és avult előítéletektől eltöltött világ folytonos és alázatos propagálása hogyan is növesztené a szellem tekintélyét a tömegekben? A hivatalos tekintély rendezőbb dolog; mint a magyar kultúra dicsőségének gyártása: amaz el ér az emberek bőréig, emez nem. Érdekes beszélgetést közöl még ez a szám Pintér Jenővel, aki a napokban készült el hatalmas Irodalomtörténetének hetedik s egyben talán utolsó kötetével is. Ebből az Interjúból megtudjuk, hogy ez a hét vaskos kötet 33 év alatt készült el. Ebben a számban ír Gergely Márta, húszéves munkáseány; írását, aki a magyar Goncourt díjat a Mikszáth díjat nyerte el A salakmosó c. regényével.

Korunk szava. III. 1. Főbb cikkei: Ijjas Antal: Egy eljövendő ország; Eckhardt Sándor: Az áldozat költészet; Széchenyi György gróf: Ifjúság és jövő stb. III. 15. Kiemelkedő tanulmány Turli Béláé A történelem útja címen. Arad! Zsolt Kelet népe és az európai forradalom. Az új európai forradalom győzedelmes szekere elé minden nemzet tud adni egy-egy váltott lovat. Csak mi nem. Nehéz idők várnak az európai emberiségre; kaszányákba lökik, de Európa szíve; sen fogadja el egyidőre a priccset s a profutand, mert tudja, hogy ez a büntetés a korlátlan liberalizmusért. Nap k e l e t. A gazdag irodalmi rész mellett két jelentős cikk látott

napvilágot a márciusi számban Az ember tragédiájáról. Az egyiket Az ember tragédiája 500. előadása Rédey Tivadar, a másikat a Burgtheater Tragédia előadása Németi Antal írta. A gazdag kritikai rovatot a hónap szellemi élete és külföldi folyóirat-szemle egészíti ki.

Katolikus szemle. Ernst Sándor Nagy kérdések a fasizmus és hitlerizmus előtt címen ezt írja: A fasizmus megerősödött, voltak ennek is gyenge pillanatai, azonban megerősödött, nincsenek számbavehető ellenálló erők s a rendszer a maga uralmát az egész Itálián át teljes-séggel klépfittete... A német események egész Európára kimondhatatlan hatással vannak s ennek legelső hasonlószeve Itália illetve Mussolini. A továbblatban Alszevgy Zsolt, a neves magyar esztétikus szakavatott tollal világt rá Az ember tragédiája néhány problémájára. A szerző szerint a divatba jött tragédia körül annyi egymással ellentmondó magyarázat keletkezett, hogy egy kis nyugodt elgagítás időszerűvé vált. Rády Elemér, az Új élet szerkesztője, Magyar katolikusok szervezkedése Szlovenszkon címen cikkezett.

Láthatár. Csuka Zoltán kisebbségi irodalomra specializált lapja új formában jelent meg. Kodolányi János Középeurópai kultúrkonferencia címen írt cikkében azt írja, hogy az ez évben rendezendő margitszigeti írőhetet középeurópai méretűvé óhajtják szélesíteni. Kisebbségi sorsban írnak szent elragadtatás, mártírság, győtrődés, Dosztojevskij mennyel epilepsziája... mondja Surányi Miklós, a magyar próza mestere.

Tükör. Emlékezés a Vasárnapi Ujságra megindulásának 80-ik évfordulója alkalmából. Megtudjuk, hogy az ötvenes évek kicsiny arányú irodalmi életében a Vasárnapi Ujság új lapitust jelentett. Első belmunkatársai Jókai Mór és Gyulai Pál voltak. Alig van említésre méltó magyar író, aki ne írt volna a V. U.-ba. A Tükör ennek a nagymultú folyóiratnak modern folytatása.

Irodalomtörténeti közlemények. Koczsa Sándor adott irodalomtörténeti repertóriumot az 1933. év irodalmi vonatkozású cikkeiről. A tanulmányok közül Elek Oszkár: A Karthausi és forrásal c. közlemény érdemel említést.

Vasárnap. Aradi két hetenként megjelenő folyóirat Wild Endre szerkesztésében. Oldalain gyakorta találkoznak szlovenszkói írók írásaiival. Katolikus jellegű.

Nagyszony. Péchyné Bartók Mária kitűnően szerkesztett aszszonylapja márciusi számában emlékeztet közöl Móra Ferencről. Radványi Magda Selma Lagerlöf útja a halhatatlanság felé címmel értekezik.

A Független szemle. Habán Mihály verseit hozza, Német Andor (m. a.) tartalmas tanulmányát az új magyar regényről, Görög Imre közgazdasági tanulmányát, Totls Béla orvosi cikkét a szatíráról, Goda Gábor regényét, Fülöp Ernő dsputáját közli.

A szlovenszkói folyóiratok közül a **Nemzeti kultúra.** A SZMKE tudományos folyóirata Melich János érdekes nyelvészeti cikkét hozza, a cikk Radia klerikus nevével foglalkozik, Alapy Gyula dr. folytatja érdekes és tartalmas tanulmányát a morva-cseh-magyar érintkezés történetéből, Zsigmond korát tárgyalja ezuttal, Ethev Gyula a Vágvolgy bortermelesének rajzát nyújtja, Follajtár Ernő a zobori bencés apátság történetét tárgyalja, Sarlay Soma, dr. Alapy Gyula cikkeit közli még a folyóirat, melynek adattári része is igen érdekes. A folyóirat foglalkozik egyedül Szlovenszkon s magyar nyelven, történelmi kutatással.

Az Új Élet „Húsvéti gyónás” címmel Rády Elemér tollából mély elmeuttatást közöl kisebbségi problémáinkról, Kúhár Flóris a keresztény kultúra három forrásáról értekezik, Sztranyovszky György pedig a nemzetkisebbségek pasztorációjáról ír. Kézal Béla Szektű Gyula történet-szemléletével foglalkozik, Nylsztor Zoltán a hitlerizmust fejtegeti, Fényes Imre az új parasztfestőről, Oravec Imréről ír. A lapban, külön függetlenként dr. Málnási Ödön hosszú, alapos és különösen a pedagógusok érdeklődésére számot tartó tanulmány jelent meg „A pszichológia és a pedagógia új útjai” címmel.

A Magyar Figyelő, a Cseh-szlovákiai Magyar Tudományos, Irodalmi és Művészeti Társaság folyóirata hatalmas könyv. Ugyan nem teljesen seregszemléje a szlovenszkói magyar irodalomnak, mert néhány fontos név hiányzik belőle, általábanosságban mégis képet kapunk a szlovenszkói irodalmunkról, amely e kép szerint

meglehetősen gazdag. Bevezetőben Maléter Istvánt méltatja Szalatnal Rezső, majd változatosan következnek egymásután szlovenszkói írók írásai: Sas Andor, Benyovszky Károly, Tabéry Géza, Peéry Rezső, Szalatnal Rezső, Krammer Jenő tanulmányai, Antal Sándor, Egrl Viktor, Tamás Mihály, Jarnó József, Juhász Árpád, Farkas István, Sellyei József, Szabó Béla, Szombathy Viktor, Bányai Pál, Fehér Ferenc novellái, Darkó István dráma-részlete, Sebesi Ernő drámája, György Dezső, Földes Sándor, Vozári Dezső, Forbáth Imre, Szenes Erzsébet, Palotai Boris, Wimberger Anna, Sándor Ernő, Szalatnal Rezső, Morvay Gyula, Kovács Endre, Antal Sándor versei, megemlékezések, kritikák foglalnak helyet a lapban, amelynek ez a száma főképpen szépirodalmi részre fektette a fősúlyt.

A T á b o r t ű z Ifjúsági folyóiratban dr. Borka Géza ügyesen állította össze a technokrácia kiskátéját. Szó a naptárreformról, érdekes fizikai, kémiai s egyéb, népszerűen tudományos cikkek vannak, szó a magyar színeszet történetéről, cserkészrovata s novellái élénkek.

A Magyar Tanító a tanítók sorsáról és jövőjéről vezércikkezik, Gérecz Lajos Komenszkyről ír cikket, Boross Béla „A nép lelke a magyar kultészetben” címmel folytatásos tanulmányt közöl, F ó r u m rovatában a tanítói cölbbátus egető kérdését tárgyalja.

SZLOVÁK FOLYÓIRATOK

Novemberben indul meg a szlovák avantgardisták új művészeti és kritikai folyóirata Slovenské smery címmel. A jó kiállítású és olcsó folyóiratot a prágai Melantrich adja ki, és Janko Jesenský, valamint Emil Boleslav Lukáč vezetésével egy szűkebbkörű szerkesztőbizottság szerkeszti. A folyóirat mindjárt első számában kezdte közölni Gejza Vámoš: Zld severa a juhu (Az északi és déli zsidó) c. nagyobb novelláját, amely később pöstyéni orvoskörökben olyan botrányt idézett elő, hogy a Szlovák Írók Egyesületének minden tekintélyét latba kellett vetnie, hogy a

Az Erdélyi Helikon Mécs Lászlónak hat szép, új versét közli. Maksay Albert daniái újljegyzetelből hoz zamatos ízelítőt, Bánffy Miklós „Az Ember Tragédiája a színpadon” címmel közöl cikket, Koós-Kovács István kisregényt írt, Thurzó Gábor Janus Pannoniusról értekezik, Reményi József írása az amerikai magyar író lelket tükrözi, cikkek szólnak Koós Károlyról, kritikai méltatás Gy. Szabó Béláról.

A Jugoszláviával K a l a n g y a Borsódi Lajos elbeszélését, Laták István és Radó Imre regényrészletét, Herceg János novelláját hozza, Németh László „Ember és szerep” címen tanulmányt írt, közli a Szenteleky Irodalmi Társaság elnökének, dr. Draskóczy Edének székfoglalóját, érdekes cikket hoz a „Kisebbségi kultúrélet” rovatban s már harmadik folytatásban közli a Jugoszláviával magyar irodalom bibliográfiáját.

(sz. v.)

FOLYÓIRAT INDUL

Értesülésünk szerint április havában VÁLASZ címen N é m e t h L á s z l ó (Budapest), F ü l e p L a j o s (Pécs) és G u l y á s P á l (Debrecen) szerkesztésében folyóirat indul, mely a magyar kisebbségi szellemi élettel állandóan foglalkozni óhajt. Örömmel köszöntjük laptársunkat és érdeklődéssel várjuk az első számot.

mesterségesen szított ellentéteket elsimíthassa. A novella egyébként jó naturalista írás, mint általában Vámoš írásai. Az első félév a legismeretesebb szlovák költőkön, írókon és kritikuskokon kívül számos fordítást is hoz. Így a 3. szám Sárközi György: Másik világ (Druhý svet) c. költeményét hozza E. B. Lukáč kiváló fordításában. Ugyanebben a számban van Szabó Dezső Don Quijot bűnbánata c. írása Göllnerová Alzbeta dr. fordításában, aki egyébként a 4–5. összevont számban önálló Szabó Dezső tanulmánnyal is szerepel. Kár, hogy Göllnerová mindenben a ten-

tendenciát élezi ki, s így a magyar irodalom órlási szellemének csak a magyarság kárára kihasználható vérkeringését ismerteti. Ady fordítással szerepel Krčmery István is. Andrej Kostolný igen jó kritikai cikkei, Jan-ko Hrušovský novellája, Jan-ko Jesen-ský jól sikerült műfordításai stb. tár-kítják az első öt számot. Amint ész-írevehető, a Slovenské smery a szlo-vák-magyar irodalmi közeledés gon-dolatát éppoly meleg szeretettel ki-vánja ápolni, mint a Magyar Írás. Lehiggadt és nemcsak a tendenciákat

élező cikkeivel nagyban elősegítheti a két testvérnemzet kölcsönös meg-értését.

A Slovenské pohľady februá-ri száma K. Čulen tollából bírálja Asztalos és Pethő A magyar nemzet történelme c. munkáját. A já-nuári és februári számokban nem lát-tunk a magyar irodalommal foglalko-zó cikket, noha a Sl. pohľady éppoly szívesen foglalkozik szlovák-magyar kultúrcsere gondolatával.

FÁRKAS ISTVÁN.

BARTÓK BÉLA MÁSODIK VONÓSNÉGYESE

Különös csend van itt a hangversenyteremben.

Különös, mély és nagy benső erjedéstől zsongó. Titoktól és csodáktól zsongó. Ilyen a csend az erdőben nagy nyári éjszakákon, mikor végtelen az ég boltozata, közel van a hold, az ember magánosan áll a törzsek és lombok összeborúlt özönében, a szíve dobog, néz, valami megfoghatatlan csoda történik vele, az élete telt a pattanásig és csak egyetlen varázsütés kellene, hogy megelevenedjék körülötte minden, szólni kezdenek a törzsek, a lombok, a fűvek szálai, a bogarak, surranó állatok, fölötte a leereszkedő ég: hogy beteljesedjék az öröktől kínzó mese, amely ott fáj az öntudat első rebbenésétől az emberi szívekben.

Bartók-koncert van. Pár apró szám lepergett már. Fent az emelvényen négy férfi: az Országh-kvartett. Kezükből a hangszerek, a vonók várják a kéz és lélek ihletését, a varázsütést, hogy belekapjanak a mesemondásba, hogy megkezdjék elmondani az átváltozás csodájának evangéliumát.

A második vonósnégycet.

Most szépen ráereszkednek a vonók a húrokra s felzendül ez a zene, amely szinte a biblia költészetével csodálatos. A hangversenyterem egyszerre eltűnik, az ember lehúnyja a szemét, nem néz, most lélekkel az éjszakai erdőt járja, elterül, hagyja, hogy omoljon rá a csoda s ebben a bartóki zenében, bartóki világban: újjá születik.

Újjá válik lelkében, harmónikus, végtelen tisztává, Isten világától megáldottá, különös termékennyé, mint a meghasadt föld, átlátszóan könnyűvé, mint az áradó levegő s egyszerre érzi, hogy ebben a gyönyörű világban, ahová került, áttört valami határon, amely eddig fojtogatóan körülkerítette, egyeddé tette s morózus és örök magányossá, boldogtalanná és kielégítelenné és szomorúvá s egyszerre részese lett az áradó és a teremtés lelkétől fluktuáló anyagok csodáinak, valami mélységes misztériumnak, amely a világban mélyebben történik a csirák elindulásánál. A Klorofil titkai zengenek emberi nyelven s önmagukat mondják meg az ember szeme tükrében. A csillagok végtelen

létezése nyilatkozik ki. Fényévek iszonyú messzeségei csendülnek meg. Hangot ad és beszél az ekliptikán futó idő s átjárta, följajva és tökéletesen önmaga létére ébredve megéri az ember, hogy nem idegen elátkozottja, hanem forró részese a teremtésnek, hogy élni a legnagyobb boldogság, élni dicsőség, élni az Isten kívánsága, dicsérete és beteljesedése s hogy az élet és minden üdvözülés lényege semmi más, mint azonosulni a teremtett dolgok lényegével.

*

Felszárnyal az ember és ragyogni kezd: boldog. Ez a zene és ez az evangélium boldogítja. Boldogítja, mert megéri, hogy Bartók Béla eltüntette az anyag és a lélek egymásra torlódó, egymást fojtogató és egymással ellenséggé szemből álló határait, összebontotta egységgé a világot s elvezette az embert a végtelenségig, a végtelennel, a látható és láthatatlan világ minden titkával való abszolút egyesülésig és abszolút azonosulásig.

Magányosan, a körülöttünk lévő dolgok belső sugárzásától megmondhatatlanul nyugtalanítva jártunk eddig, legtisztább és legistenibb perceknek nem volt elkülönítható hangja, Bartók Béla most egyszerre megoldotta az emberi szív nyelvét, megnyitotta az élet hallását a természet felé. Az ő zenéjében szólni kezd a kozmosz, a nagy és eddig áttörhetetlenül ellenséges burok fölreped és egy csodálatos világba kerülünk, ahol lényegileg nincs elkülönülve semmi, egységes hangja van mindennek, a meztelen protoplazmák egymás testvéri lényegétől ittasan vonzzák egymást. Találkoznak a lét minden pillanatában, kicsurrantják az isteni fluidumot, melynek zamatától egyszerre telt lesz testvérrel a világ, emberré lesznek a dolgok és az ember a dolgok nagyszerű titkainak részesévé. A teremtettség tiszta állapota Bartók Béla zenéje, ahol egymásból szakadta minden rokon és egymás szavát boldog reszketéssel minden érti meg, az ember kábult kéjjel tud járni a felszabadultság izzó fényességében s boldogan mutat rá a környező életekre:

— Te — tudja önfeledten mondani, — te az én régi testvérem vagy: a fa! Te az én rég elszakadt testvérem: a csillag! Te a szél! Te az áramló illat, amellyel nem tudtam szót váltani! Te az ég kékje! Te a virág: csodálkozó, fehér nézése! Te a hegyek éneklő haj-

lata! Te a sziklák kemény hangja! Te a vasárnap fogalma, te a hókristály és te a harmat! Boldogok lehetetek, mint én! Hogy lehet, hogy eddig nem találkoztunk, pedig milyen gyönyörűek vagytok!

Az ember önfeledt, boldog ámulattal ismer rá Bartók zenéjében a környező világra, a testvéreire, akikről régen elvált s érzi, hogy minden ízével részese, imádságos áhítattal részese a teremtettségnek, összetartozik lényeg szerint vele s ez az összetartozás a legmélyebb vallása. Ez a vallása s a küldetése, hogy a hallgató végtelenségek és a hallgató parányok beszédét mint a saját szavát értve találja meg a velük s a bennük lévő Istennel való egyesülés boldogságát.

Mi hát Bartók Béla zenéje!

A kozmikus ember ámulva ujjongó beszéde a fölismert mindenséghez; vagy: a megismert mindenség forrón kinyilatkozó beszéde a kozmikus voltát érző emberhez. Kozmikus zene. A világegyetem ősl elkének nyelve, az ember nagy találkozója teremtettség és ezredévek után megtalált testvéreivel, végtelen melegű, ölelkezés a kozmossszal, megtermékenyülés az anyag isteni lelkétől, parttalan és féktelen egyesülése a rokonértelműségeknek, valami csodálatos ízás, a rég elhagyott kedvességgel való zokogó egyesülés, az elkülönült világok új egybeolvadásának a fölismerés gyönyörében való kínlódó boldogsága.

*

Egyet kell megérteni és egyet kell izzóan átérezni, hogy Bartók zenéje minden mélységével kinyíljék az ember számára azt, hogy n i n c s a n y a g. Nos igen, bizonyítják a tudósok ezt, de ez semmi! Izzva kell ezt érezni, az ember kereső életének kell eljutnia idáig önmagától. Nincs bizonyosság, csak akkor, ha az életérzés önmaga extázisában már kikiáltja, felfedezi, elujjongja: n i n c s a n y a g! Energia van csak! — mondja a tudomány. — Lélek van csak! — mondja a vallás. Egyetlenegy áhítatos, Istennel telt egység van csak. — mondja Bartók Béla zenéje — az ember kirághadhatatlanul összetartozik a teremtettség világgal; azonos vele, ez a lényeg!

S ennek az anyag fizikáján túl való azonosságnak himnusza Bartók Béla zenéje.

*

Disszonáns?

Egyetlen pillanatil nem éreztem. Nem éreztem, mert hallottam az erdőket otthon a hajnalok pirkadó tenyérnyításában és hallottam a magányos fákat az esték boldog, rest pihenésében, hallottam az ég kék végtelenjén átúszó felhőket, hallottam a fűszálakat, a tücsköket és az őszi bogarakat fölvetíteni életük boldogságát az éjszakák csillagos vásznára, láttam a ballagó állatok szemét, láttam hasadni a földet az eké előtt, láttam az egyszeri embert a dolgok között s a létük ugyanez a harmónia volt, ugyanez a sóhaj mélységű zene. És láttam kihajló, friss faágat, ahogy élt: olyan emberi volt és zene volt a legmélyebb léte. Ez a zene. És láttam embert a barna faág meleg lelkével az arcán állni a csöndben s hallgatni a saját éléte zümmögését. Ugyanez az ének pengett benne, mint a faágban, ugyanez a zene. Ennek a második vónosn égyesnek a lelke. Nem melódia, nem a szavakba kurjantható dallam, több és mélyebb annál: az élettől való megérintettség ragyogása. Valami hangos fény. A Bartók Béla zsúfolt, termékeny zsongása. És feküdtem sokat tágas mezőkön óriási ég alatt, míg az este leöltogatta az égi burá fényeit és kipattantotta a csillagokat s láttam akkora mesévé bontakozó fákat, a halkuló látóhatárt, éreztem magam alatt a földet s csöndben, ami rámereszkedett az eldadoghatatlan zenében, mely áradt a világból s csodálatosan kínzott az átalakulhatatlan emberi formán, a búrok, amely csak emberré vett körül s az erdő esti csodákban óhajtvá óhajtottam: Ó ha fává lehetne az ember vágyában! Kis bokor az égre rajzolódó szemhatár szélén! Kúszó bogár! Iszonyú fényéveken túl egy csillag! Vagy csak egy görbé ág!

És azt mondja Bartók Béla zenéje! Az embernek ezt az önön burkát áttörni akaró s vágyában és fantáziájában át is törő kínját. Az áthasonulni és az át-lényegülni akaró vágyat. A dolgokkal való konzonáns együtténeklés vágyát. Az átalakulását. A teremtés szétválását pillanatától kínzó metamorfózis iszonyú kívánását. Hogy az ember önmagává érezze a mindenséget, a mindenséggé önmagát s a végtelen hatásoktól és a világból néző végtelen istenarctól átjárva, zokogva kiállhasson és elkíálthassa a megváltó igét:

Uram, mosolyogj rám, mert olyan jó vagyok, olyan áhítatos és olyan tiszta, mint egy virágzó almafa!

*

Ezt mondja a természettel való magányosságom és ezt mondja nekem Bartók Béla második vonósnégyese. Ami ezen túl van, zenészek dolga s én avatatlannal vagyok hozzá. Itt csak azt akartam elmondani, amit a bartóki alkotás gyökerének érzek, ami megrázott, boldoggá tett és áthatott s meg akarom vallani, hogy életem legnagyobb élményét — a boldog és isteni pillanatokban kinyíló természet után — Bartók Bélának köszönöm. Bartók Bélának, aki minden bizonytalansággal az élő világ legnagyobb, legtisztább és legegyetemesebb zeneköltője.

DALLOS SÁNDOR

KRITIKA

BABITS MIHÁLY ÚJ KÖNYVE

Elza pilóta, vagy A tökéletes társadalom.
Nyugatkiadás.

Babits Mihály új regénye évekkkel ezelőtt „Fekete olvasó” címen jelent meg egyik napilapunk hasábjain. Azóta vajúdott és végre megszületett. Vajjon mit jelent napjaink irodalmi anyakönyvében ez a születésnap?

Mindenekelőtt nem szokott, nem a legsűrűbben hallható, raffinált, vagy raffineriára törekvő, fölszabadult s kúsza élményekkel terhes, furcsa idegállapotokat s érdekes és kóros belső feszültségeket feloldó Babits-hangot. Úgy érezzük, mintha valami hűvös megállapításokban edzett értekező hangot hallanánk. Furcsa, hogy mikor az író nagy emberi állásfoglalást készül adni, hangja ennyire elszintelenedik s monoton zakatolássá válik.

Babits új könyve állásfoglalásnak készült, állítólag „az emberért”, tehát a „jövőért”, a mai ember s a benne készülő félelmetes jövő ellen. Vádirat, jóslat, fenyegetés akar lenni, ámde a vádat, jóslatot s fenyegetést valamiképpen hitelessé kell tenni, érzékien lehetővé, hátborzongatóan ijesztővé, minden túlzó fantasztikumán keresztül reálissá, hogy megfelelő emberi hatása lehessen. Babits az eljövendő „tökéletes társadalom” rémével foglalkozik, az örök háború birodalmával, tehát könyvében a pacifista szellem veszi fel a harcot az új háborút kavargató szándékokkal, Minket irodalmi műnél csakis az a szempont érdekel, hogy miképpen oldja meg a harcot? S e „megoldás” a kétségbeejtő ebben a könyvben!

Há az író a jövő társadalmával foglalkozik, természetszerűen fantasztikus regényt kell írnia. E „fantasztikumot” azután sok esetben a jövő fejlődése igazolja. Babits Mihály hivatkozik arra, hogy a technika fejlődésére vonatkozó s évekkkel ezelőtt megfogalmazott jóslatait máris igazolta az idő. Ez igaz, de nem elsősorban fontos. Hiszen elsősorban az ember fejlődéséről mond jóslatokat s az emberi szellem eljövendő eltorzulásáról. Ugy gondolja, hogy az em-

ber belenyugodhatik az örök harc, az örök rombolás gondolatába s érzéketlenné válhat megváltóinak, szentjeinek és prófétáinak minden intelmével, tanításával és áldozatával szemben. Ez az, ami hihetetlen, s olyan mértékben fantasztikus, hogy hatástalan marad. Ha a „rémséget”, a borzalmat a végtelenig fokozzuk s nem elegyítjük a valóság, a béke, a ki egyenlítődéssel izeivel, ha nem elegyítjük bele ellentétének elemeit, ha nem oltunk bele ellenmérget, akkor éppen rémsége, borzalma, egyszóval emberi hatása fog megszűnni. Éppenúgy, amint a mesének mese-hatása szűnik meg, ha a merészröptű mese-madár nem csap le folyton a földre, nem üti meg szárnyait a rögben s a mese ilyenkor terhes agyafúrtságga torzul.

Babits valami indokolatlan fölényvel s mélységes megvetéssel néz az emberre. Talán egyéni fejlődésével függ ez össze. Talán életének beteges zártsága, élményeinek szegénysége, szellemének patológikus alapszíne az oka. Kimerült szelleme talán már csak ilyen egyéni kétségbeesésbe tud omlani. Könyve legalább is erről tanúskodik. Az emberiség fokozatos belső elszegényesedésének tanát hirdeti, az élet cél-talanságát; a Phalanszter-rendszert s é rendszerbe helyezett embert bele helyezi az örök harc borzalmaiba. Vallomása szerint azért, hogy reánk váró borzalmaktól megóvjon. De ott a hiba, hogy könyvének nincsen ilyen ellenméregszerű hatása. A szándékot képtelen volt íróilag megvalósítani. Nem találta meg a mű s az ember közvetlen, természetes kapcsolatát. Nem találta meg a költői hang átfogó emberi hatását. S nem találta meg a mai napok vérgődő, a szentség és a gonoszság határmesgyéjén ingadozó emberét. Realizmus s mithosz, mámor s józanság, kétségbeesés és törhetetlen hit kellene (s mindez egy költői-prófétai szintézis keretében!) ahhoz, hogy ezt az embert tisztább s boldogabb életútra vezessük. De nem a filozopter gőgje, a szobatudós műfantasztikum, nem a költői hang egyhangú koporsószegkopácsolása...

Babits Mihály új regénye csupán szürke könyv, a kimerült szellem könyve s nem méltó ahhoz a nemes, nagy emberi eszméhez, melyét rokonának vall.

Budapest.

FÉJA GÉZA

LÉLEK

Terescsényi György új regénye. Singer és Wolfner kiadása, 1934.

A regény bizony rossz. Védehetetlenül és menhetetlenül rossz. Terescsényi mint lírikus kezdte, s epigonnak se volt elsőrangú. Azután a novellára tért, de emléket ezen a területen se hirdetik nagyon marandó nyomok. Végre három esztendeje egy regényt adott, „Hősöket”, mely egyszerre klemelte őt a tárcarovatok szürke „hőseinek” sorából. Ő látta meg s ő fejezte ki először a magyar irodalomban a „szegények kincsét”, a szegénység esztétikáját. Egy nincstelen parasztházaspár életének neklindulását adja a regény és sorsuk útját az író az idill felé fordítja, kissé túl gyorsan és gyanúsán átsiklik életük szociális borzalma felett, de viszont másoldairól kárpótolt érte. Kárpótolt, mert végre megmutatta, hogy ezek a mindennapi életkülzdelmekben őrlődő látszólag szürke sorok, mennyi szépséget, emberséget, etikal tisztaságot és jó életit rejtegetnek a szürke köntös alatt. S emellett: néhány jelenet megfrásánál nem közönséges megjelenítő erőfői teit Terescsényi tanúságot.

A „Hősök” sikere felbuzdította s folytatta, illetve folytatni igyekezett regényét „Lész, ahogy lesz” címen. A „folytatás” gyenge másolás, gyarló „utányomás” volt. Úgy látszik Terescsényi is észrevette ezt, mert legújabb regényében, a „Lélekben” egészen új útra tért.

Sajnos, mint a legtöbb csonka tehetség, minduntalan túllépi a neki rendelt határokat. Terescsényinek szigorúan a megfigyelés és a tárgyilagos ábrázolás mezején kellene maradnia, ehhez azonban túlságosan lomha s inkább lírai ömlengésekhez folyamodik. Holott némi kis önkritikával már régen megölhetné volna líráját, énje legsekélyesebb részét.

A „Lélek” egy gyermektílek kialakulását, az író saját fejlődéstörténetét akarná adni. Az önmagunk felé való visszatekintés és belső életünknek kivetítése, tárgyasítása nagy önkritikát, lélektani érzéket, fejlett intellektuális képességeket és elsőrangú ábrázoló erőt kíván, tehát csu-

pa olyan tulajdonságot, melyek Terescsényiből többé-kevésbé hiányoznak.

Ehelyett kapunk ömlengéseket, ponyva-lélektant, kétkrajcárost, filozofálást s egyéb „irodalmi” borzalmat. Regénystílusa pedig, mindezeknek megfelelően, valami elriasztó csövegés-fecsegés lett, az író gyér mondanivalóját a végső határokig felhigítja.

Tűrhető részeket ott kapunk, ahol kiszabadul „lelki” csodálnak és tiltakálnak hinárjából s az életet ábrázolja: a kiskorcsmal aszfaltársaságot, a pusztal Átilla-ünnepet stb. Ez Terescsényi természetes területe és nem az ember s a végtelenség viszonya. Bár ő is rájönne erre. Akkor a „Hősöket” folytatná s útját nem ilyen szárnalmas s a pubertás-korszak fejlődési színvonalához illő kísérletek jeleznek, mint a „Lélek”.

Féja Géza.

KAKUK MARCI A ZENDÜLŐK KÖZÖTT

Tersánszky J. Jenő új regénye. Nyugat kiadása. 1934.

A Nyugat-nemzedéknek Tersánszky egyik legjelentékenyebb elbeszélője. Móricz, Szabó Dezso, Kaffka Margit és Tersánszky azok, akik állani fogják az időt s a kikből örök dolgokat válogathatunk majd. Am Tersánszky-nak jutott közlülük a legmostohább irodalmi pálya. Első könyve, a „Kísérletek, Ifjúság” novelláskönyv volt s már akkor egészen eredeti elbeszélő tehetség jelentkezett benne. Azután ő írta a legjobb háborús regényt: „Vízontlításra drága” s később érettebb, gazdagabb rokonát: a „Margarétás dalt”. Mindjárt a háború után a „Két zöld szeszal” jelentkezett, ebben a könyvben egész írói lénye már szinte klasszikus tisztaságban ragyog. Allg vették észre, éppennygy a „Rossz szomszédok” sem kapott különösebb figyelmet, a „Havasli selyemfű” eltsikkadt, egy kiváló háborús regénye kéziratban hever.

Legnagyobb sikere a „Kakuk Marci a l” volt. S e csavargótörténet azóia is tovább él benne, tovább szövi a szállait: a második stáció az „Amerikai örökség”, most pedig a „zendülők” közé, lpari vi-

dékre került Kakuk Marci. Tersánszky különösképen a „züllöttek“ életének ábrázolásához ért, akik időre-órára, vagy végképen kihullanak az életből, s a romlásban megállva visszafizetnek belé, óriási mohósággal s emberségük egész megfeszítésével. A romlás, a züllés, az életrendből való kihullás emberségét, emberi fájdalmát, különös esztétikáját és etikáját, fantasztikumba hajlását s milységes realizmusát, tiszta bánatát s nehéz vad ízt: senki sem fejezte ki ilyen maradéktalanul, mint ő.

Elbeszélő hangjában van valami tiszta szabadság, valami örök kamaszos őszinteség, nyíltság, szabadszájúság és végtelen frissesség. Főképpen a Kakuk Marciban. E történetekben mindvégig Kakuk Marci természetes, emberi hangja az uralkodó. Folyton azt érezzük, mintha egy új hangszert hallanánk, az ő hangja bűg, újjong s dörmög minden epikai szokványosságon túl. Hallatlanul élővé tesz alakját ezáltal s hozzá még: lehetőségére nyílik, hogy alakját, sorát, egyéniségét világképpé mélyítse. Az életből félig-egészen kihullott ember rajzol kacagó-röhögő, édes-keserű képeket, torzkapcsolatokat az életből, s hullat tréfákat, öfiteket, bölcseégeket, emberi igazságot s könnyelmű, jóízű irkafirkákat...

Egészen eredeti s egészen jelentékeny, nagy elbeszélő művész jelentkezik ebben a könyvben is!

FÉJA GÉZA.

Irodalom még alig vesz róla tudomást. Főleg a középosztályt csapta meg az idő szele. Klivteles szerepét erősen megnyírta az idő s jelentékeny rétege alig bírja az iramot. Gazdaságilag lefelé süllyed, ezt a tényt külső díszek felagatásával és külső látszatok fenntartásával próbálja leplezni és képtelen belsőleg átalakulni. Sorosa ezért kétségbeesítő, mert gazdasági válsága nem vezette egy új életútra. Belemérül nyakig mindennapi életküzdelmébe s nem bír hivatást építeni magának a jövő felé.

Ebbe az izgató, nehéz kérdésbe vágott Mórlicz Zsigmond. Egy fiatal házaspár története perog előttünk s hozzá kapcsolja néhány család sorát. Más korú, foglalkozású, hivatású s vérmérsékletű ember minden alakja, de ez közös bennük: a válságban való vergődés, melyből csak egyéniségüket, egyéni sorsukat bírják időre-órára kimenteni. A nagy kérdés: a középosztály-sors megoldatlan marad bennük.

Mórlicz új könyve nem követel epizsi igényeket. Inkább nagy novella. Könnyedén szövi tovább a mese szálait, híres robusztus ereje hiányzik belőle, nagy vilákdózsait, ki-kitörő írást is hiába keressük. Inkább az elbeszélő művészet nyugodt, higgadt biztonságával lép meg. Kis kép ez a könyv nagy kísérletel és nagy teljesítményel mellett, de kiszélesíti az egész mű képét.

„Az asszony beleszól“ különben első könyve egy most megjelenő ötkötetes Mórlicz-gyűjteménynek.

FÉJA GÉZA.

Mórlicz Zsigmond:

AZ ASSZONY BELESZÓL.

Regény. Athenaeum kiadása, 1934.

Az új Mórlicz-regény egészen új területre visz bennünket. Az író első budapesti történetét írta. Eddig: a falúból, a kisvárosból s a történelemből táplálkozott s éppen ezért némi félelemmel vettük kezünkbe ezt a könyvet. Vajjon számára adottság-e ez a falaj?

Ei kell ismernünk, hogy Mórlicz Zsigmond mélyen bele látott a mai Budapest életébe. Az író többnyire a múltat s a közelmúltat látja. Itt áll előttünk az óriási átalakulásoktól megrázott s összezilált, jelen s az

Szenes Piroska:
JEDVIGA KISASSZONY.

Franklin Társulat kiadása.

Mély távlatú szlovenszkói körképe, a „Csillag a homlokán“ két hatalmas regényköte után merész és szokatlan vállalkozásnak tűnik, hogy az író novelláskötettel lép a porondra. Kettős teherétél ez a könyv: a novella ma elhanyagolt műfaj és ha nőíró nyúl hozzá, sanda gyanakvós ébred az olvasóban, nem szokványos asszonyi próbálkozás-e, játék a szavakkal, mondanivaló híján. Szenes Piroskának van

Bezifette már a Kazinczy könyvbarátok tagdíját?

mondanivalója. Művészi alakítóereje pedig nem nagy kétséget: forró, villamossággal telített légkörben ziháló alakjainak halálos biztonsággal a novella keretében kell születniük és kanyarodniuk végzetük felé, a vilámköz cikázásának szemfájdító erejével, sebességével és döbbenetével. A novellák szereplői egy közösségbe tartoznak: ködös titkok küszöbéről indulnak el és sötét, rémületes monomániás következetességgel robognak a célba. Sorsuk meg van pecsételve: téboly, öngyilkosság, bíró, halál.

Jedviga kisasszony, a kastély gazdag leánya, sáros csizmák, bakancsrugások, árulás és önfeláldozások után a bitófa árnyékából megmentett szerelmét ökölcspások és forró csókok közt találja meg.

A szenvedélyek mindent eisöpörnek, az őszönők ősi, vad erejükben tombolnak. Nincsenek csendes, nőies megalkuvások, konok és dühös lázadás mindenütt. Az asszonyi lélek új, ismeretlen vidékel járulnak fel előttünk rideg és gyilkos valóságukban. Véréll író művészi alakítóereje formálja életté ezeket a grand-guignol-szerű borzalmakat.

Az egymasmellélfűzött novellák sorából igényesebben ütközik ki a „Szerelmi történet.” Igazi aszszonysors.

Szenes Piroška novelláskötetét: vállalhatja írójá és értékel köze sorolhatja Szlovenszko irodalma.

RÁBA LEÓ.

Ludo Ondrejov:

BEZ NÁVRATU.

Versek, a Knižnica Slovenských pohľadov XXI. kötet.

A Bez návratu (Visszatérés nélkül) Ludo Ondrejov válogatott verseinek gyűjteménye. Válogatottnak mondhatjuk, mert az egy-két egyszerűbb vagy egy-két túllírom és szép versen kívül egy kiforrott költői véna igazi arcát mutatja e könyv.

Ludo Ondrejov a szlovák faj vétese. Jánošik nemzetének fia, aki még mindig alacsonyban látja fajtáját, s a bacsádalában azt dalolja:

Ítéltetek bírák, hóhérok akaszatok, népem az új reggelt mégis bevárja!

A kötet legszép versei a Bez návratu, V predjeseni, (Őszelőben),

amelyben a fardai költői lemondás halk muzsikája művészi hurokon csendül, a Pri méte (A metánál) eszünkbe juttatja a mi nagy költőnk síró kérdését, megoldását: ... túl vánkoston, leplem, ingen, sírva láttuk meg: ez se minden... Ludo Ondrejov ezt így énekel meg:

Ez hát vágyainknak csúcsa, Istenem, hatalmas Istenem?!
Borongós hangjával, mély líraiságával kap meg a Z mŕtvych vstanem (Feltámadok), míg a Z vtačích plesní (A madárdalokból) c. ciklus legbájosabb verse a Rozprávku píšem (Mesét írok).

Mesét írok,
... hogy valahol elaludtak a szürke erdők...

A rohanó század bölcsődalát írja meg az Uspávanka mojej matky-ban (Anyám altatódála). Ondrejov tehetség, erő, stílus és mondanivalók szempontjából a legjobb szlovák költők közé sorozható.

FARKAS ISTVÁN.

FILMSZINHÁZ

KRISZTINA KIRÁLYNŐ.

Metro Goldwyn Mayer-film. Címszereplő Greta Garbo.

Budapestten két nagy és monumentális angol filmet mutattak be egy időben a mozgó színházak. VIII. Henrik magánéletét és Krisztina királynőt. Az elsőt magyarok készítették el, — pompásan, a másodikat Rouben Mamoulin, a newyorki Theatre Guild rendezője hozta életre. Ami művészi ezen a filmen, az mind a színészek játékában csúcsosodik. Lehetetlen meghatottság nélkül nézni és hallgatni ezeket a pompás színdarabokat. Milyen nemesen egyszerűek, emberiek. A filmnek nagyszerűsége ott kezdődik és ott is végződik, hogy a film meséjének tartalmát elhiszem, valószínűsége velem él együtt és egy percre sem gondolok arra, hogy ez klagyalt tákolmány, történelmi pletykákon épült meseszöveg.

Tényleg Krisztina királynő, aki Gusztáv Adolf svéd királynak egyet-

Ten gyermeke volt, rendkívül modern gondolkozású nő volt, aki véletlenül nem ma, hanem néhány száz év előtt született. Nemcsak nagy királynő volt, hanem nagy egyéniség is. Ha ma élne, ma is ugyanolyan érdekes és körülrajongott nő volna, mint a saját korában volt. Telve van modern eszmékkel, megveti az ostoba konvenciókat és előítéleteket. Apja a harminc éves háború egyik csatájában hősi halált halt a harctéren és utódjául Svédország a hatéves Krisztinát koronázta meg királynővé. A kis királynő mellett Oxensfjerna, a hatalmas kancellár vezette az ország ügyeit mindazideig, amíg Krisztina fel nem nőtt és maga vette át a hatalmat. A svéd hadsereget ekkor már Károly herceg vezette és egymásután aratta a győzelmeket, úgyhogy a svéd nép nemzeti hősként tisztelte. Miután az országnak trónörökösre volt szüksége, az udvar és az országgyűlés, azt kívánta Krisztinától, hogy legyen a felesége Károly hercegnek. A királynő azonban, aki azon túli, hogy az állam ügyeit a legnagyobb gondtal és odaadással intézte, a maga életét akarta élni, visszatámasztotta ezt a tanácsot. Szerelmével egyidőleg Magnust, a kincstárnokot, tüntette ki, de lassankint ez a szerelem is terheessé vált a számára Magnus féltékenysége miatt és mind többet tartózkodott távol az udvartól. Ismeretlenül svéd lovagnak öltözve, egy hű szolgáló kíséretében járta a falvakat, a nép közé vegyült és egy ilyen kirándulása alkalmával egy erdei úton mulatságos körülmények között találkozott Don Antónióval, aki a spanyol király üzenetét hozta a királynőnek. Don Antóniónak sejtelme sem volt róla, ki az a lovag, aki az erdei balcsent alkalmával segítségére volt, sőt amikor a sors ugyanabba a fogadóba vezette és a fogadós egy szobába helyezte őket éjjeli szállásra, a spanyol lovag előbb levelt férfitruháját. A spanyol a szerelmes éjszaka után sem tudja, hogy a lovag a királynő. Stockholmban, mikor spanyol királyi megbízója levelével a királynő előtt áll, ismeri fel a királynőben az erdei vendégfogadóból lakótársát. Don Antónió azt a megbízatást kapta, hogy a spanyol király részére kérje meg Krisztina kezét és összeszorult szívvel teljesíti a parancsot, de Krisztina magán kihallgatá-

son bevallja neki, hogy szereti őt és a spanyol király kezét nem fogadja el és a spanyol követhet való szerelmét ápolja. Magnus csakhamar észrevette ezt és féltékenységiében fellázította az embereket, elhivatván velük, hogy a királynő Károly herceg, a nemzeti hős helyett idegen akar a trónra ültetni. Krisztina kénytelen volt tagadó válaszával végre is útra bocsátani Don Antóniót. Antónió és Magnus azonban induláskor összeszólalkoztak, úgy, hogy párbajjal intézték el, kettőjük közül ki érdemes a királynő szerelmére. Krisztina királynő másnap összehívta a főnemeseket és tudtul adta nekik, hogy Károly hercegrez nem tud feleségül menni és miután a herceg egyedül is el tudja tudni országát vezetni, Károly herceg javára lemond a trónról. A főnemeség, papság és a nép kérelme sem tudta Krisztinát megmáltani elhatározásáról. Elhagyta a palotát, ahova többé vissza nem tér, hajóra száll, ahol szerelme halálos sebesüléssel feküdt Magnus párbaja után. António még elindulás előtt imádott szerelmese karjában kilökelte lelkét. Krisztina királynő pedig felhuzatja a vitorlákat és gyásszal szívében, kedves halottjával a hajó fedélzetén, elindult idegen országok felé... Ime ez a film meséje. A film történelmi hűségéről lehetne vitázni, de megbocsátjuk, hogy 1626. távlatában történeteket a fantázia fojdojja, átformálja, mert nem árt vele a királynő emberi nagyságának. Térjünk csak arra reá, ami ebben a produkcióban értékes és érdemes. A film beállítás, a képek nagyszerűsége, a tömegek szereplései, amelyek sohasem bántóak, nem tolaokodóak; a rendező szerényen a háttérben marad és a színészekkel végezteti el azt, ami művészet. A technikát nem látjuk. A rendező munkája olyan művészi ebben a háttérben szerepben, hogy már maga ez is tökéletesség. A film jeleneteli olyan természetesen állanak és forognak előttünk, hogy egy pillanatig sem jut eszünkbe: filmet nézünk. Hatásában, kiállításban korszerűség, de a színészek játékában teljes modernség és nincs egyetlen momentum sem, ahol neveltségessé válna a kosztüm, a fegyverek, a katalapok, kellékek történelmi régi vonala. A színészek remekül viselik ezeket a súlyos külső kellékeket és mindegyikén azt véljük, hogy abban

a korban élnek, szenvednek, küzdenek, mulatnak. Fenségesen hat a trónterem jelenete, amikor a spanyolok bevonulnak a terembe... micsoda férfiaság, micsoda plasztika, milyen gracilozitás, mennyire spanyolos a csoport. Szinte sajnálja az ember, hogy nincs közöttük! A színészek, természetesen legelején Greta Garbo, John Gilbert, Ian Keith, Lewis Stone mind ragyogó, művészi, nemes, emberi. Ezek a színészek nem a felvevő gép előtt állanak, nem hallják a berregését a gépnek, nem zavarja őket az ezervoitos lámpa fénye, nem hozza ki a hangulatukból semmi... ezek élnek, ezek szenvednek, ezek beszélnek úgy, hogy a leggyengébb angol is megérti angol szavukat, mert tisztán, értelesen, minden póz nélkül juttatják el érzelmeiket hozzánk. A film művészete sohasem éri el az élő színpad közelségének hatásait, de Krisztina királynő filmje megbékéltet bennünket a film tisztító hatásával, mert ilyen filmek előállítására, előadására, mindig a művészet oltárának szépségét hozza elénk.

Ü n.

Csibí. Gaál Franciska sikere ebben a filmben kiegészítette a Víg-

színházban előadott Vörös bestia vígjáték bukását. Vagy helyesebben, nem Gaál Franciska bukott meg mint színésznő, de megbukott a vígszínház darabja. Csibí című hangosfilm nem elsőrangú alkotás, pedig az amerikai Universal filmgyár bécsi telepén készült. A filmet Joe Pasternak produkálta, aki magyar származású és ő vitte Gaál Franciskát is a filmhez. A vígjáték kitünő munka, a régi Csibí vígjáték alapeszméjéből indul ki. Itt is férjhez akar menni a fiatal anya és kénytelen jövendőbelijének azt hazudni, hogy leánya csak 10-12 éves. Valójában nagyon népszerű párisi primadonna. A primadonna hazaérkezik édes anyjához és segíteni kíván rajta, amikor vállalja és meg is játssza a kis leány szerepét. Kedves, mulatságos jelenetek zsufoolódnak egymásra; Női Károly tolla pompásan vezet bennünket a mulattatás mezején. A színészek kitűnők: Gaál Franciska igen bájos és finom a groteskségben is, — művészi Lepoldine Konstantin az anya szerepében és Hermann Thimig kedves, mulatságosak Halmay Tibor, Anton Edthoffer. Brodsky Miklós két zeneszáma ismét megtalálja az utat a közönséghez. Ami kifogásolható a filmben, legfeljebb csak a képek merevsége. Egyebekben a film megérdemelte a jajos sikert.

A MIKSZÁTH KÁLMÁN REGÉNYPÁLYÁZAT EREDMÉNYE

Irodalmi körökben nagy érdeklődés előzte meg a Mikszáth Kálmán regény pályázat döntését, amely március 6-án került kihirdetésre. A bírálóbizottság gondos mérlegelés után arra az egyhangú véleményre jutott, hogy a díjat ezúton „A Salakmosó” című „Mecsek” jellegű regénynek ítéli oda. A jelleg levél felbontása után kiltűnt, hogy a pályázat nyertese Gergely Márta pécsi írónő. A díjnyertes regényírónt a Pantheon kiadó vállalat sürgönyileg értesítette az eredményről. A regény a mai fiatal-ság, az örök fiatalság könyve. Egy magyar kislváros fiatalembereiről szól, mindennapi és mégis rendkívül em-

berekéről, akik az ifjúság törhetetlen erejével szállnak szembe a kilátástalan jövővel.

Gergely Márta mindössze 20 esztendő és néhány éven át, mint szövőmunkásnő dolgozott az egyik pesti textilgyárban. Ez a regénye az első nagyobb terjedelmű írásműve, ezenkívül mindössze egy-két apró írása jelent meg a budapesti és pécsi napilapokban. „A Salakmosó”, ez a különös hangú és mégis minden szavában reallitáshoz kapcsolódó regény még április hó folyamán megjelenik könyv alakban. A fiatal írónő ezzel a könyvével beérkezett a mai magyar irodalom legkiválóbbjál közé.

SZÍNHÁZ

NEMZETI SZÍNHÁZ

(Budapest)

A Nemzeti Színháznak feladata a magyar színészet első színháza szerepének betöltése és eközben nem annyira kommerciális szempontokat tartanla szem előtt, de a magyar színművészek legjobbjainak biztosítani nyugodt existenciát, a magyar színműírók értékes színműveit bemutatni a nyilvánosságnak és a klasszikus prózai művek időszakonkénti színpadrahozásával kivételes színházi kulturmunkát teljesíteni. A közönség ezzel a szemmel nézi a Nemzeti Színházat és úgy ez, mint a kritika ennek az elgondolásnak előítéltszerű terhével látogatja előadásait.

Első szempillanásra megállapítható, hogy a színháznak ezek a feladatai rendkívüliek, mert tekintve attól a kényszerű költségvetési helyzettől, melyet a kisebb ország diktál, a magyar színészet is, mint annyi más a világon, válságba jutott, legalább abból a szempontból, hogy az úgynevezett sztár-gázsik megszűntek és a magyar színművészet kiválóságai mind többen és többen kívánkoznak el a kevéssé biztos jövőt látó magán-színházaktól az állami színházakba. A Nemzeti Színház pedig csak úgy tudná teljesíteni ezt a hozzáfűzött várakozást, felszívni a magyar színművészet nagy értékét, ha mai gárdája számos tagját elbocsátaná, esetleg nyugdíjazná, ami viszont ismét azt jelentené, hogy egy csomó magyar színművészt érdemtellenül mellőzne.

Pedig a színháznak ezen a — hogy úgy mondjuk, szociális kérdésen kell elsősorban segítenie, hiszen számtalan magyar színművész van a magyar magán-színházaknál, akik kultúrértéket jelentenek és akiknek sorsát figyelemmel kísérni az állam színházainak feladata. Mi szeretnők, ha az állami színházak költségvetési ellátása a mostani viszonyok között különösen fontos szociális szempontokból is felelőtlenné. De szükségesnek tartjuk ezt azért is, mert a színház művészi teljesítménye, melyben vezető szerepet vár a közönség, a beérke-

zett tehetségek bekapcsolása által, még inkább emelhető volna.

A színháznak irodalompolitikai szempontból talán még nehezebb a helyzete. Ismerjük azokat a körülményeket, amelyek az előbb mondottakon kívül bizonyos határozott irányelveket szabnak a színháznak az előadásra kerülő új darabok megválasztásában. És ebben elsősorban a művész szempontoknak kellene érvényesülni. Amde az ehhez való ragaszkodás ellenében áll a közönségsiker (a financiális prosperitás) követelésével, mert a közönség igen sok esetben a művészi és irodalmi szempontból kevesebb értékű darabokat avatja nagy sikerékké, míg a művészi színvonalat figyelembe nem veszi. Ide tartozik az is, hogy a színháznak figyelemmel kell lennie az egyes színműírók személyére is, és mindazokra az egyéb befolyásokra, amelyek az állami színházaknál érvényesülni szoktak.

A legutóbbi időben esemény számba ment Madách Ember Tragédiájának új rendezésében való felújítása az 500-ik ünnepi előadás alkalmával. Az előadásról a Magyar Írás már megemlékezett, most csak annyit, hogy az új rendezés eddig 25 felt házat hozott a színháznak. A tragédia előadásának rendezése azóta is fejlődött úgy színpadtechnikail, mint egyéb vonatkozásban. Megelégedéssel állapítjuk meg, hogy a tragédia vonzóereje a magyar közönségre még ma is teljes.

A Nemzeti Színház rövid egymásutánban négy eredeti magyar színművet mutatott be. Mörctánc Rokonok című vígjátékát, Bethlen Margit grófnő Cserebogár című színművét, Schöptlin Aladár Őszi szivárványát, végül Surányi Miklós színművét és ezzel is a magyar színművészet segítségére sietett.

CSEREBOGÁR

Gróf Bethlen Margit
színműve

A „Cserebogár”-ban egy nagyon érzékeny és finomlelkű leány beleszeret Décsybe, a vakmerő úrflovasba,

akinek felesége lesz, de csak azzal a feltétellel, hogy Décsy a lovaglásról lemond. Décsy ezt a feltételt a legnagyobb erőfeszítések árán megtartja és mert a lovaglás és a versenyeken való részvétel életének legnagyobb szenvedélye és talán egyetlen öröme, házasságában sem boldog. A felesége, anyja és nővére hangulatát is figyelembe véve, végül is felmenti az adott szó alól férjét, aki ismét személyesen trainirozza a versenylovakat és egy nehéz akadály ugratásánál oly szerencsétlenül bukik el, hogy dönteni kell arról, vajjon alávéssék-e a gyógyító, de életbenmaradását csak tízszázalékban biztosító operációt, mely esetben teljes egészséget visszanyerhet, vagy pedig az operációtól tekintsenek-e el és ezzel kitegyék-e annak, hogy egész életére nyomorék marad. Az eszméletlen Décsy helyett felesége dönt a sebészi beavatkozás ellen. Így érünk el a harmadik felvonáshoz, amelyikben Décsy örökre a pamfloghoz láncoltan él életét és idegzete teljesen felmondja a szolgálatot, öngyilkosságra gondol, de nem bírja rávenni magát, hogy a kezelőgyébe kerülő mérget megigya. Felesége vele szenved és szörnyű lelkiismeretfurdalást érez azért, hogy a műtétet megakadályozta. Az orvosokhoz fordul, hogy bizonyoságot szerezzen arról, hogy a műtét most már teljesen lehetetlen és rendes altatószerral megmérgezi férjét.

Az író művészetével tárja elének az élet fájdalmait, igazságait, örök problémákat, és a szerető asszony bántárságát és energiáját. Adós marad azzal a nagy és a problémához tartozó kérdéssel, hogyan viseli el ez az asszony a további életét. Lehet, hogy a romantika és szentimentális lélek parancsa szerint örök gyászban él, kolostorba vonul, de lehet, hogy egy új szerelemben vígasztalást talál.

Mílntha az író mesterkélten alkalmazkodott volna a három felvonás

szokványos darabmértékéhez és a grand guignolszerű III-ik felvonás előkészítéssel sokat és feleslegesen foglalkozik, s ezérl a közönség nem nagyon szívesen fogadja a színművet és mikor a színházból eltávozik, nem érzi a kielégülést, nem annyira a megoldás hiánya miatt, de inkább azért, mert a lelkében marandó emlékeket nem visz magával.

A darab kiállításá, a lóverseny-jelenet fogyatékoságától eltekintve, kifogástalan, Ödry rendezése hiány nélkül való, Bajor Gizi monumentális művészete birkózik a szereppel. Rózsahegyí Kálmán alakítása nem egészen illett a milleube. Ö.

ŐSZI SZIVÁRVÁNY

Schöpflin Aladár színműve

Schöpflin Aladár vérbell irodalmár és mestere a színházi kritikának. Darabja feléptése is tökéletes.

Klára vőlegénye, a fiatal Gotthárdy hadbavonul és a háború első napjaiban elesik. Klára a szíve alatt hordja ennek a szerelemnek a gyümölcsét és az öreg Gotthárdy születendő unokájának mocsoktalan nevéért feleségül veszí flának menyasszonyát. A házasság csak formális. Klára beleszeret Cserny Istvánba és az 55 éves Gotthárdy szembekerül az ifjúsággal és harcol a gyermek érdekében. Ében a drámal viaskodásban győz a fiatalság és ha a színészek túlsokot érzékenykednek és sírnak is, mégis jóleső melegség árad a színpadról.

Az írónak becsületére legyen mondvá, hogy nem adta oda magát a színpadi hatások üres vadászatának és megmaradt az irodalmiság emelkedett síkján, de éppen ezért nagy közönség-sikert a darabnak nem jósolunk.

Tasnády Ilona, Ághy Erzsí, Kürthy József és Abonyi Géza szépen beszélnek, de mértéken felül megjátszák az érzelmek harcát és réglek és édesekések. Ö.

A SZLOVENSZKÓI MAGYAR KULTUR EGYLET SZINDARAB PÁLYÁZATÁNAK EREDMÉNYE

A SZMKE tavaly színdarabpályázatot hirdetett. A színdarabpályázat úgy szólt, hogy írassék 1. szóciális tárgyú színmű, 2. komoly dráma. Csakis Szlovenszki író pályázhat. A bírálóbizott-

ság csak abszolút értékű műveket kívánt számításba venni s ha a pályázat megfelelő eredményt mutat fel, Földes Dezső nyugatszlovenszki színtársulat igazgatója előadta volna s

díjazta volna a darabot. A pályázat eredményét ezúton teszi közzé a SZMKE.

Összesen tíz színmű érkezett be, amelyek közül kettő már azelőtt is megjelent s tárgyánál fogva nem is volt alkalmas a pályázatra. A bírálóbizottság észrevétele az volt, hogy a darabírók nem vették szorosan figyelembe a követelményeket és sem úgynevezett szociális tárgyú színmű nem érkezett be, sem pedig komoly dráma s így a pályaművek már eleve elestek attól, hogy érdemben bírálják meg őket. Az eredmény nem túlságosan kielégítő, a darabok egy része csupán kísérlet volt, nem hivatásos író munkája. Azt lehetett volna remélni, hogy a pályázat hatása alatt sok új tehetség is jelentkezik, s noha a pályázat eredménye nem feltételezi azt, hogy a pályaművek egészében mutatják a szlovenszki drámairodalmat, mégis, a pályaművek alapján kijelenti a bírálóbizottság, hogy a szlovenszki irodalomban drámaírástól még sokkal több várható, mint a pályázatra küldött művek mutatnak. A pályaművek közül néhány történelmi volt, egyik éppen a bibliai korba nyúlik vissza s bár tehetséges ember munkája a „Könyves Kálmán király” s a „Jefte fogadalma”, nem felel meg a pályázat

követelményeinek. Hiányzik belőlük a nagyvonalúság, a tragédiák forró izgalma. A „Madame Bartale” című darab, bár, mint pályázati mű nem megfelelő, a pályaművek között a legjobb. Grand-guignol, de az író igen tehetséges, van fantáziája, lendülete. Úgyesen olvastja össze a komoly társadalmi problémákat a detektív-drámák hangulatával. Szerzője: Gonday Miklós. Az „Új utakon” című darab szintén nem felel meg a pályázat követelményeinek, nagy színpadra még nem alkalmas, de falusi színpadokon feltétlenül helyet kaphat eszményi felfogásával. Szerzője: Farkasné-Sípos Erzs. Harmadsorban következnek a „Canon 1086” című színmű, amely szintén nem felel meg kényes tárgyánál fogva a pályázat követelményeinek, de figyelmet érdemel. Szerzője: Laman Erik. A díjat, — az előadás lehetőségét, — a SZMKE egyik darabnak sem adhatja ki a fentemlített okonál fogva. A „Madame Bartale” írójától azonban még sokat vár s darabját előadásra ajánlja. Az „Új utakon” című darabot vidéki szervezeteinek fogja figyelembe ajánlani, előadásra. A kéziratok kellő igazolás mellett átvethetők Komáromban, a SZMKE átkarságánál. (Komárno-Kulturpalota).

A KAZINCZY KÖNYV- ÉS LAPKIADÓ SZÖVETKEZET KÖZLÉSEI

A könyvbarát tagok 1933. évi könyvilletményeit elküldöttük mindenkinek.

A folyó évben való kiadásra elfogadtuk Kodolányi János, Darkó István, Szobathy Viktor regényeit, Darvas János szlovák versanthológiáját. Ezenkívül „Magyar mondák” cím alatt válogatott magyar népmeséket adunk ki művészi illusztrációkkal.

Könyvprogramunk további kialakításával foglalkozunk s arról könyvbarátainkat a Magyar Írásban állandóan tájékoztatni fogjuk.

Foglalkozunk Tamási Áron népi játékainak: Az énekes madár-nak sorozaton kívüli kiadásával s ajánljuk

a székely népi történetet elénk varázsoló színdarabot kultúrregyesüleink és a magyar műkedvelő színjátszás falusi vezetőinek figyelmébe.

A könyv ára 8 csehslavák korona, 1.40 pengő lesz s megfelelő megrendelés esetén június hó folyamán megjelenik.

Kérjük a megrendeléseket szövetkezetünk bármely irodájába már most, mert a kiadás példányszámát a rendelésekre korlátozzuk.

Csak az esetben tudunk kötelezettségelnek eleget tenni, ha könyvbarátaink tagdíjaikat pontosan fizetik.

Kazinczy könyv- és lapkiadó szövetkezet.

AZ IFJÚSÁG HANGJA

A MAGYARORSZÁGI EGYETEMI IFJÚSÁG MOZGALMAI

Az a nosztalgikus szemlélet, amely a legutóbbi évek közhangulatát a magyar egyetemi ifjúság és főképpen az onnan kikerülő generációk kérdései felé fordította, sohasem volt indokoltabb, de felületesebb sem, mint ma. A fiatalság itt van. Az európai konzervatizmus jól-eső nyugalma megkívánja, hogy a koránál fogva radikális gondolkozású ifjúságot a mai világnézeti világban nyugalmi helyzetben tartsa meg. A társadalmi osztályokat ma főképpen az élet gazdasági megoldása érdekli. Ezért van azután az, hogy a történelmi sorsra hivatott diákság látszólag megfélemedezik arról az öncélú és erősen kirajzolt politikai hivatásról, amely a Duna-völgyében a magyarság számára a jelent és a jövőt is jelentheti. Szemük előtt folyik a harc az individual-liberális gazdasági rend és a kollektív-nacionalista felfogás új eszméi között a jövő Európájáért. A márciusi ifjúság forradalmi vagy álforradalmi hangulata pedig csendes megalkuvással csak regisztrálni tudja a kor hangulatát. A magyarság politikai történéseinek közel száz éves annalese világosan mutatja nemzetünk politikai életformát kereső kísérleteinek eredendő hibáit. Mert míg az európai műveltség nálunk is meghonosodott eszméi előbb csak a rendi társadalom felsőbb régióiban terjedtek el, kisebb pukkanással márciusi gózzá változtatva egyesek romantikusnak látszó felbuzdulásait, addig az alsóbb régiók béidegzett konzervativizmusa csak a rendi fokozatokon keresztül juthatott azokhoz az eszméi beszivárgásokhoz, amelyek választást kényszerítő kérdésként meredtek a rendjét elhagyni készülő új nemes elé. A társadalmi körét elhagyó ifjú pedig többnyire elvesztett régi életét befolyásoló környezete számára. Ez a fejlődési hátrány állandó negatívumként jelentkezik az alkotni vágyó új generáció előtt. A magyarság Ady, Szabó Dezső és Móricz Zsigmond költészetében megérezte a kor szociális mozgó energiáit és a nálunk igen indokolt népi életformák felismerésének szükségességét. A mai ifjúság romantikus szolidaritás vágya tehát nemcsak dívatos attitűdje a korhangula-

tának, hanem belső meggyőződés, amely új életformáink felé nyitja meg az utat földrajzi, faji, történelmi sajátosságaink szem előtt tartásával, élethűbb bizonyítékául az európai humanummal való közösségünknek, mint a nyugat védőbástyája szerepének magyaros negativuma.

A mai önmagában is megközelíthetetlen világnézetű ifjúság célkitűzéseinek valódi hátterét nehéz áttekinteni. Különösen a világháború utáni közvetlen generációét, az u. n. harmincévesekét. Magyarország egy nagyhatalmi szerepet vívő monarchiából 8 milliós kis országra zsúgorodott össze, tekintélyes számú magyar él kisebbségi sorsban és az új nemzedék természetesen legújabb kor történéseinek hatása alatt áll. Ennek a nemzetnek minden fájó tapasztalata benne ég a mai ifjúságnak a lelkében. A világháborút végigharcoló ifjúság majdnem minden életideálját elvesztette, sőt a forradalom emléke a nemzet életének irányítására és befolyásolására hivatott vezetőszerepétől is megfosztotta. A diákság vitán felülálló nagy szerepét a nemzetiszínű blokk ifjúságától a mai generációig, a nemzeti megmozdulásokban, csak az ifjúság kijátszóit tagadták. Csodálkozunk kell-e tehát akkor, ha a kor hangulatát ugyan átérző, de a nemzeti hagyományok kereteiből nem engedő diákság valamiféle antiszemitizmus aktivitásán akarja levezetni fölös energiáit. A világháború utáni ifjúság mozgalmi aktivitása meglepő. A Sol klubtól a Bartha Miklós társaságig az Országos kaszinó éttermétől a diákmenzáig ott lüktet a levegőben a háború előtti korban teljes értékű, de a változott viszonyok közé be nem illeszthető nemzeti ideológia mint megoldatlan kérdések nyugtalan hangulata. Egy egész nemzet szociális és demokratikus hiányérzetei adják meg a keretét ezeknek az izgatott hangulatú anketeknek, amelyek a magyar földbirtok kérdésétől a telepítési programokig, a választójog reformjától egy öntudatosodó dunai koncepcióig az ifjúság teljesen át meg át van hatva a magyar föld más arcát kívánó vágyakozásoktól. Pedig csak a huszas években vagyunk. Az öntudatosodó diákság szervezkedik, a Magyar Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Országos Szövetsége után egymás után alakulnak meg a Turul, a Bajtársi Egyesületek Szövetsége és a magyar egyetemi ifjúság mai hivatalos képviselője: a Magyar Nemzeti Diákszövetség. Az organizáció túl nagy. A germán eredetű szer-

vezési „drill”-től a „turáni kultusz” elméletéig minden változatnak megfelelő egyesülés feltalálható volt a magyar egyetemi ifjúság mozgalmaiban. Ez a szétorganizáltság az egyetemre kerülő diákság körében igen gyakran a komolytalanság érzetét keltette. A társadalmilag egyébként is megosztott ifjúság nem tudott egy zászló alá sem tömegeket toborozni. Nem volt meg tehát a biztosítéka annak a kiválasztásnak, amely a magyar közéletre készülő tehetségesebb ifjak köréből egy vezetésre feltétlenül felkészült „elit”-gárdát adhatott volna a nemzetnek. Ezzel szemben egy u. n. álláshalmazó diákvezér-csoport keletkezik, amely a vezetést, ha nem is örökletesen, de legalább 10 évre kisajátította. Az egész generációban leginkább az a „felülről jött” inspiráció ad értékes biztosítékokat, amely a Magyar Szemle Társasága körében igyekezett csoportosítani az ifjúság európai színvonalú elitjét. Ezeknek az időknek az ifjúsága Hóman-Szekfű új nagy történelmi műve a történelem szellem-történeti átértékelésével generációnkat egy tisztultabb és követésre feltétlenül leméltőbb látás ható példájával vonta maga köré, megnyitva az utat az ifjúság számára közelmúltunk történelmi analizisén keresztül, egy szélesebb látókörű, európaiabb politikai műveltség felé. Az egyetemi ifjúság szociális hangulatára jellemző, hogy már a békeévekben megérezte felelősségét a dolgozó rétegekkel szemben. Az Országos Széchenyi Szövetség, amely 1906-ban alakul, teljes erővel átérzi a magyar agrár nincstelenek helyzetét és kiszállásaikkal és a csak közelmúltban kifejlődő agrár szettlement mozgalmakkal úgyszólván kezdeményezői annak az iránynak, amely a magyar nép igaz arcának a felismerésére közelmúltban a figyelmet felhívta. A szövetkezeti gondolat, telepítési tervek, termelési reformok propagálásával pedig úgyszólván a mai magyar mezőgazdaság jóangyala, amely karöltve fáradozik a Falu szövetség vezetőségével. Ez a szemlélet a magyar irodalom romantikus néplátása után, — annak szinte reakciójaképpen — a magyar falu igaz és őszinte arcának a felismeréséhez vezetett. A magyar ethnikum ősrétegeinek feltárása, — amelyre érdekes módon éppen a kisebbségi sorsba került magyarság szolgáltatott példát nálunk is, — egy szép mozgalmat eredményezett: a Szegeci Fialatok Agrár Szettlement mozgalmát, amely karöltve működik a Szegeci Fialatok Művészeti Kollégiumával. A tárgyi nép-

rajztól és annak technikai keresztülvitelétől az agrár szociális kérések problematikájáig, a szociófotográfiaig, objektív becsületességgel és nagy szorgalommal tanulmányozták a magyar alföldi tanyavilág gazdasági rendszerét. Népi tömegeink gazdasági átalakításán keresztül egy új társadalmi szintézis kiteljesítésére törekednek. A kultúra szemszögéből veszik vizsgálat alá a társadalom, a nép és a népművészet kissé önkényesen kiragadott kérdéseit. Ha a huszas évek első két-harmadának időszaka kísérletezésekkel telt el, addig a közelmúltunk ifjúsági mozgalmi erősen magukon viselik a jelszavakból való kiábrándultságot. Ez a kiábrándultság igen alkalmas eszköz arra, hogy a mai ifjúságot önmaga becsületes vizsgálatán keresztül egy tisztultabb, műveltebb, európaibb politikai kísérlet felé hajtsa. A mai generáció már megedződött az életharcban és sok olyan erő halmozódott fel benne, ami alkalmas eszköz arra, hogy egy fejlődő és átalakulni akaró nemzet egészséges alapját szolgálta. Egy sorsát és duna-völgyi hivatását ösztönösen megérező ifjúság ez, amely eszközeit és formáit az európai műveltség adta keretekben használja fel. Érti a szomszéd kis népekkel való történelmi és geográfiai sorsközösséget és ennek kibontakozó lehetőségeit azzal a tudatos rákészüléssel munkálja, amelynek az objektívítés és tudományosság a legfőbb ismérve. Megismerni kívánja a környező népek kultúráját, szellemi, faji adottságait, nyelvét, mert igazságos akar lenni sors-testvérei igényeivel szemben. A hibák és a veszedelmek forrásai bennünk vannak és épen azzal küszöbölhetjük ki, ha az idegenség és a félelem ködét eloszlatjuk magunk körül objektív kritikával és magunkba-nézéssel.

Apáink ama elszánt aktivitása, amellyel a háború után a békevilág rekonstruálását megkísérelték, főleg a valláskérdésben talált őszinte követőkre az ifjúság körében. Prohászka Ottokár és Ravasz László szelleme a magyar ifjúság vallási felületének legfőbb biztosítéka. A világháború kiégette az utolsó nyomait is a liberális tudományosság hitetlenségének és a kor hangulata egy mélyebb belső lelki élménykeresésben vár megoldást egy forduló kor intő lelkében. A katolikus ifjúsági mozgalmak a kereszténységnek és a kor szociális átérzésével keresik az új katolikus világképet. A Borunk szava körül csoportosul és a szervezeti életben az „Akció katolika”, a „Katholikus

diákszövetség", az „Amerikána” keretében jelentkeznek.

„A magyar közélet eleven ereje a protestantizmus”, mondják igen sokan. Ez a tudattá vált energia az új protestáns generációnak is adva van és szép gyümölcsöket termel. Különösen figyelemreméltóak intellektuális élményeket kereső mozgalmak, amelyek a Soli-Deo-Gloriá-tól az YMCA kötelékébe tartozó Keresztyén Ifjúsági Egyesületig és az Új Magyarország c. orgánumig reprezentálják a protestáns ifjúságot. Az utóbbi évek tapasztalatait tudatosan önmagába szívó protestáns ifjúság a csendes lelki szemlélődéstől a kisebbségi sors teljes értékű felismeréséig nagy energiával oszlatta el azokat a káros szubsztanciákat, amelyek egy muló világgép sebei gyanánt jelentkeztek és ma megifjúlva, Makkai Sándor és Ravasz László szellemétől vezérelve halad a protestantizmus hivatásának betöltése felé.

Ime tehát a magyar egyetemi ifjúság szellemi mozgalmainak keresztmetszete. Ugyan mit mutat az számunkra?

Azt, hogy az ifjúság feladatainak megoldása nem öncél, nem generációs öntudat, hanem egy tudatos rákészülés a jövőre. Azt mutatja, hogy ki kell mindent gyomlálni, ami a félműveltség és a sarlatánság aljas eszközeivel áll ellent a nemzet ifjúságának a jövő felé tett lépéseinek. Az élet tagadhatatlan ténye a változás. Ugyan mikor fogjuk ebből az állandó változásból azt a ritmusérzékelt megszerezni, amely politikai létezésünknek is valószínűleg előkelőbb formát biztosítana?

SZÁSZ KÁROLY

AZ ÚJ MAGYAR KÖZÉPISKOLA

A jelenlegi magyar középiskola két szempontból szorul sürgős reformra. Először is: tantervét és tananyagát kell felfrissíteni. Másodszor pedig a helyes szelekció kérdését kell megoldani. A középiskola feladata a jövőben sem lehet más, mint megfelelő szellemi vezetőréteg nevelése, előkészítése, kiválasztása a nemzet számára. Sőt: ezt a célkitűzést helyes szelekcióval s belső megújulás útján még fokozottabb mértékben kell szolgálnia. Azok számára viszont, akiket e szelekció rostája kihullat, megfelelő gyakorlati irányú iskolatípusokat kell teremteni. Az utóbbi kérdés azonban már egy másik cikk keretében kívánkozik.

Klebelsberg reformjai alig oldottak meg valamit a magyar „középiskolai kérdést” illetőleg. A reál-gimnázium alkotásával ugyan helyes útra lépett, de viszont a magyar középiskola belső alkata továbbra is „rég, idegen hatások alatt keletkezett iskolarendszer” maradt. Nem oldotta meg a szelekció kérdését sem, a lázas „alkotásrohamok” idejében elfelejtette a középfokú gyakorlati szakiskolák kiépítésének óriási szükségességét. Így azután a magyar ifjúság tömege továbbra is kizárólag a gimnáziumokba és reáliskolákba tódult, az a réteg is, mely a „szellemi elit” szerepére teljesen alkalmatlan s gyakorlati jellegű szakiskolákban volna a helye.

Teljességgel elismerjük néhai Klebelsberg Kunó nagy tettvágását, ambícióját és jóakarátát. De kitűnő szellemében nem gyúlt ki méltó erővel a magyar tudat s így inkább külsőségeket adott, formákat, kereteket, de nem tudta őket eléggé megtölteni élő s éltető tartalommal. (Magyar tudat! Meg kell, hogy határozzuk ezt a fogalmat is. A nemzet fejlődő életében folyton vissza is tekint s életútjáról egy tiszta, összefoglaló élményt alkot. Ha a saját életét akarja élni, ha érvényesíteni akarja eredeti emberi hivatását: ezt az élményt kell minden intézményébe beoltania.) Annál jobban kell örül-

nünk annak, hogy Hóman Bálint középiskola-gondolatában ez a „magyar tudat” szólalt meg.

A magyar középiskolának, alig voltak eddig „nemzeti tárgyai.” Az irodalom tanítása két esztendőre szorítkozott s három évet raboltak el a stilsztika-retorika-poétika ósdi lovtárával. S a diák a magyar irodalom-oktatás szűkre szabottsága árán sem jutott világirodalmi ismeretekhez. A magyar történelem három esztendőre szorult s ugyancsak három esztendőt kapott az ú. n. „világtörténelem”, mely tulajdonképen a „német-római birodalom körül forgó európai történet” volt. A földrajz teljesen elhanyagolta a néprajzi ismereteket. A latin nyelv nem vette figyelembe a magyarországi latin irodalom jelesebb termékeit.

A reform ezeket az óriási hiányokat kívánja pótolni s a megújhódás útját megnyitja. A magyar nyelv oktatása terén ki akarja küszöbölni a megkövesedett stilsztika-retorika-poétikát, négy évig fog tartani a magyar irodalomtörténet oktatása világirodalmi ismeretekkel kapcsolatban. A történelem-tanítás gerince a magyar történelem lesz s háttérét fogják alkotni a véle kapcsolatos világtörténelmi események: A történelem keretében fog helyet foglalni azután az állami, gazdasági és társadalmi élet jelenségeinek ismertetése. A néprajzi ismereteket pedig a földrajz tárgykörébe akarja illeszteni. Félünk, hogy a néprajzi ismeretekből keveset fog a földrajz-oktatás felszívni. Pedig végtelenül fontos, hogy a fiatalság minél szélesebbkörű néprajzi ismereteket kapjon, mert ez a legközvetlenebb út népe felé.

A modern nyelvek oktatásánál ki akarja küszöbölni a reform azoknak a német, vagy francia, vagy olasz gyermekeknek élvezetére szolgáló régi műveknek az olvastatását, melyek a magyar gyermekeknek csak keserűséget és kínlódást okoznak. A nyelveket pedig „mint nyelvet” akarja taníttatni. A természettudományi ismeretek tanításánál nem adattömegek elsajátításán, s meddő levezetésekön lesz a hangsúly, hanem a tanuló általános természetismereti tájékozódásán s „a természeti jelenségeknek és természettudományi elveknek a nemzet gyakorlati életével való összefüggéseinek” a megvilágításán. Úgy itt, mint pedig a modern nyelvek oktatásánál tehát a gyakorlati cél domborodik ki.

Az új magyar középiskola legfőbb célkitűzése tehát

a nemzetismeret, de az egyetem es európai kultúra életébe illesztve.

A megreformált középiskola alsó négy osztálya teljesen egyöntetű lesz. A negyedik osztály elvégzése után eldönthető, vajjon alkalmas-e a tanuló a középiskola folytatására, vagy inkább valamely gyakorlati szakiskola végzésére. A nyolcadik osztály elvégzése után a tanári testület dönti, hogy a tanuló alkalmas-e egyetemi tanulmányok folytatására. A törvénynek ez a rendelkezése nagy fordulatot jelent az eddigi rendszerrel szemben. Meg kell vallanunk, hogy ennek a megoldásnak gyakorlati alkalmazása elé nem sok várakozással nézünk és az első idő, a szelekció módszérének kialakulási ideje bizonyosan sok tévedést fog eredményezni. Ez a kérdés első sorban azon múlik, milyen a tanári kar lélekbe látó, lélekelemző és megérző képessége. Észreveszi-e a jegyeken, feleleteken túl kialakuló embert? Ehhez a reformhoz, úgy érezzük, nagyszerű, friss, éleslátású, emberszerető s tömérdek emberismerettel felruházott tanár-nemzedéknek kellene nevelnünk, más szóval a tanárképzés feladatai közé állítani az ily kérdések megoldására való felkészülést.

Másrészt pedig a tanárnak valóban nemzetnevelőnek kellene lennie, aki tudja, hogy minden ítélete a nemzet eljövendő társadalmi és kulturális kialakulásának milyenségét érinti. Függetlennek kell lennie az osztályszempontoktól s a jelen hatalmi viszonyaitól is. A nemzeti Génusz sugallatára kellene figyelnie. E sorok írója becsüli legjobban a magyar tanárokat, de viszont a tanárnevelés reformját is elkerülhetetlennek tartja. Új szellemet akarunk a középiskolában, új és óriási felelősséget rakunk a tanárok vállaira, tehát újjá is kell teremtenünk őket. Válasszuk el a tudóst a tanártól. A tudós számára nyissuk meg az egyetemek, a gyűjteménye egyetem s más kultúrintézmények kapuját. A tanárok zömét pedig neveljük a vázolt új tanári hivatásra. Hóman Bálint csakis így bírja majd nagy reformtervét megvalósítani.

S e munkában a magyar kultúra minden tényezőjének támogatnia kell őt.

FÉJA GÉZA

A VIDÁM HALÁL

(Ismét a népművészetről.)

Mostani tolmácsom, — akit linoleum-metszetben hozok —, többek közt azt bizonyítja, hogy az ősforrások nem is olyan régen még tisztán teljesen harmatos eredetiségükben buzogtak. 1916. évszámát viseli az a vakolatdísz, melyet egy sajógömöri kripta oldaláról jegyeztem le és nem egy művészi feladathoz használtam fel már s melyet magamban „Vidám halál”-nak nevezek. Ha 1916-ban még volt falusi pallér, aki ilyen töretlen zamátú ősmotívumot tudott a kripta falára róni, úgy nem is olyan elérhetetlen távolba kellene nyomozni és visszanyúlni a hamisítatlan népi értékek után. Mert hogy mennyi értékét képvisel ez a „vidám halál” is, azt megint nem lehet egy-két szóval elmondani.

Csak az orvos és művész az, aki a szakember hideg tárgyilagosságával vértelve találkozik az emberi csontvázsal, a halál, a félelmes kaszás szimbolumával. Minden más embert elborzaszt, megfélemlít, sokakat hideglelés irtózatba hajszol. Mégsem hiszem, hogy ezt a vidám halált bárki is a félelem, vagy irtózat érzésével nézhetné. Akár itt a metszeten, akár a sajógömöri temetőben. Valami ellenállhatatlan humor, az elmúlást semmibe nem vevő derű árad róla, amolyan kedélyes, vidám fickónak ábrázolja inkább, akivel úgy történetesen az életünk vége felé szívesen parolázunk s véle karonfogva elmasírozunk a túlparti mezőkre. A kasza, a félelmes gyilkoló szerszám, sincs a kézen. Nem kaszál ez a vidám halál, hanem barátságosan lengeti a kezét, mintha csak úgy útban volna valahová látogatóba. S ha ez a halál ellátogat valahová, nem kell tőle megborzadni, hiszen jóízű cimborá ő, akinek egy kis beszélgetni valója van velünk. Egyszer — mindegyikünkkel!

Az aranyos humor legelsőben a fej, az arc megoldásában mutatkozik. Nincsenek ijesztő, fekete szemgödrei, nincsen vicsgörgő fogsora, nincs üres, behorpadt orrlíka. Pedig, — hogy az ábrázoló minden részlettel tisztában volt, arról sokszorosan bizonyosságot tett. Például a fejen a halántékvarrat olyan helyesen

EM

van odakanyarítva és ügyesen megstilizálva, hogy egy anatómus-grafikus sem csinálhatta volna jobban. Aki ilyen részletet így ismer, az jól tudja, hogy halálfejre fekete szemgödör, beesett orrlik és vicsorogó fogsor is dukál. De megérezte valami tiszta, ősi ösztönnel, hogy éppen ezekben a motívumokban fészkel az iszonyat, tehát elhagyta őket, mert nem megfélemlíteni, hanem vigasztalni, felderíteni akart. A halálfélelmet kijátszani.

Az anatómiai tudásnak és a durva anyagba átstilizálásnak további szembeöltő példái vannak e kis népművészeti remeken. Figyeljük csak meg a nyak- és gerinc-csigolyák felrakását, a medencecsontnak két nagy szögletes vakolat-felülettel való érzékeltetését, a kulcscsont külön kiemelését a vállnál, a meghajlított láb térdkalácsát és a legrutinosebb megoldást: amint a jobb kar a bordákon keresztül látszik. Nyers, darabos primitívséggel, de annál őszintebben és tökéletes szuggesztív hatással van megoldva ez a részlet, mely akár modern faldíszítőt is zavarba hozhatott volna, de a falusi pallérnak nem volt kérdés.

Szinte különös, hogy ilyen felkészültség mellett, — mikor például a sarok-csont merev, tömpe formája is egészen helyesen van ábrázolva, — miért tett az ismeretlen mester két furcsa lapát-félét a kézfejek helyére? Bár úgy ennek, mint a kar és láb kettős csontjainak mellőzését alighanem annak tulajdoníthatjuk, hogy ő a nehézkes, vaskos anyagban: a vakolatban gondolkozott s abból ezeket a vékonyabb csontokat helyesen érzékeltetni már bajosabb lett volna.

Az olvasónak ezt az egyszerű szembesítését a „Vidám halál”-lal, mint az elhanyagolt szlovenszkoói népművészet jeles képviselőjével, nem tartom elegendőnek ahhoz, hogy a mi népművészetünk megmentésében a magyar közönség részt vegyen.

A művelt magyar társadalom nem fordít elég figyelmet erre a jelentős és ősi eredetű népi termelésre, a falu pedig nem ismeri el olyan kincsének, melyet számon tartani érdemes és a feléje forduló érdeklődést is sokszor gyanakodva fogadja. — Számítalan esetem volt rá, mikor pd. csúfságnak vette a fa-

Így asszony, ha egy falra akasztott régi mázas tányér-
ját a mzeumba akartam vinni és így tovább.

Százával találunk ilyen „tünetet”. Mindannyi világo-
san mutatja, hogy a népművészet felé for-
duló mentő-akciónak nemcsak az lesz a
feladata, hogy a pusztuló kincseket
közvetlenül, tárgyilag mentse, de hogy
a pusztuló öntudatért is kinyujtsa se-
gítő kezét. A falu ösztönösen adta a maga érté-
keit. Nekünk ezeket most egy visszahajló mozdulattal
tudatosítanunk kell bennük, mert csak
így lehet mindent megmenteni s a pusztulást megállí-
tani. Enélkül: összeszednénk a népművészet még ma
feltalálható produktumait, beletárolnánk különböző
múzeumokba s ezzel mintegy fejfát állítanánk
az örökre elapadt forrás felé.

A forrást is meg kell menteni! Megtisztog-
gatni a feledéstől, közönytől, fásultságtól, elhordani
medréből a bénító giz-gaszt, visszaadni szabad
futását, önmagában való örömét, táplá-
ló, teremtő erejét!

Ezt ma már csak mi tehetjük meg, akik tudjuk, hogy
itt mi történt s milyen fájdalmas kialuvás van folya-
matban. Országosan szervezendő munkával, melyben
csak szakértők, hivatottak vehetnek részt eredménye-
sen, adjuk vissza a falut a falunak! Ismer-
tessük meg saját elhanyagolt, elfeledett, letarolt ér-
tékeivel s ha már nem él bennük, neveljük újra belé-
jük mindezek szeretetét, örömét és becsülését!

Ha nem tesszük, féltő, hogy a források örökre el-
apadnak s a „magyar falu” minden ragyogó színével,
eredetiségével, lélek-tartalmával már csak könyvek-
ben lesz található. A valóságban elnyeli a sötét jel-
legtelenség, vagy ami még rosszabb: miután ősi gyö-
kereit elveszítette, idegen hatásokban olvad fel.

NYÍRESI-TICHY KÁLMÁN.

ÁZSIA, EGY VILÁGRÉSZ KULTÚRTÖRTÉNETE SIVATAG ÉS PUSZTA.

(1.)

„Ex Oriente lux” — „Keletről jön a világosság.” Az emberiség nagy népvándorlásainak, szellemi áramlatainak Ázsia a bölcsője és mégis ennek a földrésznek élettörténetét ismerjük talán a legkevésbé. A nap-sugarak játékát kitárt szemmel követhetjük a földi élet jelenségein, a víz tükrén, a fák lombjain vagy a házak falán, de csak káprázva, félig behunytt szemmel tudunk a fénysugarak forrásába, a napba nézni. Így van ez a szellem nagy fényforrásával, Ázsiával is. Itt minden kiforratlan, alakatlan, gomolygó, kaotikus élet maradt, ami másutt határozott alakot öltött, rétegekben rakodott le, vagy az élet új, tisztán felismerhető mintájává szövődött. Ázsia élete soha nem öltött egészen határozott alakot, soha nem rakodott le élesen elkülöníthető rétegekben, a kulturális elemek számai nem szövődtek össze egészen határozott, minden egyébtől eltérő mintákká. Az alakok és formák elhomályosultak, eloszlottak és átalakultak mint az álmok képei. Régi és új nem helyezkedett rétegesen egymás fölé, a régi csak megkövesedett külső takarót vont maga körül és ez alatt tovább izzott-forrott, tovább élte majdnem változatlanul a maga évezredek, évtizezredek életét, mint a föld mélységeinek erői, a föld felszínének takarója alatt és ennek a forrongó mélységnek zürzavarában már új csírák bontakoztak, új teremtő tüzek gyultak.

Az emberiség itt élte gyerekkorát, ma pedig előregedett világrésznek nevezzük és néha megállapítjuk, hogy végleges, gyógyíthatatlan aggori avengeségben szenved. De Ázsiának ez a gyermeksége és ez az előregedése nem egyszeri. Ázsia a történelem örök gyerekkora és örök öregkora. Gyerekkor és öregség pedig sokszor hasonlatosak egymáshoz. Mind a kettő a titokzatos átmenetnek némiképpen határozatlan és bizonytalan állapota, az egyik jön valahonnét, a hová a másik visszatér. Mind a kettő utal valami felé, ami túl van az érzékelhető élet határain és keretein. Ázsia története is ilyen örök átmenet, ilyen állandó utalás a „túlso partra”. Ez a történelem szakadatlan születés

és szakadatlan halál; születés és halál, mind a kettő túl van a hiábavaló nagy próbálkozások, akarások és küzdelmek határain. Innen a mozdulatlanság, az egyformaság különös maszkja, ami elleplezi előlünk Ázsia arcát; magát az igazi arcot nem is látjuk és soha meg nem ismerhetjük. Euópa és Amerika a történelem mindennapjainak nagy életküzdelmeit harcolják, Ázsia arcán halálos ünnepi nyugalommal símulnak el a redők. Ez az arc már eltemette a régít de ezek a lehúnyt szemek befelé nézve, már valami új felé tekintenek, amit a többiek a küzdelem hevében a harcra figyelve, észre sem vehetnek. Ázsia mindig befelé néz, magába tekint, mert az örök halotti maszk merev vonalai alatt ma is változatlanul továbbélenk minden idők éltető csirái.

Ázsia az örök ujrakezdés és ezt azok, akik a történelem határtalan dimenzióit, a napi politika szűk kis mértékével akarják megmérni, nem veszik tudomásul, Ázsia az örök ujrakezdés és ez a megmérhetetlen jelentőség a mai pusztuló és ujjászülető világ számára. Az európai napi politikának, az egymás megsemmisítésére törv nyugati hatalmak diplomáciájának válságai szinte elvesztik jelentőségüket az „előregedett” Ázsia tüzes magjában csirázó új életlehetősége mellett. Ezt a vezető európai államférfiak közül csak Mussolini vette észre, vagy legalább csak ő merte nyíltan és határozottan kifejezni, mikor megállapította, hogy a győnvíthatatlan európai civodások, a német-francia ellentét és minden egyéb, csak törpe semmiség a távolkeleten lejátszódó nagy átalakulások mellett. Csak ő mert rámutatni arra, hogy az európai kultúra sorsa is végső fokon ott, a távolkeleten fog eldőlni. Ezért aktuális ma — ma leginkább — Ázsia történeti alkotó erőinek megismerése.

De a keleti történeti alkotó erő megismerésének különös értelme van a magyarság számára. Nem mintha „keleti népi egyéniségünk” kódos és kétes útvesztőjében akarnánk és tudnánk a mai magyar élet problémáinak megoldásához utat találni. De sajtáságosan ma a Kelet egész népmozaikja ugyanaz előtt a végzetes és sorsdöntő választút előtt áll, mint a keletről előretörő honfoglaló magyarság, a nyugati világ kapujában. A keleti világ legnagyobb és legvégsőbb problémája ma, éppen úgy, mint a félinomád magyarságé egy évezred előtt: a kereszténység felvétele. Az európai kultúra és az európai emberiség jövője

keleten dől el, Kelet jövő arculatát pedig végső fokon a kereszténységhez való viszonya fogja kialakítani. Egészen kétségtelen, hogy az európai emberiség sorsa, megsemmisülése vagy ujjászületése, a kereszténység sorsától, megsemmisülésétől vagy ujjászületésétől függ. A kereszténység ujjászületése pedig csak Keleten következhet el, csak itt térhet vissza gyermekkorához, az ókeresztényi szellemhez.

Igy találkozik a kezdet és a vég.

Ázsia földjének őstörténetéről ma is még zavaros a tudásunk. Valószínű, hogy nemcsak az emberfajták, hanem a nagy állatcsaládok bölcsői is Ázsiában keresendők. Amerikai tudósok kutatása szerint például a föld őskorának óriáshüllői is Mongoliából a Gobisívatag vidékéről terjedtek szét az egész világon. Bizonyosnak látszik, hogy az emberi nem is Ázsiában alakult ki, ami alatt ma már nem érthetünk egy más állatfajtatól való egyszerű leszármazást. A „bölcső” helye, a „születés” helye a világrészen belül azonban épp oly kevésbé határozható meg, mint a születés körülményei. Az emberi nem őshazáját közelebről nem tudjuk és talán sohasem fogjuk tudni megjelölni. A „paradicsom” úgylátszik mindörökre elvesztett. A tudósok ma épp úgy, mint egy évszázad előtt meglehetősen céltalanul és eredménytelenül vitatkoznak azon, hogy az emberfajták egy közös törzsről ágaztak-e szét, vagy pedig több fának, nagy ősfajtáknak hajtásai. Ha az emberiség egyetlen közös ősfajtájának szétágazásából eredt is, akkor is bizonyos, hogy ez a szétágazás már Ázsiában megtörtént. Ázsia volt kiinduláspontja azoknak az óriási népvándorlásoknak, amik egy-egy emberfajtat és egy-egy új korszakot nyitó kulturális áramlatot elterjesztettek az egész világon.

Ha a keleti kultúrák alkotó erőit akarjuk megismerni, ha a kusza vonalak között a teremtő élet vonalát keressük, nem szabad az „exotikus” a „színes” keletről, a keleti magas kultúrák területéről kiindulnunk. Dél- és Kelet-Ázsia eredménye, produktuma ezeknek az erőknek. Az eleven erőket északon, a nomád Ázsiában kell keresnünk. Ez a nomád Ázsia a keleti világ és bizonyos mértékig az egész történeti emberiség dinamikus területe. A meg nem állapodott történeti eleven erők dinamikájának hordozója a nomádság. Ázsia pedig, az alakuló, a forrongó Ázsia, nem az exotikumok, a „színek”, ha-

nem a nomádok világrésze. Csak annyit kell itt még előre bocsájtanunk, hogy nomádok alatt nem általánosságban primitíveket értünk. A nomádság, az emberiség életének és kultúrájának egy meglehetősen élesen elhatárolható, noha a történelem folyamán a többi kulturális körökkel számtalanszor kereszteződött és egybeolvadt formája. Mielőtt azonban ennek a nomád életformának kialakulását és jellemvonását megismernők, el kell látogatnunk születési helyére.

A nomádság hazája, ha ez a körülhatároltságot jelző fogalom egyáltalán alkalmazható erre a határtalan területre, Észak- és Középpázsia, Ázsia legészakibb régiója egy hatalmas alföld, a világ legnagyobb alföldje, Szibéria vagy Északázsia. Ennek a talaja teljesen megállapodott, földrengések és vulkánikus jelenségek, szöges ellentétben a színes, exotikus Kelettel, Dél- és Keletáziával itt majdnem teljesen ismeretlenek. Amint látni fogjuk, ez a szibériai alföld az emberiség kulturális kialakításának is egészen ősi területe. Részben kiinduláspontja a nagy népvándorlásoknak, részben menedékhelye elhaló, a fejlődés menetéből egyelőre kikapcsolódott, de éppen Ázsiában soha véglegesen meg nem merevedett népeknek. Ettől a szibériai alföldtől délre terül el Ázsia középső nagy régiója: Középpázsia, vagy Belsőázsia. Nyugati része a Turáni alföld, amely meglehetősen élesen elválik a sarki arktikus jellegű szibériai alföldtől, összefügg viszont a nagy délorosz síksággal, utolsó nyulványa nyugat felé a Nagy Magyar Alföld. Ettől a mélyebb lapálytól a Tiensan és Pamir hegyvidékei választják el Középpáziának keleti, magasabb területét, a Tarim medence és a Gobi sivatag vidékét. Ezekről a vidékektől délre, sok millió év előtt, a harmadkorban valószínűleg óriási tenger terült el. Ennek a tengernek a helyét foglalta el a földtanilag fiatalabb hegységeknek az a roppant övezete, amely a hegyeken túli Ázsiát elválasztja „a hegyeken inneni kulturált Ázsiától”, a nomád Keletet, a magas kultúrának Keletétől. Ennek az irtózatos hegytömegnek kibontakozása a tenger mélységeiből a legnagyobb világkatasztrófák egyike lehetett és valószínűleg összefügg a vízözönmondákkal, amik az északi félgömb szinte minden népénél úgy Ázsiában, mint Amerikában feltalálhatók. A fiatal redőshegységeknek ehhez az óvéhez égbetornyosuló hegyóriásoktól kö-

rülfogott óriási magasföldek, fensíkok tartoznak. Kisázsia, Kaukázus, Irán és Tibet a világ legnagyobb kiterjedésű magasföldje, egymással összefüggő részei ennek az egykori tenger helyén keletkezett hegyvidéki övezetnek. Kelet felé Kelctázsia, dél felé Hátsó India és a délkeletázsiai szigetvilág hegységeiben hangzik ki a magasföldeknek ez a régiója.

Észak- és Középpázsia, tehát nomád-Ázsia, földrajzilag is törzse, gerince a keleti világnak. A többi, Szíria és Arábia, Előindia és a távolkeleti kultúrterület, csak periferiák. Szíria és Arábia, valamint Előindia a föld egy ősi periodusában nem az északi, ázsiai törzshöz, hanem Afrikához tartoztak, a föld kialakulásának egy még régibb korszakán pedig Ausztráliával együtt alkottak egy óriási déli világrészt. A távolkeleti magas kultúrák területe, a Csendesóceán peremvidéke pedig a föld történetének korszakaihoz képest valószínűleg egészen új keletű; kialakulása még most sem fejeződött be, ezért a földrengések és vulkánikus kitörések igazi hazája.

Miként a nomádság Keleti történelmének dinamikus alkotó ereje és a nomád Ázsia a keleti világ földrajzi magva és gerince, úgy a jellegzetes ázsiai táj, az élő Ázsia természeti képe, nem a tropikus őserdő, ahogy azt el szoktuk képzelni, sem a dzsungel, a titokzatos délindiai bozót, hanem a puszták; ezer változatában a tundrától, a szteppen át a sivatagig, valamint hűséges északi kísérője, az északi őserdő, az ősfegyver. A legészakibb Ázsia jellegzetes tája a tundra, a sarki puszták, a megfagyott talajhoz lapuló zuzmókkal és mohákkal a törpefák apróbb szigeteivel. Ettől délre terül el a nagy északi erdő, a taiga, északra inkább nyírfaligetekkel — a nyírfa szent fája volt az ugorkori magyarságnak, — délebbre a hegyeket és völgyeket elborító túlevelűek ősvadonával. Ez a délszibériai fenyves őserdő semmi más erdővidékhez nem hasonlatos. A lombos erdő változatosságával ellentétben, végtelen egyformaságú erdei sztepp. Egykor, amikor Ázsia Európa rovására még sokkal nagyobb volt — ne feledjük el, hogy a világrészek határa épp úgy változik, mint az országhatárok —, Ázsia határát a régi népek Európával szemben messze az európai Oroszország szívében, a Don folyónál vonták meg. Ezekben az időkben, amikor Európa még földrajzilag sem tört előre, a fenyveserde

itt is még sokkal nagyobb területeket foglalt el, csak később foaltta el a lombos erdő a fenyvesek jó részének helyét.

Középázsia északi felét, amihez egykor egész Kína is tartozott, a s z t e p p e, a száraz füves síkság foglalja el és ettől délre a nomád Ázsia legjellegzetesebb régiója a gyérpázsitú sivatagi s z t e p p e, tarkítva nagy sóslapályokkal, homok sivatagokkal, kavicsstengerekkel és a csodálatosan termékeny oázisok gyöngyszemeivel, néha egész gyöngysorával.

Ezeknek az Ázsiai sivatagoknak és sivatagi szteppéknek élettörténete igen érdekes és fontos kultúrföldrajzi problémákkal függ össze. Ezek a kiszáradt, megfelelő csapadék hiányában terméketlen sivatagvidékek a történeti idők óta fokozatosan előnyomulnak a megművelt kultúrterületek rovására. Ahol ma a sivatagi szteppe sovány végétációja csak a koborló nomád pásztorok nyájainak ad némi táplálékot, valamikor gazdag szántóföldek, gyümölcsösök, kertek, ligetek, kőver legelők, virágzó kultúrák városait vették körül. A magas kultúráknak valóságos centruma volt egy-egy ilyen mai sivatagvidék. A városok oly sűrűn sorakoztak ott egymás mellett, mint akár a mai Európában, a modern élet centrális területén. Amerikai, angol és skandináv expedíciók a Góbi-sivatag homokjából és más belső-ázsiai sivatag területekből virágzó ujjabb, sőt régibb kőkori települések emlékeit ásták ki. Később a Kr. sz. u. évszázadokban ugyancsak a Gobi-sivatagban, ahol a vasút legújabb megjelenéséig csak karavánok elpusztult állatainak és embereinek elfehéredett csontjai jelezték az útat a vándorló homokhegyek között, buddhista mongolok pompás templomainak egész sora emelkedett, amint azt főképp Kozloff orosz tudós feltárásai tanúsítják. A középázsiai Tarim medence nagyrészt ma a Taklamakán sivatag homokja takarja, néhány keskeny pánklikára, az oázisok meg-megtört füzérére szorítva vissza a megművelt termékeny vidéket. A Taklamakán futóhomok hullámai alól pedig a magyar Stein Aurél és német kutatók egy nagyjelentőségű kultúra és művészet emlékeit ásták ki, melyet félig megtelepedett és félig nomád életformája miatt s á t o r k u l t ú r á n a k nevezhetünk; szentélyek koszorúját, gazdag leletekkel. Kelet-Turkesztánnak ez a félnomád kultúrája mintegy átmeneti állapotot mutat, nemcsak a teljes megtelepedés, hanem egyenesen a városiasság és a nomádizáló életmód között. Ez az el-

lentét egyáltalában nem ritka és közelebb az egyik, vagy a másik véglethez, éppen úgy jellemezte Pálésztinát a próféták korában, mint Attila magyarországi hún birodalmát. Gondoljunk még Karakorumra, a tatár nagykanok hatalmas városára, ma teljesen sivatagi vidéken, ami viszont Attila Duna-Tisza közí székhelyének emlékét idézi fel. Ezek a ropant sátorvárosok — kisebb megművelt területek mellett — legalább is az óriási nyájak legeltetésére alkalmas dúspázsítú szteppéket feltételeznek.

Még szembeötlőbb az átalakulás Iránnak ma hatalmas sós sivatagokkal borított területein, ahol a nomád pásztorok nyájai a perzsák és az uralmukat felváltó türk népek palotáinak és városainak romjai között kóborolnak. Iránnak éppen azok a területei voltak régebben a kultúrcentrumok, ahol a vidék borzasztó kiéltensége folytán az európai ma csak nagyobb erőfeszítésekkel tud utazni. A jelek szerint az egész iráni fensík, még a Krisztus születését megelőző években is a tropikusan gazdag növényzettől borított vidék volt, nagyjában hasonlatos Középinidiának mai dsungel vidékeihez, csak magashegyi növényzettel tarkítva. A sokkal későbbi iráni kultúrcentrumok is arról tanuskodnak, hogy a vidéknek még a Kr. sz. u. századokban sokkal termékenyebbnek, vegetációban gazdagabbnak kellett lennie. Hasonlóképen törtek előredélen a nagy szír és arab sivatagok a kultúrterületek rovására. A sivatag és szeppe ellepte a két folyó közének, Mezopotámiának, ennek az egykori paradicsomnak, ahol türelmetlen kutatók valóban a bibliai paradicsomot vélték megtalálni, legnagyobb részét is, és a szumirok és babyloniak nagy városait jelző romhegyek, a Tell-ek, az elhagyott sivatagi tájak, halott magányából emelkednek ki. A Szír-sivatag szírja kultúrvidékét is sokkal keskenyebbszakra szorította és a Krisztus születése körüli hellenisztikus keleti-antik keverék kultúra gazdag, túljejtett civilizációja kereskedő városainak márványoszlopai ma szintén a sivatagi táj sárga-vörös háttéréből vakítanak elő. De a kutatók a nagy arab sivatag határtalan homoktengerében is újabban egykori városi kultúra nyomait, kőépítkezések, ciszternák, öntözóművek maradványait találták meg.

Az iráni példán nyilvánvaló, hogy a sivatagi vidékek terjedését, a belső területek fokozódó kiszáradásának természeti jelensége okozza. De csakugyan egészen a

természetre hárul a „felelősség” ezért, a mi nézőpontunkból végzetes átalakulásért, a szeptének, a nomádok életterületének térhodításáért a kultúrvidékek rovasára? Vegyük csak ismét szemügyre azt a területet, ahol egyelőre befejeztük a szemlét Ázsia sivatagi vidékei telett. Mezopotámiában és Szíriában a nagyszerű öntözőművek valósággal országnyi terjedelmű oázisokat, bibliai paradicsomokat varázsoltak a sivatagba. De a nagy népkatasztrófák, háborúk a sivatagból előretörő szervezett nomád hordák inváziói, főként az utolsók és legborzasztóbbak: a mongolok — tatárok — és az utolsó nagy dzsingiszida, Timur lenk, Tamerlan bűntető hadjáratai a bagdadi kalifátus, az elpuhult, leromlott előázsiai moszlim kultúra ellen, ezeket a rendkívül sűrűn lakott vidékeket teljesen elnéptelenítették. A régi népesség megmaradt töredékei a pusztai életmódjukhoz egyelőre többé-kevésbé ragaszkodó diadalmas pásztornomádok az öntözőcsatornákat elhanyagolták, a kiszáradással küzdő, vagy rakoncátlanul elpocsolyásodó folyók vízének minden cseppjét nem mentették meg a szomszjas földek számára; a futóhomokot nem kötötte meg a talaj nedvessége és a ligetek fái és a sivatag homokszemeinek minden nomád inváziónál pusztítóbb billiónyi törpe hadserege ellepte a nem is oly régen még dús területet. Az ember tehát elősegítette, siettetete, beteljesítette, vagy, ami végeredményben egyre megy, nem akadályozta meg a természet romboló munkáját.

Az ember a természettel együtt épít és a természettel együtt romból. Ez a teremtés hatodik napjának, az ember Istentől rendelt természet feletti uralmának nagy misztériuma. A romboló nomád seregek együtt nyomulnak előre a sivatag, vagy a pusztai por-szemeinek hadseregével, míg a nusztaék életerős nomádjai új életet nem teremtenek a megrohadt, elkorhadott kultúrélet romjain, melynek belső pusztulását ők csak külsőleg teljesítették be isteni rendelésképen és most már ők kezdik megfékezni és visszaüzni volt szövetségeseiket, a sivatagi és a pusztai por- és homok-seregét. Ez a szepté csodálatos ritmusa, a titokzatos praestabilita harmónia hatalmas nomád tömegeknek; egész népcsaládoknak a sivatagból, pusztából való előretörése és a kultúrnépek ama kifáradása között, amelyet akár degenerálódásnak, akár elpuhultságnak nevezhetünk.

Egy nagy magyar utazónak, Stein Aurélnak és Cholnoky Jenőnek, a kiváló magyar geográfusnak kutatásai kiderítették, hogy hasonló okokból foglalta el a Taklamatán sivatag Középázsia virágzó kis oázis fejedelemségeinek áldott vidékeit. Amikor a türk újguroknak és az indoszkítáknak államai sorakoztak fel a Tarim-folyó mellékén, akkor az egész Tarim-medence egy óriási oázishoz volt hasonlatos. Nagy háborúk és kis testvérharcok, nomád hordák előnyomulásai, legfőként a nagy mongol-iatár betörés, megritkították a régi félnomád, vagy megtelepedett földműves népességet, az új nomád lakók elhanyagolták az öntözőművek gondozását és lassan-lassan homokhegyek lepték el az elhagyott, kihalt városok helyét. De a háború és invázió okozta átalakulás csak akkor állandosul, ha a pusztulás, a szepteppe és a sivatag előretörése valamiképpen teljesen megfelel a hódítók lelkialkatának, ha nem is akarnak mást, mint ezt a vegetatív és ki tudja telán a sok megkötöttségnél emberibb nomadizálást a régi romokon. Néha alapjában még a kiirtott régi népesség megmaradt töredékének is ez a nomád vagy félnomád életmód felel meg inkább és ez az egész városiasság csak amolyan szalmaláng volt, fellobbanó és a horizont végtelenségében ismét elvesző pusztai lidérc. Ezeknek a vidékeknek új lakosai gyakran évszázadokon át éltek ezt a nomadizáló életet és ha egy tenyérnyi területet meg is művelnek, alig tesznek kísérletet, hogy visszahódítsák a sivatagtól az elrablott földeket. Ma, de az a ma úgy látszik nemsokára már a közelmúltat fogja jelenteni, Arábiában, Mezopotámiában, Iránban és Turkesztánban az oázis valóban csak a gyér városok közvetlen kerületére szorítkozik. Nem szabad elfelejteni ugyanis, hogy éppen azoknak a területeknek a talaja, ahol a belső kiszáradás lassú műve folyik, rendkívül termékeny. Egyetlen akadály a szárazság és a mennyzei zsillipeket és csatornákat helyettesítő földi zsillipekről és csatornákról való gondoskodást Isten az emberre bízta.

A nomádok és a puszták örök jellegzetesen ázsiaharcát a kultúrvidékek ellen a legszemléltetőbben talán mégis Kisázsia kultúrtörténete mutatja. Kisázsia és Szíria partjainak a növényzete tipikusan mediterrán, földközi tengeri vegetáció. Ma ez a tengermelléki termékeny vegetációs zóna, úgy a kisázsiai, mint a szíriai partvidéken csak keskeny csík. Valamikor mélyen

bonyomult Kisázsiai és Ázsia belsejébe. A kizsásziak hegyvidék, amely ázsiai Törökországot alkotja, ma — hála Kemal pasának, megint csak amolyan fél-múlt értelemben — igen gyéren lakott, nagyobbára sivatagi és szeppevidék és főként nomád pásztorok tanyája. Érdekes és jellemző, hogy egyes vidékei, Európához való közelsége ellenére a föld legkevesébbé ismert területeihez tartoznak. A történeti ókorban, különösen a Kr. születése körüli századokban ez a vidék is, akárcsak Szíria, javarészt igen sűrűn lakott, nagy városokkal telítődött kultúrvidék volt. Akkor a barátságos és derűs földközi növényöv nemcsak keskeny szalagként kigyózott végig a partokon, mint végállomása a sivatagokat átszelő vagy kopár hegyek ujjabb és ujjabb láncain átvergedő karavánoknak, hanem a mögöttes terület is, úgy növényzetével, mint lakosságával nagyjában megfelel a tengerpartnak. A kultúremlékek első nagy nomád „visszahódítása” — már a Kr. sz. e. 7. században — a Kisázsziába betörő és ott, a róluk elnevezett Galatiában megtelepedő félnomád kelták műve. De úgylátszik ezeken a pusztai belső hegyvidékeken mindég menedéket találtak harcossal népek, a sűrűn lakott kultúrterületeket pusztítással s elnomadizálással fenyegetve, így az izaauriak, akik később új erőt öntöttek az enervált bizánci birodalomba. A bizánci uralom alatt Kisázsia, egyrésze megint gondosan megművelt kultúrterület lett, de Bizánc, végleges és új nomád injekciókkal fel nem tartóztatható, elhalásával, a nomád türknépek, a szeldzsukok, oszmán törökök egészen és tartósan visszanomadizálták. Így lett a törökség a nomád életforma előretöltő öre Európa felé, sőt mélyen előrenyomulva a keresztény Európa testébe, a visszanomadizálás áldásaiból alaposan és sok századokra részeltette a nagy magyar alföldet is, a nomád Ázsia legnyugatibb kiágazását és minden uralaltáji nomád invázió leg-szélsőbb megtelepedési területét Európában.

Az új nomád invázió, a szeppe életformájának és természetének előretörése, kétféle következménnyel járhat. A nomád hódítók vagy megtelepsznek új hazájukban és folytatják a régi földműves népesség életmódját, helyesebben uri osztályként fölébe kerülnek és belőlük élnek, mint robotos szolgáikból, vagy pedig ragaszkodnak régi életmódjukhoz és paripáikkal, nyájaikkal együtt szinte a pusztát is elhosszítják a városiakok kényelmes tanyáinak, szép kertjeinek és

dús vetéseinek helyére. Elpusztítva, lerombolva mindent, amit életformájuk szemszögéből károsnak, erkölcsstelennek és feleslegesnek tartanak, folytatják a maguk harcos, állattenyésztő, pásztornomád életét, — amíg el nem merülnek egy újabb pusztai előretörés óceánjában.

A pusztai nomádok a nomád életformához és a természet elnomadizálásához való ragaszkodást, művüknek állandósítását rendszerint valósággal erkölcsi kötelességüknek érzik. A zsidó próféták városellenessége, a nomád életforma állandóan visszatérő dicsérete, erkölcsi és vallásos értékelése ebből a forrásból táplálkozott. Ezért hitték magukat úgy Attila, mint Dzsingisz kán és a sánta Timur, Isten ostorainak, Isten kardja kiválasztott hordozóinak egy romlott világ ellen. Ezért ragaszkodott Attila személyes életmódjában, pusztító és alkotó hatalmának teljességében is, az egyszerű és igénytelen nomád életmódhoz. Ezt az ősi „pusztai” erkölcsi tudatot szólaltatja meg még ma is Iván Goll, a nagy orosz költő a „Szkíták” című nagy költeményében, ebben a harci riadóban, a „romlott”, városlakó, tulcivilizált világ ellen.

JUHÁSZ VILMOS

PÁLYÁZAT VÁROS-KÖNYVEKRE

A Magyar Kultúrális Egyesületek Szövetsége pályázatot hirdet kisebbségi városok leírására. A pályamű irodalmi alkotás legyen, élénk képekben, hangulatosan dolgozza fel anyagát és adja vissza a város lelkiségét. Terjedelme 80—90.000 betű, melléklendő hozzá 12—24 klisére alkalmas fénykép, vagy 1—12 művészi rajz vagy fametszet. A Szövetség egyelőre háromszor tízezer leinyi (1500 Kč) pályadíjat tűz ki három városismertetőre. A díjakat csak egészben adjuk ki. A pályadíj kiadásával a tulajdonjog az összes kiadásokra nézve a Szövetség tulajdonába megy át, mely a pályanyertes művek kiadásáról gondoskodik. A pályadíjat nem nyert művek közül jogosult a Szövetség vásárolni. A díjnyertes munkáknál a képekért (rajzokért) külön tiszteletdíj jár. A nyertes pályamunkák a Szövetség „Magyar Sors Könyvek” című sorozatában jelennek meg, de jogosult a Szövetség azokat előbb külön tiszteletdíj nélkül folyóiratában is megjelentetni.

A gépelt, lapszámozott pályamunkák jelíges levéllel 1934 június 15-ig küldendők be Romániában az „Erdélyi Helikon”-hoz (Cluj-Kolozsvár, Piata Mihael Viteazul 40), Csehszlovákiában dr. Sziklay Ferenchez, (Košice-Kassa, Belső vöröshegy 4. sz.), Budapesten Németh László dr. címére (Budapest, II., Ilona-u. 75.). A bíráló bizottság határozatát legkésőbb 1934 október hó 1-ig az Erdélyi Helikon, a Magyar Írás, a Válasz, a Kalangya című folyóiratokban és a budapesti napilapokban teszi közzé. A pályázat állandó lesz, Kolozsvár, Nagyvárad, Marosvásárhely, Kassa és Pozsony stb. után a magyar vidéki városok, Szeged, Debrecen, Pécs is sorra kerülnek.

A Magyar Írás szerkesztősége:

Felelős szerkesztő és kiadó: Simon Menyhért dr.
Központi szerkesztőség: Tornalja-Tornafa, póstafiók
25, telefon 18.

Szlovenszkói szerkesztő: Szombathy Viktor, Komárom-Komarno.

Ruszinszkói szerkesztő: Rácz Pál, Ungvár-Užhorod.

Magyarországi szerkesztő: Possónyi László dr.,
Budapest, Király u. 54. Telefon 256—95.

Erdélyi szerkesztő: Tamási Áron, Kolozsvár-Cluj,
Strada Avram Jancu 46.

Amerikai szerkesztő: Reményi József. Cleveland-Ohio, USA.

Rovatvezető szerkesztő: Marek Antal dr., Budapest 72, postafiók 67.

A Magyar Írás kiadóhivatala és képviselői:

Szlovenszkói kiadóhivatal: Kazinczy Könyv- és
Lapkiadó Szövetkezet, Tornalja-Tornafa.

Budapesti kiadóhivatal: Kazinczy Szövetkezet képviselője,
Budapest, Horthy Miklós út 15/c.

Főbizományosok:

Romániában „Pallas” könyv- és lapterjesztő vállalat,
Kolozsvár-Cluj.

Jugoszláviában: „Literária” könyv- és lapterjesztő
vállalat, Subotica.

A Kazinczy Könyv- és Lapkiadó Szövetkezet

a magyar írók eredeti és idegen írók fordított műveinek, szépirodalmi, tudományos, ifjúsági könyveknek és időszaki folyóiratoknak kiadására alakult. Könyvpártoló szerve a

Kazinczy Könyvbarátok Társasága,

amely évente 4—6 kötet eredeti művet (kb. 1200 oldal terjedelemben) és a MAGYAR ÍRÁS tíz számát (egyenként 128 oldal terjedelemben), adja tagjainak.

Tagsági díj füzött sorozat megrendelése esetén Ké 120.—, Pengő 26.—, kötött sorozatnál Ké 150.—, Pengő 32.—.

Tagdíj negyedévenként fizetendő.

Fizetéseket továbbít a Magyar Írás minden szerkesztője, kiadóhivatala és bizományosa.

Részletes felvilágosítással szolgál a Kazinczy Könyv- és Lapkiadó Szövetkezet, Tornalja-Tornafa Póstafiók 25.

A KAZINCZY KÖNYV- ÉS LAPKIADÓ SZÖVETKEZET

kiadásában még kapható megjelent művek:

	bolti ára	csehszlovák koronában	füzve	kötve
Brogyányi: Festőművészet Szlovenszón	25.—			35.—
Darkó István: Két ember, egy árnyék	12.—			
— Szép ötvöslegény, Ferdetorony	12.—			18.—
— Zuzmara	10.—			
— Szakadék	10.—			16.—
Földes György: Kukkónia lelke	18.—			25.—
Gyalay Domokos: Vaskenyéren	15.—			20.—
Győri Dezső: Hol a költő?	15.—			20.—
Jaczkó Olga: Virágzó cseresznyék	15.—			20.—
Jarnó József: Magyar miniatürök.				20.—
Juhász Árpád: Hamlet dán királyfi	15.—			20.—
Komáromi János: Zug a fenyves	15.—			20.—
Márai Sándor: Csutora	25.—			30.—
Mécs László: Az ember és árnyéka	20.—			26.—
— Vigasztaló	25.—			
Rácz Pál: Szomorú ember	15.—			20.—
Reményi József: Élni kell, I—II.	30.—			42.—
Sárosi Árpád: Áldozom a napnak	15.—			
Sebesi Ernő: Megrugott emberek	15.—			20.—
Sziklay Ferenc: Kazinczy évkönyv	15.—			20.—
— Világ ura	15.—			25.—
— A jöttment	20.—			25.—
Szombathy Viktor: Én kedves népem	20.—			26.—
Szitnyay Zoltán: Szeptemberi majális	20.—			25.—
Tamás Mihály: Mirákulum	20.—			25.—
Vécsey Zoltán: Az új Európa	20.—			26.—
Dr. Bálint Aladár: MUDr. Darvas	15.—			20.—

Megrendelhetők, míg a készlet tart, a Kazinczy Szövetkezet irodái és a Magyar Írás szerkesztőségeiben, kiadóhivatalaiban.